

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

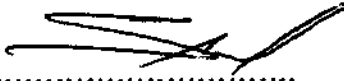
Rigorózní práce
SPOLEČNÉ JMĚNÍ MANŽELŮ

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Mgr. Leoš Strouhal

Květen, 2007

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

.....
Mgr. Leoš Strouhal

I. ÚVOD	1
II. MANŽELSTVÍ	4
II.1. Snoubenci	4
II.2. Vývoj právní úpravy vzniku manželství a práv a povinností během manželství	5
II.3. Vznik manželství, práva a povinnosti manželů během manželství de lege lata	11
II.4. Zánik manželství de lege lata	14
II.4.1. Smrt jednoho z manželů nebo jeho prohlášení za mrtvého	14
II.4.2. Rozvod manželství	15
III. VZNIK SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ	17
IV. MAJETKOVÉ REŽIMY MANŽELŮ	20
IV.1. Zákonný majetkový režim manželů – Společné jmění manželů	20
IV.1.1. Majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství	22
IV.1.1.A. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě smlouvy	22
a) Převod vlastnictví k věcem movitým	23
b) Nabytí vlastnictví k věcem nemovitým	24
c) Darovací smlouva a společné jmění manželů	28
IV.1.1.B. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě jiných skutečností	31
a) Nabytí na základě zákona	31
b) Nabytí na základě rozhodnutí státního orgánu	31
c) Vydržení	32
d) Zhotovení nové věci	32
e) Dražba	34
f) Přirůstek	34
IV.1.2. Závazky	35
IV.2. Smluvní majetkový režim manželů	40
IV.2.1. Režim zúženého společného jmění manželů a rozšířeného společného jmění manželů	42

IV.2.2. Režim vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství	47
IV.2.3. Režim změny zákonné úpravy správy společného majetku manželů	48
IV.2.3.A. Správa vykonávaná jedním manželem	48
IV.2.3.B. Správa vykonávaná oběma manžely	49
IV.3. Modifikace rozsahu společného jmění manželů rozhodnutím soudu. · Obnova společného jmění manželů.	50
V. ZÁNİK SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ	53
VI. VYPOŘÁDÁNÍ SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ	55
VI.1. Zamyšlení nad ustanovením § 24a odst 1. zákona č. 234/1992 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v souvislosti s vypořádáním společného jmění manželů	61
VII. VÝVOJ MAJETKOVÝCH VZTAHŮ MEZI MANŽELY PO DOBU ÚČINNOSTI OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	64
VIII. MAJETKOVÉ VZTAHY MEZI MANŽELY V SOUVISLOSTI S PODNIKATELSKOU ČINNOSTÍ	68
VIII.1. K podnikání a jeho vztahu ke společnému jmění manželů	68
VIII.2. Začátek podnikání za trvání společného jmění manželů	72
VIII.3. Souhlas jednoho z manželů k používání majetku náležejícího do společného jmění manželů k podnikání	75
VIII.4. Právní a majetkové vztahy manželů jako zaměstnance a zaměstnavatele	80
VIII.5. Konkurs na majetek podnikatele včetně jeho vlivu na majetkové vztahy mezi manžely	81
VIII.6. Vyrovnání a jeho vliv na majetkové vztahy mezi manžely	86
VIII.7. Exekuční postih pohledávek, tvořících společné jmění manželů a nabytých manželem povinného	87
VIII.7.1. Pohledávky nabyté jedním z manželů a tvořící společné jmění manželů jako předpoklad vyplývající z hmotněprávní úpravy pro jejich exekuční postih	87
VIII.7.2. Exekuční postih pohledávek, tvořících společné jmění manželů a nabytých manželem povinného, podle procesněprávní úpravy od 1.1.2001	88
IX. MAJETKOVÉ REŽIMY MANŽELŮ DE LEGE FERENDA	94
Seznam literatury	99

I. ÚVOD

Manželství je uzavíráno na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé životní společenství s cílem založit rodinu a vychovávat řádně děti v ní narozené. Nerozlučně s manželstvím jsou spjaty i majetkové poměry mezi manžely a existence jejich majetkoprávních vztahů.

Právní úprava manželského majetkového práva je obsažena v základním kodexu soukromého práva, tj. v občanském zákoníku¹ v části druhé, hlavě druhé pod marginální rubrikou Spoluvlastnictví a společné jmění. Nicméně některá ustanovení nalezneme i ve speciálních zákonech.²

Manželství a majetek již odnepaměti byly takřka společné instituty. Proto také k manželskému majetkovému právu nalezneme zmínky skoro ve všech dochovaných písemných záznamech zákoníků. Až do poloviny 20. století však vykazovaly jeden podstatný rys – jímž byla nerovnoprávnost postavení nejenom mezi příslušníky různých společenských vrstev, ale především mezi mužem a ženou. Současná právní úprava naprosto respektuje Ústavou³ zabezpečenou zásadu rovnoprávnosti všech občanů.

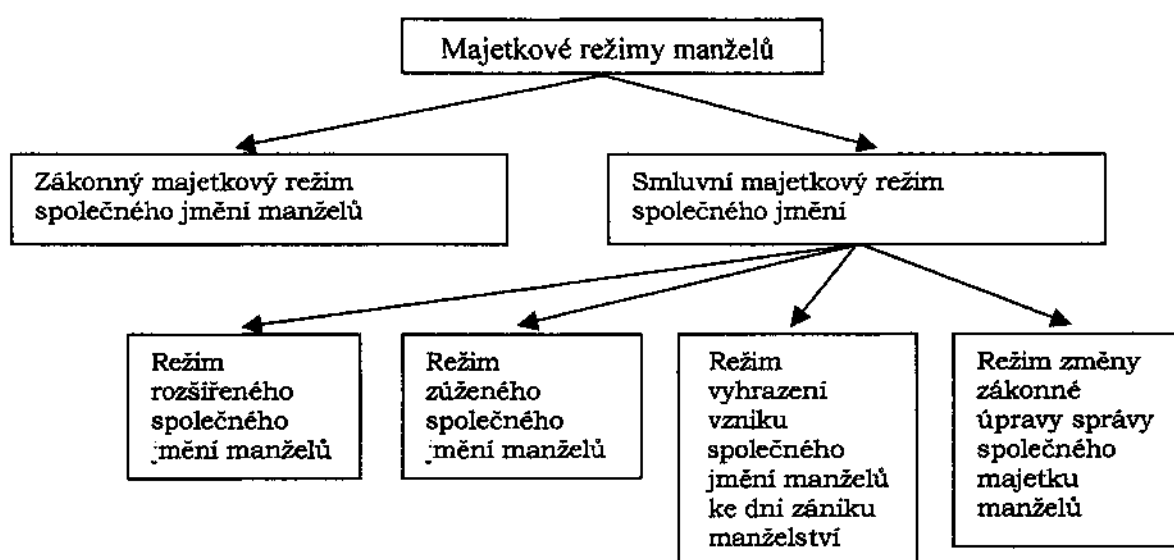
Stát jako garant právních vztahů kodifikoval manželská majetková práva do občanského zákoníku. Charakteristikou občanského zákoníku je smluvní volnost a dispozice, která umožnila manželům v rámci zákonného majetkového režimu určitou autonomii, jež mohou buď využít či nikoli. Pokud se tedy od zákonné právní úpravy majetkových režimů manželů tato neodchýlí, vždy zůstává platná zákonná právní úprava, dle níž se majetkové vztahy manželů řídí.

¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

² Např. zákon č. 94 /1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/ 1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

³ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky a usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Obecně rozlišujeme dva základní majetkové režimy manželů. V první řadě se jedná o zákonný majetkový režim společného jmění manželů, druhou variantou je poté zákonný majetkový režim odděleného jmění. Právní řád České republiky obsahuje v občanském zákoníku upravený majetkový režim společného jmění manželů. Manželům je však umožněno na základě svobodného projevu vůle, učiněného v formě zákonem předepsané, se od zákonné úpravy odchýlit, ovšem pouze v rozsahu zákonem povoleném. Strukturu majetkových režimů manželů lze vyjádřit tímto grafickým znázorněním.

Zákonná úprava majetkových režimů manželů je věcí jednou, ale ani sebelepší zákon v případě benevolentního názoru společnosti na lidskou morálku a mezilidské vztahy není schopen bezpečně ochránit majetkovou stabilitu manželství. Jednou z priorit by však měla být snaha odstranit nepřiměřené následky tvrdosti, jež mohou jednoho manžela postihnout následkem neuváženého konání manžela druhého. Pravdou je, že neuspořádané majetkové vztahy mohou vážně poznamenat velice křehké a krásné city, jež v manželství existují.

Základním cílem společnosti je výchova budoucích generací v duchu lepších životních názorů, postojů a vztahů, které budou stát na čestných, poctivých a trvalých základech, jejichž pevným pilířem bude kvalitní a odpovídající legislativa.

II. MANŽELSTVÍ

II.1. Snoubenci

Pojem snoubenci byl opět do českého právního řádu zaveden zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Předchozí právní úprava, a to především zákon o rodině před novelou provedenou právě zákonem č. 91/1998 Sb. tento pojem neužíval. Historicky lze nikoliv pouze pojem, ale institut snoubenci vysledovat v cisařském patentu č. 946/1811 ř.z., obecný zákoník občanský, který po změně, mimo jiné provedené zákonem č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství, a zákonem č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, platil až do 1.1.1966. V ustanovení § 45 obecného zákoníku občanského je institut zasnoubení kvalifikován takto: „*zasnoubení čili zatímní slib vstoupit v manželství, nechť byl dán nebo přijat za jakýchkoliv okolností nebo podmínek, nezpůsobuje právního závazku, ani uzavřítí manželství samo, ani plnití, co pro případ odstoupení bylo vymíněno*“. Dále ustanovení § 46 téhož právního předpisu pokračuje kvalifikací, že: „*jen strana, z jejíž strany nebyla zavedena důvodná příčina k odstupu, má nárok na náhradu skutečné škody, o které může dokázat, že ji utrpěla tímto odstoupením*“. Z uvedeného je zřejmé, že institut zasnoubení byl natolik obvyklým jevem, že se o něm dost dobře nemohl vyhnout zmínce ani obecný zákoník občanský a určitým způsobem nekvalifikovat práva a povinnosti osob, které se zasnoubily. Nelze si nepovšimnout, že tentýž zákon také v dalších svých ustanoveních o dvou lidech, kteří mají v úmyslu uzavřít manželství, hovoří vždy jako o snoubencích. Lze uvést mimoto ustanovení § 70 a následující ustanovení obecného zákoníku občanského, které výslovně upravují náležitosti ohlášek. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, se též o „adeptech“ na manželství vyjadřuje jako o snoubencích, viz. např. ustanovení § 3 tohoto zákona, kde se mj. uvádí: „*Snoubenci jsou povinni předložit výpisy z rodné matriky a jiné potřebné doklady a prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti, které by uzavření zamýšleného manželství vylučovaly a že je jim znám zdravotní stav jich obou*“. Institut zasnoubení zde ovšem

hledáme marně. Zákon o rodině, nabyvší účinnosti dne 1.4.1964, ovšem v souladu s tehdejšími myšlenkami a řádem pojem snoubenci až do 1.8.1998 neuznává.

Jak již bylo výše uvedeno, od 1.8.1998 opět zákon o rodině obsahuje pojem snoubenci. Ustanovení § 2 zákona o rodině označuje za snoubence muže a ženu, kteří spolu chtějí uzavřít manželství. I v dalších ustanoveních, která upravují práva a povinnosti muže a ženy, jež spolu chtějí uzavřít manželství, je tento pojem užíván. Tato skutečnost nemá za následek vznik téhož institutu jako v době platnosti obecného zákoníku občanského⁴. Více než 40 let režimu, který zasnoubení považoval za buržoazní přežitek, ve spojitosti se značně volným přístupem k manželství v současné době nepřije tomu, aby se dva lidé ještě před uzavřením manželství jakýmkoliv způsobem právně zavazovali. Pojem snoubenci je tudíž zvolen spíše pro zjednodušení označení muže a ženy chtějících založit manželství a pro formu při samotném svatebním obřadu.

II.2. Vývoj právní úpravy vzniku manželství a práv a povinností během manželství

Sňatek byl stejně jako manželství až do 18. století výhradní doménou církve, a to především církve katolické. Rozhodným právem nebylo právo světské, ale právo kanonické. Vývoj manželského práva vyvrcholil Tridentským koncilem, jenž se konal v letech 1545-1563. Výsledkem tohoto koncilu bylo stanovení konečné podoby co do formy uzavírání manželství a co do způsobu řešení problémů s uzavřením manželství spojených, jehož podoba je takřka platná dodnes. Stát vstupoval do manželského práva postupně.⁵

Dne 28. října 1918 došlo k vyhlášení samostatnosti Československa. Právně a fakticky zanikla Rakousko - uherská monarchie. Nově vzniklý zákonodárny orgán stál před důležitým úkolem vytvořit kompletně nový

⁴ Zasnoubení však ani za platnosti obecného zákoníku občanského či později nebylo nutným předpokladem vzniku manželství a nebylo nijak právně závazné. Do budoucna tak ani nelze předpokládat.

⁵ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva - instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H.BECK 1999.

právní řád, který bude odpovídat potřebám nově zformované společnosti. Období vlády monarchie bylo konzervativního rázu, které bylo upevněno obecným zákoníkem občanským. Tato norma byla schválena dne 1.6.1811 a účinnosti nabyla od 1.1.1812. Jako právní předpis byl zrušen k 1.1.1966, a to zákonem č. 65/1965 Sb., zákoníkem práce, který zrušil ta ustanovení, jež byla dosud ponechána v platnosti. Podstatnou novelizací obecného zákoníku občanského se stal zákon č. 320/1919 Sb. z. a n. vydaný dne 22.5.1919, tzv. manželská novela či manželský zákon. Tento právní předpis popřel zvláštnosti, výjimky a nerovnosti předešlé právní úpravy a manželské právo sjednotil. Za přínos lze považovat též zavedení možnosti civilního sňatku. Tento zákon platil až do vydání zákona o rodině č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který nabyl účinnosti 1.1.1950 a byl zrušen k 1.4.1964 zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, jenž ve znění zákonných novel platí dodnes.

Obecný zákoník občanský byla velice precizně zpracovaná a pokroková právní norma. Již její obsah, který tvoří 1502 paragrafy seskupující se do tří dílů, vyvolává úctyhodný úžas. Právní úprava manželského práva byla přitom zařazena do Dílu prvního, Hlavy druhé s názvem „ O manželském právu“. Značnou měrou byl tento právní předpis v části zabývající se rodinným právem změněn zákonem č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

Manželství té doby bylo charakterizováno dominantním postavením muže jako hlavy rodiny. Vztahy mezi mužem a ženou sice byly prohlášeny za rovnoprávné, ale tato rovnoprávnost v podstatě byla jenom formální a neúplná. Formální proto, že zákon nepřiznával ženám ve všech sférách manželského a rodinného života stejnou míru práv, jak je zřejmé z následujícího popisu právní úpravy v tomto období platné.

Rodinné poměry byly zakládány manželskou smlouvou. V této smlouvě dvě osoby různého pohlaví projevují podle zákona svou vůli, že budou žít v nerozlučném společenství, děti plodit, vychovávat je a poskytovat si navzájem pomoc. Manželství samotnému zpravidla předcházelo zasnoubení.

Předpokladem pro uzavření manželství byly platné ohlášky a slavnostní prohlášení přivolení. Ohlášky byly velmi specifickým právním institutem. V podstatě znamenaly skutečnost, kdy veřejnou vyhláškou budoucího manželství je zjišťováno, zda-li není nikomu známa překážka vzniku manželství. Pokud tzv. ohlášky prošly bez připomínek, byli snoubenci oprávněni do šesti měsíců od provedení ohlášek uzavřít manželství. Přesněji řečeno jednalo se o slavnostní přivolení před řádným duchovním správcem jednoho ze snoubenců v přítomnosti dvou svědků. Oddavky pak byly zapisovány do knihy oddavků, zvláště k tomu určené. Při výjimečných okolnostech mohly být ohlášky též prominuty.

V souvislosti s popisem právní formy způsobu uzavření manželství je vhodné si blíže povšimnout institutu věna a manželské smlouvy.

Institut věna lze vysledovat především v obecném zákoníku občanském a manželském zákoně. Ustanovení, jimiž se řídila tzv. svatební smlouva, tj. ustanovení §§ 1217-1245 obecného zákoníku občanského, která majetkové vztahy snoubenců pro případ založení manželství zakládala, platila pouze do 31.12.1950, poněvadž od 1.1.1951 nabyt účinnosti zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, jenž i tato ustanovení zrušil. Svatebními smlouvami se dle ustanovení § 1217 obecného zákoníku občanského nazývají smlouvy, které byly sjednány o jmění v souvislosti s manželským svazkem a mají především za předmět věno, obvěnění, jitrní dar, společenství statků, správu a požívání vlastního jmění, dědickou posloupnost, doživotní požívání jmění určení pro případ smrti a vdovský plat. Věnem se dle ustanovení § 1218 obecného zákoníku občanského rozumí jmění, které bylo muži odevzdáno či zajištěno manželkou, nebo za ní třetí osobou, na úlevu v nákladech, spojených s manželským společenstvím. Pokud je nevěsta zletilá a má-li vlastní jmění, záleží jenom na ní a ženichovi, jak se o věnu a jiných darech dohodnou. Pokud je však nevěsta nezletilá, musí být smlouva sjednána jejím otcem nebo poručníkem nevěsty. Pakliže nevěsta nemá vlastní jmění, které by postačovalo na přiměřené věno, jsou zpravidla rodiče, jinak i prarodiče povinni dcerám nebo vnučkám při jejich sňatku dáti svému stavu přiměřené věno, anebo k tomu poměrně přispět. Pokud se však dcera provdá bez vědomí nebo proti vůli rodičů a shledá-li zároveň soud příčinu odporu rodičů

za důvodnou, nejsou jí rodiče povinni dát věno, a to ani v případě, že později manželství schválí. Pokud dcera věno již obdržela a později ho ztratila, nemá právo žádat v případě dalšího manželství nové. Věna smí manžel žádat pouze tehdy, pokud si je před uzavřením manželství vymíni. Odevzdání věna, není-li stanoveno jinak, smí manžel žádat ihned po uzavření manželství. Za věno se dalo považovat cokoliv, co lze užívat nebo zcizovat. Právo užívání věna a jeho plodů náleží během manželství muži. Především peníze přecházely úplně do jeho vlastnictví. Pokud věno spočívalo v nemovitostech, v právech nebo ve svrscích, bylo možno jej užívat pouze k účelu, k němuž byly stvořeny. Manželka je tak dlouho jejich vlastníci a manžel uživatelem, až do momentu důkazu, kdy manžel převzal věno za určitou cenu a zavázal se jen k vrácení peněžité částky. Věno po smrti mužově případně jeho manželce, a pokud tato zemřela dříve, tak jejím dědicům. Může však být stanovena odchylka, kterou jsou dědici vyloučeni, popř. věno může připadnout muži.

Dle ustanovení § 1230 obecného zákoníku občanského se obvěněním nazývá vše, co dá ženich nebo třetí osoba nevěstě na rozmnožení věna. Toto nevěstě, pokud manžela přežije, případně. Ustanovit obvěnění však nejsou ze zákona muž ani jeho rodiče povinni. Rodiče mužovi však ze zákona musí dát výbavu přiměřenou jejich jmění. Zvláštností je tzv. jitřní dar. Tím je myšlen dar, který muž slíbí dát ženě, až bude jeho manželkou prvního jitra. Vzhledem k tomu, že dle ustanovení § 1233 obecného zákoníku občanského manželství samo o sobě nezakládá majetkové společenství, je opět právem a povinností snoubenců se o tomto před svatbou dohodnout. Ve svatebních smlouvách je také zpravidla řešena otázka, jak je původní nebo nabyté jmění manžely užíváno. Pokud tak není učiněno, ustanovení § 1237 obecného zákoníku občanského a následující, toto ze zákona upravují. Ze zákona⁶ každý manžel si podrží své dřívější vlastnictví a druhý nemá nárok na to, co každá strana během manželství získá či dostane. Vyvratitelnou domněnkou je, že vždy vše bylo nabyto mužem. Pokud tomu manželka neodporuje, či lépe nedojde-li před svatbou ke smluvní úpravě, platí domněnka, že svěřila muži – jakožto svému zákonnému zástupci, správu svého volného jmění. Důležitým institutem při sjednávání svatebních smluv

⁶ Císařský patent č. 946/1811 ř.z., obecný zákoník občanský.

byl také vdovský plat. Ten je určen manželce pro případ vdovství na její výživu. Jak věno, tak i obvěnění a vdovský plat lze zajistit. Zajištění je právem oprávněného.

Pokud se jedná o práva a povinnosti manželů, tato vycházejí z účelu jejich spojení, ze zákona a ze sjednaných úmluv. Manželé jsou především stejně zavázáni k manželské povinnosti, věrnosti a slušnému zacházení. Manžel je, jak již bylo zdůrazněno, hlavou rodiny. Přísluší mu obzvláště právo vést domácnost, ale na druhou stranu je povinen poskytovat manželce podle svého jmění slušnou výživu. Manželku také zastupuje ve všech případech. Manželka obdrží vždy jméno mužovo a požívá práv dle jeho stavu. Je povinna ho následovat do jeho bydliště, pomáhat mu, a to buď péčí o domácnost nebo vlastním výdělkem a dále pokud tak vyžaduje domácí pořádek, plnit či dát plnit opatření mužem učiněná.

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který nabyl účinnosti 1.1.1950, již plně v duchu idejí socialistické společnosti nastoluje novou a značně odchylnou úpravu vzniku a průběhu manželství oproti obecnému zákoníku občanskému a manželskému zákonu. Je však nutno podotknout, že tento právní předpis je rozhodně svým obsahem bližší současné právní úpravě než obecný zákoník občanský. Důvodem, proč byl tento zákon přijat, je úmysl zákonodárce dát předpoklady pro vytvoření manželství jako dobrovolného a trvalého společenství muže a ženy na základě zásady naprosté rovnoprávnosti. Zákon o právu rodinném vyňal institut manželství a další rodinněprávní instituty z občanského zákoníku a učinil z něj pojem zvláště upraveného práva rodinného.⁷ Manželství je uzavíráno souhlasným prohlášením muže a ženy před příslušným národním výborem o tom, že spolu vstupují do manželství. Pouze církevní sňatek je tímto právním předpisem znemožněn. Manželství je uzavíráno veřejně a slavnostně za přítomnosti dvou svědků. Sňatky náboženské jsou sice dovoleny, ale smějí být vykonány vždy pouze po občanském obřadu. V manželství mají muž i žena stejná práva a povinnosti. Jsou povinni spolu žít, být si věrni

⁷ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H.BECK 1999.

a vzájemně si pomáhat. O všech podstatných věcech v manželství rozhodují oba manželé na základě dohody, pokud k ní nedojde, rozhodne místo nich soud. Důležitým mezníkem je i skutečnost, kdy manžel k výkonu povolání a ke změně místa v zaměstnání nepotřebuje souhlas druhého manžela. O uspokojování potřeb rodiny manželstvím založené jsou povinni pečovat oba manželé podle svých sil a podle poměru svých výdělečných a majetkových možností. Manžel je oprávněn jednat za druhého manžela v obvyklých záležitostech. Zvláštností tohoto právního předpisu je i skutečnost, kdy v ustanoveních §§ 22-29 zákona o právu rodinném je obsažena úprava společného majetku, nebo-li zákonného společenství majetkového.

Právní úprava v zákoně o právu rodinném přešla v podstatě do zákona o rodině. Změny nebyly mnohé, a když, tak spíše k horšimu. Právní úprava manželství byla zařazena do části první tohoto zákona. Nesla název „Manželství“. Do účinnosti tzv. velké novely⁸ byla měněna pouze jednou, za to však dost podstatně. Stalo se tak zákonem č. 234/1992 Sb., který s účinností od 1.7.1992 změnil dosud naprosto socialistickou normu v normu odpovídající době a hektickým celospolečenským změnám.

Do 30.6.1992 právní úprava manželství byla následující. Manželství je uzavíráno souhlasným prohlášením muže a ženy před orgánem státu, že vstupují do manželství, a to veřejně a slavnostním způsobem za přítomnosti dvou svědků. Orgánem státu je stanoven místní národní výbor pověřený vést matriku pro obvod, v němž měl muž či žena bydliště. Občané jsou povinni předložit zákonem stanovené doklady a zároveň i prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství a že znají navzájem svůj zdravotní stav. Náboženské sňatkové obřady nejsou před uzavřením manželství dovoleny. Během manželství mají muž i žena stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni spolu žít, být si věrni, vzájemně si pomáhat a vytvářet zdravé rodinné prostředí. O uspokojování potřeb rodiny rozhodují oba manželé společně, nedohodnou-li se, rozhodne na návrh jednoho z nich soud. Manželé jsou oprávněni sebe navzájem zastupovat v běžných

⁸ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně dalších zákonů.

záležitostech. Toto ujednání zavazuje oba manžele společně a nerozdílně s výjimkou stavu, kdy druhý manžel tyto účinky proti jiné osobě výslovně vyloučil a této osobě to bylo známo.

Od 1.7.1992, po nabytí účinnosti zákona č. 234/1992 Sb., dochází ke značným změnám v části první zákona o rodině. Muž a žena hodlající vstoupit do manželství mají na výběr učinit tak slavnostním prohlášením před orgánem státu, církve, či náboženské společnosti. Přítomnost dvou svědků je povinná pro obě tyto formy. Pokud muž a žena uzavírají manželství před orgánem státu, činí tak před starostou nebo pověřeným poslancem příslušného zastupitelství za přítomnosti matrikáře. Když muž a žena uzavírají manželství před orgánem církve, děje se tak v kostele nebo na jiném vhodném místě před osobou vykonávající činnost duchovního registrované církve nebo náboženské společnosti. Pro případ církevního sňatku neplatí místní příslušnost. Občané jsou povinni předložit stanovené doklady a prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství a že oba navzájem znají svůj zdravotní stav. Pokud se jedná o vztahy mezi manžely, je zakotvena naprostá rovnoprávnost mezi nimi, povinnost žít spolu, být si věrni, vzájemně si pomáhat a vytvářet zdravé rodinné prostředí. O uspokojování potřeb rodiny založené manželstvím jsou povinni pečovat oba manželé dle svých schopností a možností. Otázka vzájemného zastupování a výjimky z něj zůstala úpravou nedotčena.

II.3. Vznik manželství, práva a povinnosti manželů během manželství de lege lata

Dle hlavy první zákona o rodině mají snoubenci na výběr mezi dvěma způsoby uzavření manželství, a to buď občanskou či církevní formou. Církevní sňatek může být uzavřen až poté, kdy snoubenci předloží oddávajícímu osvědčení vydané příslušným matričním úřadem o splnění požadavků zákona pro uzavření manželství a od jehož vydání neuplynuly více než tři měsíce. Požadavky zákona pro uzavření manželství jsou uvedeny v ustanovení § 6 zákona o rodině. Jsou jimi i) předložení stanovených

dokladů, ii) prohlášení o tom, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství a že navzájem znají svůj zdravotní stav, dále že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství, iii) v případě uzavírání dalšího manželství je povinnost prokázat zánik předešlého manželství nebo jeho prohlášení za neplatné.

Je namístě se blíže seznámit s některými požadavky zákona o rodině, bez jejichž splnění nelze k uzavření manželství přistoupit. Jedná se např. o skutečnosti uvedené v ustanovení § 2 tohoto zákona. Snoubenci mají předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které plní svůj účel. Velmi hezká myšlenka, avšak v praxi dost absurdní. Co je účelem manželství? Zákon o rodině dost dobře nemůže kvalifikovat, že jediným účelem manželství je jenom založení rodiny a řádná výchova dětí. Podstatné slovíčko HLAVNÍM, které se nachází před slovem účel v ustanovení § 1 odst. 2 zákona o rodině znamená, že účelem manželství nemusí být pouze založení rodiny a řádná výchova dětí. Nepopíratelně rodinou je i manželství bezdětné, stejně tak jako nesezdané soužití, v němž se děti narodí. Z praxe lze konstatovat, že se snoubenci zřídka kdy zabývají skutečností svého zdravotního stavu. Neberme však státu jeho ideály a snahu. Přesto však nelze popřít, že prohlášení snoubenců dle ustanovení § 6 zákona o rodině, kterým konstatují mj., že znají svůj zdravotní stav a že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství, je prohlášení, které snoubenci učiní především proto, že tak učinit musí. Dost dobře nelze sahat do svědomí manželům, zda-li skutečně před uzavřením manželství skutečnosti, které prohlásili, znali či zvážili. Kdyby tomu tak vždy bylo, nebylo by tak velké množství rozvádějících se manželů, kteří jako příčiny manželského rozvratu uvádějí nevyřešení bytové otázky, neschopnost jednoho z manželů mít děti, finanční potíže, fyzické či psychické týrání apod. Dále však není vhodné pokračovat, protože zkoumání přiměřenosti a vhodnosti citovaného prohlášení v návaznosti na praxi je záležitostí spíše sociologickou. Je však nutno konstatovat, že stát dále nezkoumá, a to ani v případě, kdy je projednáván rozvod manželství, zda-li snoubenci před jeho uzavřením skutečně znali či měli povědomost o tom, co

dle ustanovení § 6 zákona o rodině prohlásili. Formální prohlášení je sice podmínkou uzavření manželství, ale při jeho nepravdivém provedení není stanovena žádná sankce. Pokud se opět obrátíme k historii, konkrétně na již zmiňovaný obecný zákoník občanský, podobný druh prohlášení hledáme marně.

Právní odborníci pravděpodobně nepovažují tuto záležitost za natolik závažnou, aby se jí výslovně v odborných statích a publikacích zabývali. Prohlášení fakticky nikomu nevaří a do budoucna k ničemu není, nikdo za lživé či jinak klamavé prohlášení neodpovídá a není sankcionován, tak proč se jím zabývat a vlastně též proč ho neučinit? Právě v této úvaze je nutno spatřit zbytečnost tohoto kroku. Snoubenci si musí být nepochybně vědomi všech skutečností, které jsou prohlašovány. Ale tyto skutečnosti jsou důležité především pro ně samotné a tím, že je dva před úřadem učiní, neznamena, že se jimi skutečně zabývají. Absence takového prohlášení de lege ferenda a na místo toho důsledné výchovné působení rodiny, školy a dalších institucí včetně masmédií by pravděpodobně mělo podstatně vyšší účinnost než pouhé vyslovení jakéhokoliv prohlášení, zvláště když snoubenci mající v úmyslu uzavřít manželství, jsou ochotni překonat jakékoliv překážky k tomuto vedoucí. Každopádně následky neznalosti a nevážení těchto okolností, které jsou předmětem prohlášení, ač jak již bylo napsáno, nevyvolávají žádné právní následky, se obracejí přímo proti snoubencům samotným a nezřídka kdy tito manželé pak stanou před rozvodovým soudem.

Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že vstupují do manželství před obecním úřadem pověřeným vést matriku nebo před orgánem církve, k tomu oprávněném. Prohlášení se činí veřejně a slavnostně za přítomnosti svědků. Manželství lze uzavřít buď občanskou formou nebo jako církevní sňatek. Změnou oproti právní úpravě do 1.8.1998⁹ je skutečnost, že církevní sňatek

⁹ Provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

lze uzavřít až tehdy, kdy snoubenci předloží oddávajícímu osvědčení vydané příslušným matričním úřadem, ne starší tři měsíců o tom, že splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství. Je-li uzavřen občanský sňatek, nemají následné náboženské obřady právní následky. Je-li uzavřen církevní sňatek, nelze následně uzavřít sňatek občanský.

Hlava třetí zákona o rodině nese název „Vztahy mezi manžely“. Mimo jiné stanoví, že muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. O uspokojování potřeb rodiny jsou povinni oba manželé pečovat podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Manžel je oprávněn zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech, pokud nestanoví zvláštní předpis jinak. Jednání jednoho manžela při obstarávání běžných záležitostí rodiny zavazuje manžele oba s výjimkou, jestliže jiné osobě bylo známo, že druhý manžel tyto účinky proti ní výslovně vyloučil. Poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti může být zcela nebo zčásti vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti.¹⁰

II.4. Zánik manželství de lege lata

Platně uzavřené manželství zaniká buď smrtí jednoho z manželů, jeho prohlášením za mrtvého nebo rozvodem manželství.

II.4.1. Smrt jednoho z manželů nebo jeho prohlášení za mrtvého

Zánik manželství smrtí, či na základě prohlášení manžela za mrtvého je upraveno v Hlavě čtvrté zákona o rodině. Za den zániku manželství je považován vždy buď den smrti nebo den nabytí právní moci rozhodnutí, na základě něhož je manžel za mrtvého prohlášen. Pokud však skutečně ke smrti nedošlo, platí následující. V případě, kdy se druhý manžel poté, kdy jeho manželství zaniklo na základě prohlášení za mrtvého jeho manžela, opět

¹⁰ V podrobnostech Holub, M. – Nová, H. Zákon o rodině a předpisy související. 5. vydání, Praha: Linde Praha, a.s. 2002.

vdá či ožení, nikdy nedochází k obnově manželství. V případě, že k uzavření manželství nového nedojde, však k obnovení manželství dochází ex lege.

II.4.2. Rozvod manželství

Rozvod manželství je upraven v Hlavě páté zákona o rodině. Na rozvod manželství není právní nárok. Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Vždy je však povinen přihlédnout k zájmům nezletilých dětí.

Novelou zákona o rodině provedou zákonem č. 91/1998 Sb. se v našem právním řádu objevil institut, po jehož zavedení se do té doby již několik let marně volalo. Jedná se o rozvod bez zjišťování rozvratu manželství, tzv. „nesporný rozvod“. Není to však v žádném případě pouhý rozvod na základě dohody. Ustanovení § 24 zákona o rodině přesně vymezuje podmínky, při jejichž splnění je možné soudem rozvést manželství, aniž by jím byl rozvrat manželství zjišťován. Manželství musí trvat alespoň jeden rok a manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí. Z textu zákona lze dovodit, že se jedná o posledních šest měsíců společnéhožití. Druhý manžel, který vystupuje jinak jako odpůrce, se však k návrhu manžela prvního, který je navrhovatelem, musí vždy připojit. Soud po splnění výše uvedených podmínek tedy neprovádí zjišťování příčin rozvratu manželství a manželství rozvede za předpokladu, že manželé soudu předloží některé listinné důkazy, jejichž existenci zákon ukládá. Jedná se o písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, dále také pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu. Přesto, i když jsou manžely splněny všechny předepsané náležitosti, musí soud při rozhodování opět vycházet ze zájmů nezletilých dětí.

Jinak může být manželství rozvedeno pouze za předpokladu, že je hluboce a trvale rozvráceno a nelze očekávat obnovení manželského soužití. Zjišťování provádí soud na základě návrhu jednoho z manželů. Návrh na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky podle ustanovení § 24 zákona o rodině.

Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Závěrem této části lze konstatovat, že novela zákona o rodině, která byla provedena zákonem č. 91/1998 Sb., podstatnou měrou zasáhla do původních, neustále kritikou podrobovaných ustanovení „socialistické“ a nevyhovující normy, týkající se především problematiky zániku manželství rozvodem manželů. Skutečnost, kdy již před soudem nemusí být odhalováno zraněné nitro manželů při výsleších a obnažování těch nejintimnějších skutečností v manželském životě, je nutno považovat za značný přínos.

III. VZNIK SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ

Vznik manželského majetkového společenství je úzce spjat se vznikem manželství, protože mezi jinými osobami než mezi manžely toto společenství nevzniká. Společné jmění manželů vzniká ze zákona (ex lege) zásadně se vznikem manželství. Nepřipouští se žádné dohody, jako např. dnem následujícím po uzavření manželství či momentem započetí společného soužití.¹¹ Pro existenci společného jmění manželů není podstatná skutečnost, zda-li manželé mají vlastní byt či spolu skutečně hospodaří, tedy mají-li společnou domácnost. Stejně tak není právně rozhodné, jakým způsobem je vedena společná domácnost, či jak se každý z manželů o nabytí společného jmění zasloužil.

Z pohledu teorie společné jmění manželů vzniká tedy již v okamžiku, kdy bylo manželství uzavřeno. Reálně však společné jmění manželů vznikne až tehdy, kdy jeden z manželů nebo oba manželé poté, co uzavřou sňatek, společně nabudou první právo nebo první povinnost majetkové povahy, ledaže občanský zákoník takto nabyté právo či povinnost ze společného jmění manželů vylučuje, nebo jestliže manželé, popř. již snoubenci, dříve vyloučili toto právo či povinnost z předmětu společného jmění manželů.

Z výše uvedeného vyplývá, že společné jmění manželů nemůže nikdy vzniknout ani existovat mezi jinými osobami, jež manželství pouze napodobují (tj. mezi druhem a družkou) anebo mezi manžely rozvedenými. Pokud by v těchto případech docházelo ke společnému nabývání jmění, nešlo by zde o společné jmění manželů, ale buď o podílové spoluvlastnictví, či o jiný druh společného závazkového právního vztahu. Chybí zde totiž hlavní předpoklad pro vznik společného jmění manželů, kterým je právě uzavření manželství.

Naproti tomu společné jmění manželů vznikne i tehdy, došlo-li k uzavření manželství, které je postiženo nějakou vadou, jež může mít za

¹¹ Výjimku tvoří ustanovení § 26b zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, který stanoví, že v případě, uzavře – li úpadek po dobu trvání účinků prohlášení konkursu nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku účinků prohlášení konkursu.

následek prohlášení neplatnosti tohoto manželství.¹² V takovémto manželství společné jmění manželů vznikne a trvá až do právní moci rozsudku, jímž je manželství prohlášeno za neplatné s účinky ex tunc.

Právní úprava společného jmění manželů je kogentní. Společné jmění manželů vzniká i v manželství neplatném. Nevzniká však v manželství zdánlivém, které vůbec nevzniklo (ustanovení § 17a zákona o rodině). V těchto případech je vyloučena i pozdější konvalidace.

Občanský zákoník připouští pouze jeden možný způsob odchylky, a to v rámci smluvního majetkového režimu manželů. Platná právní úprava, konkrétně pak ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku, umožňuje, aby manželé smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu odložili vznik společného jmění až ke dni zániku manželství, a to kromě věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. Touto smlouvou manželé vyjadřují, že si nepřejí, aby během trvání manželství mezi nimi působila právní úprava společného jmění, neboli mezi sebou rozšiřují majetkovou volnost (autonomii) po celou dobu trvání manželství až do jeho zániku. V tomto případě tedy mezi manžely nastává stejná právní situace, jako by mezi nimi společné jmění nevzniklo. Po uzavření takovéto smlouvy nabývají manželé až do zániku manželství (není rozhodné, kdy zánik nastane, zda smrtí nebo rozvodem) vlastnictví každý pro sebe neboli stejně jako při režimu oddělených majetků; jestliže nabývají vlastnictví společně, vzniká k takto nabytým věcem podílové spoluvlastnictví. Teprve ke dni zániku manželství budou do společného jmění spadat ty věci, které patřily některému z manželů v době zániku manželství a byly nabyty podle ustanovení § 143 občanského zákoníku za trvání manželství.

Vznik společného jmění manželů je rovněž upraven i v zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání. V ustanovení § 26b tohoto zákona je stanoveno, že vznik nového společného jmění úpadce a jeho manžela po dobu trvání účinků prohlášení konkursu není přípustný; uzavře-li úpadce po

¹² Radvanová, S., Zuklínová, M. : Kurs občanského práva – instituty rodinného práva, 1. vydání, Praha: C.H.Beck 1999.

dobu trvání účinků prohlášení konkurzu nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu.

IV. MAJETKOVÉ REŽIMY MANŽELŮ

IV.1. Zákonný majetkový režim manželů – Společné jmění manželů

Pokud je majetek ve vlastnictví více než jedné osoby, je tento majetek buď ve spoluvlastnictví nebo ve společném jmění. Dle ustanovení § 136 občanského zákoníku může být věc v podílovém spoluvlastnictví více vlastníků. Společné jmění však může vzniknout pouze mezi manžely. V žádném případě však není vyloučeno, aby mezi manžely existovalo podílové spoluvlastnictví ke společné věci, která nenáleží do společného jmění manželů. Znamená to tedy, že mezi manžely vzniká, jak ze zákona, společné jmění manželů, tak je možný i na základě určitého právního úkonu či právních úkonů vznik podílového spoluvlastnictví mezi nimi. Toto však pro ostatní osoby neplatí, poněvadž v případě, že nejsou-li tyto spojeny v manželský svazek, jedinou možnou formou vlastnického vztahu ke společné věci je pouze institut podílového spoluvlastnictví.

Společné jmění manželů je v našem právním řádu institut začleněný od 1. srpna 1998 do zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Stalo se tak na základě tzv. velké rodinné novely provedené zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mimo jiné měnil i občanský zákoník. Právní úprava majetkového společenství manželů neobsahuje již institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jak tomu bylo do 31. 7. 1998, nýbrž došlo ke zřízení zcela nového institutu, kterým je právě společné jmění manželů. Naprosto nelze konstatovat, že institut společného jmění manželů se od původního institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů liší pouze co do názvu. Ač třeba pro laika by se tak mohlo zdát, rozdíl mezi těmito instituty je zcela zřejmý.

Pozoruhodné je, že do původního poslaneckého návrhu novely byl čl. II. obsahující novelizaci občanského zákoníku doplněn až dodatečně na

základě pozměňovacího návrhu ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.¹³

Právní úpravu společného jmění manželů obsahuje Část druhá – Spoluvlastnictví a společné jmění, ustanovení §§ 143-151 občanského zákoníku. Společné jmění manželů bychom mohli definovat jako zákonným způsobem nabytý majetek a závazky, a to jak jednoho nebo obou manželů za trvání manželství v rozsahu zákonem nebo smlouvou stanoveném. Pod samotným pojmem jmění rozumí občanský zákoník souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot, tzn. aktiv osoby a souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot, které osoba dluží jinému, tj. jejich pasiv.

Pro úplnost lze dodat, že pro oblast své působnosti vymezuje pojmy obchodní majetek, obchodní jmění, čisté obchodní jmění i obchodní zákoník.¹⁴

Obecnou úpravu společného jmění manželů může vyloučit zvláštní právní úprava. Tu představuje např. zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů. Podle ustanovení § 8 odst. 3 citovaného zákona mají spolupůvodci právo na patent v rozsahu, v jakém se podílejí na vytvoření vynálezu. Přísluší-li práva z téhož patentu několika osobám, spravují se vztahy mezi nimi obecnými předpisy o podílovém spoluvlastnictví (ustanovení § 16 odst. 1 citovaného zákona). Tato zvláštní právní úprava by dopadala i na manžele.¹⁵

Zákonný majetkový režim – společné jmění manželů je režimem, jež zákonodárce zvolil pro majetkové společenství mezi manžely. Pokud tito

¹³ Usnesení ústavněprávního výboru č. 88 z 30. schůze dne 22.1.1998 k návrhu posl. Z. Rujbrové a dalších na vydání zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů, sněmovní tisk č. 128/5, Poslanecká sněmovna PČR 2. volební období, 1998.

¹⁴ Podrobněji Štenglová, I. – Plíva, S. – Tomsa, M. a kol., Obchodní zákoník – komentář. 10. vydání, Praha: C.H.BECK, 2005.

¹⁵ Podrobněji Ježek, J. Patentový zákon. Zákon o užitných vzorech. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.BECK, 1998.

nevyužijí možnosti zákonem povolené smluvní autonomie¹⁶, platí právní úprava tohoto režimu pro manžele bez výjimky.

Ustanovení § 143 občanského zákoníku přesně vymezuje rozsah, resp. obsah společného jmění manželů. Předmětem společného jmění manželů je nejenom majetek, konkrétní věci a práva, ale i závazky.

Předmět společného jmění manželů podle ustanovení § 143 občanského zákoníku tvoří majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství a závazky. Majetkové společenství manželů se pravidelně naplňuje především z výkonů ze závislé činnosti nebo z podnikatelské činnosti manžela (manželů), z výnosů společného majetku (úroky) a z majetku nabytého za pomoci nebo prostřednictvím těchto zdrojů. Podle ustáleného výkladu do majetkového společenství manželů připadají i přírůstky a výnosy samostatného majetku manželů, na rozdíl od závazků, které, týkají-li se výlučného majetku manžela, do majetkového společenství manželů nespádají. Majetkové společenství manželů má prospěch z veškerého rozmnožení majetku, které vzniklo díky aktivitě manželů nebo jiným právně aprobovaným způsobem; ovšem samotné zvýšení hodnoty věci patřící jen jednomu z manželů nemá na společné jmění vliv.

IV.1.1. Majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství

IV.1.1.A. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě smlouvy

Rozhodující pro zařazení věci do společného jmění manželů je okamžik nabytí vlastnictví k věci, nikoliv okamžik uzavření platné smlouvy. Věc, kterou jeden z manželů zcizil před uzavřením manželství a poté za trvání manželství ze zákonných nebo dohodnutých důvodů od smlouvy odstoupil, takže strany si vzájemně vrátily plnění, zůstává ve výlučném vlastnictví manžela. Nejde zde o nabytí vlastnického práva, neboť ustanovení § 48 odst.

¹⁶ Viz ustanovení § 143a občanského zákoníku.

2 občanského zákoníku stanoví fikci, jako by převodu nikdy nebylo. Při smluvním nabytí vlastnického práva nabyvatel odvozuje své vlastnické právo od předchozího vlastníka.¹⁷

Občanský zákoník uvádí v ustanovení § 132 odst. 1 jako typické smluvní důvody nabytí smlouvu kupní a darovací. Nejedná se přitom o uzavřený výčet nabývacích smluvních titulů, protože vlastnické právo lze nabýt na základě každé smlouvy, která směřuje ke změně v osobě vlastníka. Jako příklad takových smluv lze uvést smlouvu směnnou – ustanovení § 611 občanského zákoníku, dohodu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví – ustanovení § 141 odst. 2 občanského zákoníku, smlouvu o zhotovení věci na zakázku – ustanovení § 664a občanského zákoníku či smlouvu o prodeji podniku či jeho části – ustanovení § 476a obchodního zákoníku.¹⁸

a) Převod vlastnictví k věcem movitým

Převádí-li se movitá věc na základě smlouvy, nabývá se vlastnictví převzetím věci, což dovozuje ustanovení § 133 odst. 1 občanského zákoníku. Z citovaného ustanovení vyplývá, že k nabytí vlastnictví se vyžaduje smlouva (právní důvod) a převzetí věci (právní způsob nabytí). Právním předpisem může být stanoven nebo účastníky smlouvy může být dohodnut jiný okamžik nabytí vlastnictví. Jde o dispozitivní ustanovení, které umožňuje sjednat např. převod vlastnického práva k účinnosti smlouvy. Nesjednají-li strany jinou úpravu, platí beze zbytku zákonná ustanovení.

Okamžik nabytí vlastnictví se váže k okamžiku převzetí věci (tradici). Převzetí věci lze uskutečnit různými způsoby. Teorie rozlišuje hmotné odevzdání věci, které se uskutečňuje z ruky do ruky nebo distančně (např. převzetím zaslané zásilky na poště). Za jiné způsoby odevzdání se lze označit případy, kdy nabyvatel má věc u sebe již z jiného právního důvodu (pravidelně jako vypůjčitel) a domluví se s převodcem, že věc bude mít nadále jako vlastník. Opačným případem je, když se převodce s nabyvatelem

¹⁷ Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc., JUDr. Jiří Spáčil, Právní fórum, ročník 2006, číslo 12.

¹⁸ Knappová, M. – Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Sv. I. Praha: ASPI Publishing, 2005.

dohodne, že věc, kterou mu smlouvou prodal nebo jiným způsobem zcizil, si ponechá u sebe jako její nájemce. V úvahu přichází i odevzdání symbolické, kdy dochází k prodeji věci v uzamčeném skladu podle soupisu. Převod vlastnictví je pak dovršen předáním klíče nabyvateli.

Při zásilkovém prodeji přechází vlastnictví na nabyvatele převzetím věci kupujícím na místě dodání jím určeném – ustanovení § 614 odst. 3 občanského zákoníku. Odlišně od obecného režimu stanoví občanský zákoník nabytí vlastnického práva při samoobslužném prodeji. K převodu vlastnictví ke koupené věci dochází okamžikem zaplacení kupní ceny za vybrané zboží - ustanovení § 614 odst. 3 občanského zákoníku. Smluvní strany si mohou sjednat, že vlastnické právo k movité věci přejde při výhradě vlastnického práva (ustanovení § 601 občanského zákoníku) okamžikem zaplacení kupní ceny.

Výlučným majetkem manžela nebude věc, ohledně níž byla před uzavřením manželství uzavřena kupní smlouva, jejíž účinnost byla vázána na odkládací podmínku, která se splnila v průběhu manželství. Věc, kterou jeden z manželů zcizil před uzavřením manželství a poté za trvání manželství ze zákonných nebo dohodnutých důvodů od smlouvy odstoupil, takže si strany vzájemně vrátily plnění (ustanovení § 457 občanského zákoníku), zůstává ve výlučném vlastnictví manžela (ani zde se nejedná o nabytí vlastnického práva).¹⁹

b) Nabytí vlastnictví k věcem nemovitým

K nabytí vlastnického práva k nemovitosti na základě smlouvy se vyžaduje vklad do katastru nemovitostí, jde-li o nemovitost, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí (ustanovení § 33 odst. 2, 3 občanského zákoníku). Při převodu vlastnického práva k pozemku platí tato zásada vždy. Jde-li o převod vlastnictví ke stavbě, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí, nabývá se vlastnictví okamžikem účinnosti smlouvy.

¹⁹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů, Praha: ASPI Publishing, 2004.

Aby se věc nemovitá nabývaná na základě smlouvy stala součástí společného jmění manželů, je rozhodující u nabývání vlastnického práva k nemovitostem den, k němuž se vážou právní účinky vkladu. Jestliže právní účinky vkladu nastanou kdykoli po uzavření manželství, stává se nabytá věc součástí společného jmění manželů. Byl-li návrh na vklad vlastnického práva podán příslušnému katastru nemovitostí jedním manželem, avšak ještě před uzavřením manželství, pak vlastnické právo k nabyté nemovitosti získává jen on a nikoli druhý manžel. Splnění závazku zaplatit kupní cenu za trvání manželství ze společných prostředků manželů nezakládá vlastnické právo druhého manžela k věci nabyté před uzavřením manželství. K vynaloženým prostředkům ze společného majetku ve prospěch výlučného majetku druhého manžela lze přihlídnout při zániku manželství a jeho následném vypořádání (ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku). Závazek spočívající v povinnosti zaplatit kupní cenu do společného jmění manželů nevchází, protože vznikl ještě před uzavřením manželství. Obdobně platí, že pokud smlouva o převodu nemovitosti byla uzavřena v průběhu prvního manželství a ve stejné době byl podán návrh na vklad vlastnického práva, pak skutečnost, že kupní cena byla zaplacená ze společných prostředků za trvání druhého manželství neznamena, že dochází ke společnému nabytí vlastnictví do společného jmění manželů k nemovitosti v manželství druhém (pozdějším).²⁰

Bude-li kupní smlouva uzavřená před vznikem manželství relativně neplatná (ustanovení § 40a občanského zákoníku), pak zhojení této vady za trvání manželství neznamena, že zakoupená věc vchází do společného jmění manželů. Při absolutní neplatnosti kupní smlouvy jsou si účastníci smlouvy povinni vrátit přijaté plnění, přičemž ani plnění přijaté manželem nepřípadá do společného jmění manželů (ani zde nejde o nabytí vlastnického práva).²¹

Podle soudní praxe, jsou-li účastníky smlouvy o převodu nemovitosti na jedné straně manželé, je třeba, aby odstoupení od této smlouvy bylo adresováno oběma manželům a aby se projev vůle od smlouvy odstoupit

²⁰ Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc., JUDr. Jiří Spáčil, Právní fórum, ročník 2006, číslo 12.

²¹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů, Praha: ASPI Publishing, 2004.

dostal do dispozice každého z nich, jinak účinky odstoupení nenastanou.²² Soudní praxe zaujala stanovisko, že pokud byla kupní cena pořizované věci zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho manžela, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabýt kupovanou věc do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes společného jmění manželů), pak se tato věc stala předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví.²³ Tento názor prohlubuje svým nálezem III ÚS 317/2000 ze dne 7.12.2000 také Ústavní soud. Správně poukazuje, že nelze zaměňovat dva zcela odlišné právní instituty, totiž vlastnické právo ke koupené věci (nemovitosti) jako právo věcné s obligačním vztahem ke sjednané kupní ceně, jejíž úhrada, ať již byla provedena z jakéhokoli zdroje, na samotné vlastnické právo (jeho vznik a rozsah) je zcela nerozhodná. Manželé mohou projevenou vůli předmět společného jmění rozšiřovat, aniž by postupovali podle ustanovení § 143a občanského zákoníku. Konstantní soudní praxe směřuje k jisté preferenci majetkového společenství manželů před rozšiřováním jejich samostatných majetků. Smluvní nabytí majetku věci do podílového spoluvlastnictví manželů nelze připustit, i kdyby k tomu vůle manželů směřovala, dopadá-li na ně zákonný (nemodifikovaný) režim společného jmění.

Jen omezeně připouští zákon opačné případy, tj. nabytí do výlučného vlastnictví jednoho manžela ze společných prostředků manželů, a to v ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku. Ze společných prostředků mohou manželé pořídit věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jednoho z nich a které jsou proto vyňaty z režimu majetkového společenství manželů. Soudní praxe nehovoří v této souvislosti o nabývání vlastnického práva k věcem osobní potřeby jedním manželem, nýbrž jen o způsobu hospodaření se společným majetkem. Rozšiřující výklad zákonného ustanovení nelze připustit (věci sloužící výkonu povolání, které byly rovněž vyloučeny předchozí právní úpravou z majetkového společenství manželů, jsou s účinností od 1.8.1998 předmětem společného jmění manželů).

²² Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky C 497.

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19.4.2000 sp.zn. 22 Cdo 1658/98.

Nabývají-li manželé kupní smlouvou nemovitost, přičemž kupní cena nemovitosti bude v nepoměru s její obvyklou cenou, budou do katastru nemovitostí zapsáni jako vlastníci oba manželé. Katastrální úřad není oprávněn přezkoumávat sjednanou výši kupní ceny.²⁴

Existuje-li mezi manžely zákonná (nemodifikovaná) úprava společného jmění manželů, je vyloučen prodej věci z majetku výlučného jednoho manžela manželu druhému. V takovém případě by byl totiž předmět kupní smlouvy nabýván do společného jmění obou manželů. Není možné, aby manžel ve smlouvě vystupoval jako prodávající a současně spolu s manželem též jako kupující. Je-li účastníkem kupní smlouvy o převodu nemovitosti jen jeden manžel, bude do katastru nemovitostí zapsán vkladem on sám. Druhý manžel, i když není účastníkem kupní smlouvy, se stane vlastníkem nabyté nemovitosti, není-li mezi manžely zúžen rozsah společného jmění smlouvou (ustanovení § 143a občanského zákoníku) nebo rozhodnutím soudu (ustanovení § 148 odst. 1 a 2 občanského zákoníku) či nejsou-li k nabytí nemovitosti použity výlučně jen prostředky druhého manžela. Protože jeho vlastnické právo vznikne ze zákona, zapíše se do katastru nemovitostí zápisem podle ustanovení § 7 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a to na základě ohlášení doloženého jejich prohlášením podle ustanovení § 36 odst. 6 vyhlášky Českého úřadu zeměměřického a katastrálního č. 190/1996 Sb., kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění zákona č. 210/1993 Sb. a zákona č. 90/1996 Sb., a zákona České národní rady č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění zákona č. 89/1996 Sb. K tomu lze dodat, že manželům tuto povinnost ukládá ustanovení § 10 odst. 1 písm. d) zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ Viz ustanovení § 5 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů.

c) Darovací smlouva a společné jmění manželů

Zvláštní pozornost zasluhuje majetek nabytý manželem či manželkou na základě darovací smlouvy (bezúplatně). K darovacím smlouvám, ve kterých vystupují jako dárce a obdarovaný manželé, byla právní teorie i praxe vždy poměrně rezervovaná a obávala se (v mnoha případech oprávněně) možnosti obcházení zákona. I proto jsou ve většině evropských právních úpravách stanoveny pro bezúplatné právní úkony mezi manžely přísnější podmínky (zpravidla se pro darovací smlouvu mezi manžely vyžaduje forma veřejného zápisu).

Právní praxe se podrobně otázkami darování zabývala zejména ve vztahu k darování jiných osob manželům, k darování mezi manžely, jakož i k darování dětem manželů (R 42/72).²⁵ Platná právní úprava darování mezi manžely připouští, netvoří-li předmět daru součást společného jmění manželů. Jestliže má manžel vlastnické právo k celé věci, omezené stejným právem druhého manžela, nemůže jeden z manželů toto své právo převést na druhého manžela, a to ani darovací smlouvou. Darovat druhému manželovi lze proto jen z majetku, jenž není manželům společný. Tomuto požadavku vyhovuje darování majetku, který měl manžel před uzavřením manželství nebo v případě modifikace zákonného rozsahu společného jmění manželů smlouvou podle ustanovení § 143a občanského zákoníku, pak darování z tohoto zdroje, který netvoří část společného jmění manželů. Jedná-li se o předměty, jež jsou nejčastěji předmětem darování mezi manžely, jde většinou o věci osobní potřeby jednoho z manželů, a už proto jsou vyňaty z režimu majetkového společenství. Jedná-li se o věci, jež slouží oběma manželům nebo celé rodině a pokud byly nabyty za trvání manželství, pak není žádného důvodu, aby byly vylučovány z majetkového společenství (R 42/72).

Dřívější soudní praxe uváděla, že nápad sporů ohledně společného majetku manželů spojených dědictvím nebyl vysoký. Jinak tomu bylo u smluv darovacích, kterých se manželé dovolávali při vypořádání jejich

²⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR, Rč 42/72, uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí 1972.

majetkového společenství. Účastníci v řízení obvykle namítali, že určitý předmět do tohoto společenství nepatří, protože byl darován pouze jednomu z manželů (typicky formou svatebního daru). Pro posouzení, kdo byl obdarovaným, je přitom rozhodující vůle dárce, na jehož uvážení záleží, zda se rozhodl darovat věc jen jednomu manželovi, nebo oběma manželům společně. Na úmysl dárce lze usuzovat obvykle jen z okolností, za kterých k darování dochází. Povaha darované věci přitom není většinou rozhodná (nemá velký význam, zda věc může sloužit potřebám obou manželů nebo jen jednoho z manželů). Kromě toho lze přihlídnout i k době darování, o tom platí obecná pravidla. Bylo-li darováno před uzavřením manželství jen jednomu z nastávajících manželů, jedná se o jeho výlučné vlastnictví (R 42/72).

Ohledně darů poskytnutým oběma manželům za trvání manželství lze za současné právní úpravy z kogentního ustanovení § 143 občanského zákoníku dovodit, že věci nabyté za trvání manželství děděním nebo darem oběma manžely se nestávají předmětem jejich společného jmění, ale předmětem podílového spoluvlastnictví. Výjimka ustanovení § 143 občanského zákoníku o věcech darovaných nebo zděděných platí nejen u nabytí věci jedním z manželů, ale i při nabytí věci oběma manžely (R 42/72).

Tento konstantní závěr soudní praxe vede k doporučení, aby zákonodárce uvážil při budoucí kodifikaci občanskoprávní materie, zda není aktuální nové legislativní řešení darovacích smluv, v nichž manželé vystupují jako obdarovaní. Dosavadní řešení vyúsťující v jednoznačný závěr, že manželé dar nabývají vždy do spoluvlastnictví podílového a nikoli do společného jmění, lze pokládat již za překonané. Právní úprava, která vylučovala věci darované z předmětu majetkového společenství, vznikla v rámci občanskoprávních kodifikací 19. století a její zdůvodnění lze hledat v rodinných (biologických) poutech mezi rodinou dárce a obdarovaného. Tehdejší řešení zajišťovalo, že darovaná věc bude v případě zániku manželství obdarovaného vrácena zpět rodině dárce.

Jsou-li obdarováni oba manželé a vůle smluvních stran k tomu směřuje, lze jen obtížně hledat argumenty, proč by dar měl být předmětem podílového spoluvlastnictví a nikoli předmětem majetkového společenství manželů (nelze navíc přehlédnout, že se stále jedná o nabytí majetku za trvání manželství).

Jako další argument pro doporučené řešení lze odkázat i na ustanovení § 143a občanského zákoníku. To umožňuje, aby manželé smlouvou sepsanou formou notářského zápisu zúžili či rozšířili zákonný rozsah společného jmění. V rámci těchto zákonem povolených dispozic dochází k majetkovým přesunům mezi manžely, které zákon za darování nepovažuje, ačkoli se v mnoha případech o darování může jednat. Navíc majetkové přesuny mezi manžely, k nimž dochází na základě ustanovení § 143a občanského zákoníku, nepodléhají dani darovací ani dani z převodu nemovitosti. Přesto se někdy klade otázka, zda smlouvy manželů uzavřené podle ustanovení § 143a občanského zákoníku, na jejichž základě došlo k majetkovému zvýhodnění jednoho manžela, by neměly být v dědickém řízení posouzeny obdobně jako smlouvy darovací z hlediska jejich možného zápočtu na dědický podíl podle ustanovení § 484 občanského zákoníku. Praxe se k této možnosti staví spíše odmítavě, neboť nejde o klasické darování.²⁶

Váže-li smlouva podle ustanovení § 143a občanského zákoníku vznik společného jmění ke dni zániku manželství (viz ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku), smluvní svoboda mezi manžely zůstává po dobu trvání manželství nedotčena. Každý manžel zůstává vlastníkem nejenom majetku, se kterým do manželství vstupoval, ale i veškerého majetku, jenž nabyl za trvání manželství. V takovém případě si manželé mohou darovat vše, s výjimkou věcí, které tvoří obvyklé zařízení společné domácnosti. To zůstává vždy předmětem společného jmění manželů. Aby se majetek stal předmětem společného jmění manželů, musí jít o majetek nabytý na základě právního úkonu. Je třeba přisvědčit názoru, že do společného jmění manželů nespadá majetek, který byl získán protiprávně (např. krádeží, podvodem, ale

²⁶ Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář Sv. I. 2. vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 2003.

i prodejem drog atp.).²⁷ Předmětem majetkového společenství není proto ani věc, kterou pachatel získal v manželství trestným činem, anebo jako odměnu za něj, resp. ji nabyl za věc získanou tímto způsobem (Rt 31/78).

IV.1.1.B. Nabytí majetku do společného jmění manželů na základě jiných skutečností

a) Nabytí na základě zákona

Do společného jmění manželů lze poněkud netypicky nabýt i na základě výslovného ustanovení zákona. Takovým případem je transformace práva osobního užívání pozemku na vlastnictví fyzické osoby. Došlo-li k této transformaci v průběhu manželství, připadlo vlastnické právo k pozemku do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (v současné době do společného jmění manželů).

b) Nabytí na základě rozhodnutí státního orgánu

Rozhoduje-li o nabytí vlastnictví státní orgán, vlastnictví se nabývá dnem určeným v rozhodnutí, a není-li den určen, dnem právní moci rozhodnutí (viz ustanovení § 132 odst. 2 občanského zákoníku). V úvahu přichází rozhodnutí soudu

- při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví (viz ustanovení § 142 občanského zákoníku)
- při zpracování věci (viz ustanovení § 135b občanského zákoníku)
- při zřízení neoprávněné stavby na cizím pozemku (viz ustanovení § 135c občanského zákoníku)
- přiklepem při výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti (viz ustanovení § 329 odst. 2 a 3 občanského zákoníku a ustanovení § 336i občanského soudního řádu)²⁸.

²⁷ Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář 9. vydání, Praha: C.H.BECK, 2004.

²⁸ Knappová, M. – Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Sv. I. Praha: ASPI Publishing, 2005.

c) Vydržení

Jsou-li manželé oprávněnými držiteli po celou vydržecí dobu, která pro věci movité činí 3 roky, pro věci nemovité pak 10 let, nabývají vlastnické právo k vydržené věci oba manželé, pokud tento způsob nabytí občanský zákoník nevyklučuje (viz ustanovení § 134 občanského zákoníku). Vydržením nelze nabyt vlastnické právo k věci, která nemůže být předmětem vlastnického práva, nebo může být podle zákona jen ve vlastnictví státu nebo zákonem určených právnických osob (ustanovení § 125 odst. 2 občanského zákoníku).

Vlastnictví se nabývá dnem, který následuje po skončení vydržecí doby ze zákona. K vydržení přihlíží soud i bez návrhu. Nabytí vlastnictví k nemovitosti vydržením katastrální úřad vyznačí na základě uznání nebo soudního rozhodnutí formou záznamu do katastru nemovitostí.²⁹ Splňuje-li zákonné podmínky vydržení ve své osobě jen jeden z manželů, není důvod, proč by jím takto nabytá věc nemohla připadnout do společného jmění manželů. K nabytí majetku do společného jmění totiž postačuje, jde-li o majetek nabytý jen jedním manželem. K této otázce se již zevrubně vyjádřil v konkrétním případě Ústavní soud, který zaujal správné stanovisko, že vydržení není uvedeno mezi výjimkami v ustanovení § 143 občanského zákoníku. Stane-li se oprávněný držitel vydržitelem věci, přejde tato věc do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, pokud manželé žijí v trvajícím manželství za existujícího bezpodílového spoluvlastnictví.³⁰ Byl rovněž vysloven názor, že dojde-li k vydržení části cizího pozemku manželem, který je výlučným vlastníkem pozemkové parcely, zůstává výlučným vlastníkem i takto nabytého pozemku.³¹

d) Zhotovení nové věci

Nově zhotovená věc společně manžely nebo alespoň jedním z nich připadá do společného jmění okamžikem jejího zhotovení. Právní praxe se

²⁹ Petr, B. Vydržení v českém právu. 1.vydání, Praha: C.H.Beck, 2002.

³⁰ Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 219/95.

³¹ Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů. 1. vydání. Linde, Praha, 2000.

vyjádřila k otázce, je-li manželství uzavřeno v okamžiku, kdy jeden z manželů vlastní rozestavěnou stavbu, k jejímuž dokončení dojde po uzavření manželství, vlastnictví ke stavbě nelze v daném případě odvozovat od vlastnictví pozemku, neboť stavba není součástí pozemku a může mít odlišný právní osud než pozemek, na kterém je postavena (viz ustanovení § 120 odst. 2 občanského zákoníku). Nejvyšší soud zaujal toto stanovisko:

„ Vznik stavby jako věci ve smyslu práva nelze spojovat jen s její stavební dokončeností. Postačí, jestliže je stavba vybudována minimálně do takového stádia, v němž je již nezaměnitelným způsobem individualizována. Nejde-li o některou ze speciálních staveb (například stavbu podzemní), je možno vznik stavby klást do roviny s okamžikem, kdy je jednoznačně patrné dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží. Jestliže před uzavřením manželství účastníků byly již provedeny ty konstrukce a práce, které stavbu jako celek charakterizují (zejména svislé i vodorovné nosné konstrukce, popř. též konstrukce schodiště), lze dovést, že za trvání manželství byla pouze dokončována již existující věc. V takovém případě stavba do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepatří; je nerozhodné, že před uzavřením manželství nebylo ve stavebním řízení vydáno rozhodnutí o kolaudaci stavby. Dohoda účastníků o založení podílového spoluvlastnictví ke stavbě může být plně platně uzavřena pouze do toho okamžiku, který vzniku stavby časově předchází.“³²

Okolnost, že manželé dokončili stavbu patřící jednomu z nich za trvání manželství ze společných prostředků, na výlučném vlastnictví této stavby pouze jedním z manželů nemůže nic změnit, což se zřetelně projeví po rozvodu. Kdyby naproti tomu rodinný domek v době uzavření manželství nebyl rozestavěn do stádia, kdy je již patrné dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží (v praxi dokončení prvního nadzemního podlaží v hrubé stavbě), a poté byl za trvání manželství domek dokončen, patřil by do společného jmění manželů.³³ Obdobně jako se stavbou rodinného domku se zjevně bude mít i s vlastnictvím bytu nebo nebytového prostoru. „ Pokud bude v době uzavření manželství rozestavěn byt takovým způsobem, aby ho bylo možné považovat za již existující, společným jměním manželů se

³² Baudyš, P. Katastr nemovitostí, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003.

³³ Dvořák, J., Spáčil, J. Právní fórum, ročník 2006, číslo 12.

nestane. Bude-li do takového stádia dokončen až po uzavření manželství, stane se společným jměním manželů. Přitom za již existující rozestavěný byt v právním slova smyslu se považuje místnost nebo soubor místností, určených v souladu se stavebním povolením k bydlení, pokud je rozestavěn v domě, který je alespoň v takovém stupni rozestavěnosti, že je již navenek uzavřen obvodovými stěnami a střešní konstrukcí. Navíc takový byt musí být stavěn na základě smlouvy o výstavbě podle zákona o vlastnictví bytů. Stejně jako s rozestavěným bytem se to má i s rozestavěným nebytovým prostorem.“³⁴

Existovala-li již stavba v uvedeném smyslu v okamžiku uzavření manželství, byla za trvání manželství dokončována již existující věc, která se nestala předmětem společného jmění. Podílel-li se druhý manžel peněžními prostředky či prací na dokončení stavby, vzniká mu proti manželovi – vlastníkovi pohledávka.

e) Dražba

Do společného jmění manželů připadne i věc nabytá jedním manželem (nebo oběma manžely), která byla získána podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, v platném znění. Podle citovaného zákona platí, že pokud vydražitel uhradí cenu dosaženou vydražením ve stanovené lhůtě, přechází na něj vlastnictví předmětu dražby k okamžiku udělení příklepu. Podle legislativní konstrukce přijaté v zákoně o veřejných dražbách se vlastnictví nabývá na základě jiné právní skutečnosti stanovené zákonem, nikoliv na základě smlouvy.

f) Přírůstek

Do společného jmění manželů připadají přírůstky společného majetku manželů i přírůstky jejich výlučných majetků. Může jít jak o přírůstky věcí, tak i výnosy z peněz či cenných papírů. Věc připadne do společného jmění jejím oddělením (separací). Očesáním úrody, narozením mláďat zvířat.

³⁴ Baudyš, P. Katastr nemovitostí, I. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003.

U úroků z vkladů bude rozhodující jejich splatnost, k úrokům z prodlení vznikne vlastnické právo okamžikem jejich převzetí.³⁵ Podle platné judikatury patří do bezpodílového spoluvlastnictví manžel i úroky z vkladu náležejícího jen jednomu z manželů. Pokud byla věc koupena zčásti i za tyto úroky, je v bezpodílovém spoluvlastnictví, byť by na její pořízení byly jinak a převážně použity výlučné prostředky jen jednoho z manželů.³⁶

Do společného jmění manželů však nenáleží tento majetek získaný jedním z manželů:

- ◆ dědictvím nebo darem,
- ◆ před vznikem manželství,
- ◆ nabytý za majetek náležející do výlučného vlastnictví jednoho z manželů,
- ◆ na základě restituce majetku.³⁷ To však platí jen za předpokladu, že tyto věci byly vydány manželovi, který je měl ve svém vlastnictví před uzavřením manželství nebo náležely do jeho výlučného vlastnictví nebo dále za předpokladu, že manžel je právním nástupcem původního vlastníka. Otázku právního nástupnictví řeší tyto speciální tzv. restituční zákony³⁸ ve zvláštních ustanoveních o přechodu práv na právní nástupce.
- ◆ věci, které podle své povahy slouží k osobní potřebě jen jednoho z manželů.

IV.1.2. Závazky

Občanský zákoník řadí do předmětu společného jmění manželů i závazky. Z nich pak ty, které některému z manželů nebo oběma manželům

³⁵ Knappová, M. – Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Sv. I. Praha: ASPI Publishing, 2005.

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky v Brně ze dne 7. března 2005, sp.zn. 22 Cdo 798/2004.

³⁷ Tímto majetkem jsou myšleny věci nabyté podle předpisů o zmírnění následků některých majetkových křivd, jako jsou případy podle zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.

³⁸ Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.

společně vznikly za trvání manželství. Výslovně však jsou z předmětu společného jmění manželů vyloučeny:

a) závazky, které se týkají majetku, jenž náleží výhradně jednomu z manželů. Jako běžný příklad této skupiny závazků lze uvést závazek jednoho manžela, který uzavřel smlouvu o dílo ohledně nemovitosti nacházející se v jeho výlučném vlastnictví.

b) závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého manžela.

Posouzení, zda se ještě jedná o závazek, který lze do společného jmění zařadit, či zda se jedná o závazek, který do společného jmění již zařadit nelze, není podle současných poznatků právní praxe jednoduché. Přitom skutečnost, zda závazek je či není součástí společného jmění manželů, má význam jak pro manžele samotné při zániku a vypořádání majetkového společenství, tak i z pohledu věřitele, který se plnění závazku domáhá.

Ad a) Pokud závazek převzali oba manželé nebo jeden z manželů, ale se souhlasem druhého bez zřetele k rozsahu (výši) převzatého závazku, platí, že tyto závazky plní oba manželé solidárně, což výslovně stanoví ustanovení § 145 odst. 3 občanského zákoníku. Z povahy solidární odpovědnosti manželů vyplývá, že manželé odpovídají za splnění závazku veškerým majetkem, který mají ve společném jmění, i majetkem ve výlučném vlastnictví každého manžela.

Ad b) Právní režim závazku, který na sebe vzal jeden z manželů bez souhlasu manžela druhého, závisí pak na tom, zda se jedná o závazek, který přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů (exces), anebo zda tuto míru majetkové přiměřenosti nepřesahuje. Pokud rozsah přijatého závazku míru majetkové přiměřenosti zachová, pak i takový závazek do společného jmění manželů spadá, byť by byl převzat jedním manželem. O odpovědnosti obou manželů za splnění takového závazku platí vše, co bylo uvedeno shora pod Ad a).

Jestliže rozsah převzatého závazku již míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů přesahuje a manžel závazek převzal bez souhlasu druhého manžela, pak závazek do společného jmění manželů nespadá. Za jeho splnění odpovídá dlužný manžel především svým výlučným majetkem, jakož i majetkem, který spadá do společného jmění. Zákon pořadí majetku, z něhož se věřitel může uspokojit (tj. zda nejprve z výlučného či společného majetku), nestanoví. Vzdor tomu, že soudní praxe uvedené pořadí majetku pro uspokojení práv věřitele zachovává, tj. zkoumá nejprve, zda závazek lze uspokojit z odděleného majetku manžela, výslovné legislativní zakotvení tohoto pořadí lze jen doporučit. Navíc je-li výkon rozhodnutí nařízen na majetek, který se nachází ve společném jmění manželů, neumožňuje platná právní úprava postižení společného majetku jen v té jeho části, jež by v případě jeho zániku a vypořádání připadla manželovi, který na sebe závazek vzal. Výkonem rozhodnutí může být postiženo veškeré společné jmění. Zákonná úprava tak jednoznačně preferuje ochranu třetích osob, a to mnohdy i na úkor druhého manžela.

Základní otázkou je, kdy závazek převzatý jedním manželem bez souhlasu druhého manžela (který se netýká jeho výlučného majetku) zůstává ještě přiměřený majetkovým poměrům manželů (bude součástí společného jmění), anebo již požadavku zákonem stanovené přiměřenosti nevyhovuje, a proto závazek již do společného jmění manželů nevejde. Závazek, který vchází do společného jmění manželů, je závazkem jediným, i když za jeho splnění odpovídají oba manželé.

Zákon zavedl kritérium majetkové přiměřenosti jako předpoklad zařazení závazku do společného jmění v r. 1998. Zásadnějším způsobem není toto ustanovení zákona rozpracováno ani v právní teorii. Na obtížnost výkladu termínu „přiměřenosti majetkovým poměrům“ upozorňuje citace z komentáře k občanskému zákoníku:

„ Co je míra, která již přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, bude potřebné hodnotit se zřetelem k současným majetkovým poměrům členů české občanské společnosti. Pokud např. jeden z manželů, počítající se k střednímu stavu, převzal závazek naprosto tomuto stavu a jeho majetkovým možnostem neodpovídající, bude i pro soud založen důvod

*k pochybnostem o tom, zda tento závazek tvoří společné jmění manželů. ...Je ovšem zřejmé, že ani věřitelé nebudou již moci počítat s absolutními právy, založenými na formálních základech smluv, lehkomyšlný postup, tj. spoléhání se na to, že závazek dlužníka bude vždy předmětem společného jmění manželů, v určitých případech může v budoucnu věřitelům přinést zklamání.*³⁹

K odlišnému závěru dochází další významný komentář k občanskému zákoníku, který uvádí, že „ u těchto závazků, které převzal jeden z manželů bez souhlasu druhého z manželů, bude nutno vykládat podle okolností konkrétních případů a se znalostí majetkových poměrů manželů (tj. zejména rozsahu majetku ve společném jmění manželů, ale také hospodářských a majetkových možností manželů), aby se mohlo důvodně dospět k závěru, že tu šlo vlastně o zřejmý exces z majetkových poměrů manželů“.⁴⁰

Názor, který by odvozoval přiměřenost majetkových poměrů výlučně jen od konkrétní majetkové situace manželů ve vztahu určitého závazku k celkovému rozsahu společného jmění manželů, nezní zatím proto jednoznačně.

Platná právní úprava umožňuje věřiteli uspokojit pohledávku za jedním manželem jak z výlučného majetku dlužného manžela, tak i z majetku společného, tj. z majetku spadajícího do společného jmění – viz ustanovení § 262a občanského soudního řádu. Současně však určitým způsobem chrání i práva druhého manžela, neumožňuje-li věřiteli postihnout jeho výlučný majetek a nejde-li o závazek solidární. Druhý manžel je již dostatečně postižen tím, že musí strpět výkon rozhodnutí vedený věřitelem na majetek společný, který se nachází ve společném jmění.

Podaný výklad lze ještě prohloubit. Přihlédnout by bylo možné i k tomu, k jakému účelu měl převzatý závazek sloužit a komu, resp. která majetková masa existující v manželství měla ze vzniklého závazku prospěch. Pokud z převzatého závazku manžela, který jím nebyl dobrovolně splněn,

³⁹ Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.BECK, 2004.

⁴⁰ Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář, Praha: Linde Praha, a.s., 2003.

mělo prospěch majetkové společenství manželů, lze pokládat za důvodné, aby i toto majetkové společenství bylo použito jako zdroj pro splnění pohledávky věřitele. Ke snížení „prahu odpovědnosti“ za převzetí závazků jedním manželem nepochybně přispívá i bohatá nabídka spotřebitelských úvěrů, kterou banky oslovují klienty. Mají-li občané u finančních ústavů po určitou dobu založený účet, nabízejí jim tyto úvěr až do výše 100.000,-- Kč, aniž by vyžadovaly jeho zajištění a aniž by k němu vyžadovaly jeho zajištění a současně účast druhého manžela. Bankovní praxe připouští proto závěr, že banky považují uvedenou výši úvěru pro určité klienty ještě za přiměřenou jejich majetkovým poměrům. V opačném případě by jistě trvaly na tom, aby smlouvu o úvěru podepsali oba manželé. Ekonomové v této souvislosti varovně, ale správně poukazují na znepokojující fakt rostoucího zadlužování českých domácností.

V případě, že pohledávka věřitele jednoho manžela nevznikla na základě smlouvy, nýbrž právním důvodem vzniku závazku je porušení právní povinnosti (jedná se o civilní či trestní delikt), je situace složitější, protože právní úprava výslovné řešení neobsahuje. Občanský zákoník v rámci společného jmění manželů rozlišuje závazky jen podle jejich přiměřenosti majetkovým poměrům, nikoli již podle právního důvodu jejich vzniku. Podle ustanovení § 853 občanského zákoníku platí, že pokud nejsou občanskoprávní vztahy zvláště upraveny občanským zákoníkem, ani jiným zákonem, řídí se ustanoveními občanského zákoníku, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší. Proto je nutno na závazky vzniklé v důsledku porušení právní povinnosti analogicky aplikovat ta ustanovení občanského zákoníku, která podmiňují zařazení závazku do společného jmění jeho rozsahem, resp. přiměřeností k majetkovým poměrům manželů – ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) občanského zákoníku. Toto ustanovení se jeví jako nejbližší. Nevýhodou uvedeného řešení však je, že platná právní úprava nestanoví žádný limit, do kterého lze společné jmění manželů postihnout.

Zahraniční úpravy (např. italská a ruská) omezují v těchto případech právo věřitele postihnout společný majetek manželů jen do výše dílu, který by připadl povinnému manželovi při zániku a vypořádání majetkového

společenství. Toto řešení se zdá být inspirativní i pro budoucí českou právní úpravu, která počítá se shodnou právní úpravou.⁴¹

IV.2. Smluvní majetkový režim manželů

Zákonodárce umožnil v rámci jím určeného zákonného režimu manželského majetkového společenství, kterým je společné jmění manželů, určitou, v zákoně přesně specifikovanou autonomii, na základě níž se lze za nutného dodržení předepsané formy odchýlit od zákonného majetkového režimu manželů. Zákon připouští modifikaci zákonné úpravy společného jmění manželů ve třech směrech:

- změnami v rozsahu společného jmění manželů,
- změnou doby vzniku společného jmění manželů,
- změnou zákonné úpravy správy společného jmění manželů.

Smluvní volnost, která patří mezi základní charakteristiky občanského práva, je zákonodárci vnesena i do právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely. Po prvopočátcích, jež jsou symbolizovány v ustanovení § 143a občanského zákoníku, kdy po novele občanského zákoníku zákonem č. 509/1991 Sb. s účinností od 1.1.1992 bylo manželům umožněno, aby na základě dohody mohli rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah tehdy ještě bezpodílového spoluvlastnictví manželů nebo vyhradit jeho vznik ke dni zániku manželství. Speciálním požadavkem však byla forma notářského zápisu. Dovolávat se uzavřené dohody však vůči třetím osobám se manželé mohli pouze za splnění podmínky, že této třetí osobě byla dohoda známa.

Společenský vývoj a tlak změn, kterými společnost procházela, však zákonodárce přiměl k další změně. Stalo se tak na základě již nejednou citovaného zákona č. 91/1998 Sb., tzv. velké rodinné novely. S účinností od 1.8.1998 je nejenom manželům za trvání manželství, ale i snoubencům před uzavřením manželství, umožněna dispozice s majetkem, který náleží, či bude náležet do jejich společného jmění. Změna rozsahu společného jmění manželů je stále však možná pouze na základě smlouvy. Velmi často je

⁴¹ Eliáš, K. – Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde Praha, a.s. 2001.

používán termín předmanželská a manželská smlouva. Ačkoliv občanský zákoník ani jiná právní norma tento výraz nepoužívá, o to více je používán nejenom v právní praxi, ale i laické veřejnosti. Snad je to způsobeno tím, že veřejnosti v paměti zůstalo označení známé z historie.

Základní náležitostí co do formy, je nutnost notářského zápisu, a to jak u smlouvy předmanželské, tak i u smlouvy manželské. Je naprosto nezbytné se zamyslet nad důvodem, proč je nutná právě forma notářského zápisu. O formě, kterou právní předpis ukládá pro vznik citované smlouvy, nelze diskutovat, ani se od ní odchýlit. Ve vší úctě k zákonodárcům i k zákonu samotnému si však nelze nevšimnout vlny nespokojenosti právě s formou těchto smluv. Důvodem nespokojenosti jsou především vysoké náklady, jež jsou s projevem této vůle spojené. Například řada snoubenců od této možnosti upravit si do budoucna své majetkové vztahy v manželství právě z finančních důvodů ustupuje. Poznatky z praxe dovolí přednést následující schéma vzniku takových dohod před notáři. Snoubenci či manželé sami, popřípadě ve spolupráci s právníkem či advokátem, vyhotoví koncept, někdy dokonce celé znění samotné smlouvy, kterou notář pouze upraví do příslušné, zákonem požadované formy a smlouvu po jejím přečtení předloží k podpisu snoubencům nebo manželům. Jaký je tedy účel tohoto postupu? Pokud poněkud odbočíme od popisovaného schématu, občanský zákoník dává obecně možnost výběru formy právního úkonu. Například pokud osoba hodlá učinit pořízení pro případ smrti, takzvanou závěť, umožňuje zůstaviteli za podmínek dodržení veškerých zákonem vyžadovaných náležitostí, výběr mezi napsáním vlastní rukou, písemnou formou za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu. V jiném případě občanský zákoník například v minulosti naprosto upustil od registrace smluv o převodu nemovitostí notářstvím. Notář při sepisování manželské nebo předmanželské smlouvy zpravidla nevystupuje v postavení právního poradce. Funguje jako osoba, jež by měla díky svému postavení, které ve společnosti zaujímá, dodávat uzavírané smlouvě větší vážnost. Pro umožnění svobodného nakládání s majetkem snoubenců a manželům, který bude nebo již náleží do společného jmění manželů, nelze nalézt žádné podmínky, jejichž splnění by právě forma notářského zápisu provedla. V praxi obecně platí, že forma notářského zápisu je volena při takových smlouvách, kdy smluvní

strany hodlají zvýšit vážnost a také nezpochybnitelnost prováděného úkonu. Např. formou notářského zápisu je činěna řada úkonů statutárních orgánů obchodních společností. Ovšem situace, za které osoba s plnou právní způsobilostí nakládá se svým majetkem, uzavíráním smlouvy dle ustanovení § 143a občanského zákoníku, je jediným případem, kdy je k tomuto úkonu nutná forma notářského zápisu.

Právní úprava změny rozsahu společného jmění manželů, vyhrazení jeho vzniku ke dni zániku manželství či ke změně zákonné úpravy správy společného jmění manželů *de lege ferenda* by měla jednoznačně vypustit povinnou formu notářského zápisu předmanželské a manželské smlouvy. Pravdou však je, že v zájmu ochrany třetích osob by písemnost tohoto dokumentu a úřední ověření podpisu mělo být kogentní náležitostí každé takové smlouvy.

IV.2.1. Režim zúženého společného jmění manželů a rozšířeného společného jmění manželů

Právní úprava režimu zúženého společného jmění manželů a rozšířeného společného jmění manželů je obsažena v ustanovení § 143a občanského zákoníku, které zní:

(1) Manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah společného jmění manželů. Takto mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí.

(3) Muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu upravit své budoucí majetkové vztahy v manželství obdobně.

Snoubenci nebo manželé jsou oprávněni si vybrat buď režim zúženého nebo rozšířeného společného jmění manželů, popř. jejich kombinaci v rámci jednoho projevu vůle.

V prvním případě se jedná o nejobvyklejší smluvní majetkový režim manželů. Jedná se o režim zúženého společného jmění manželů, který vzniká na základě smlouvy o zúžení společného jmění manželů. Zúžením zákonného rozsahu společného jmění manželů se rozumí, že majetek a závazky, jež by jinak tvořily předmět společného jmění, se smlouvou uzavřenou manžely z jeho předmětu vyjmají a zůstávají ve vlastnictví každého z manželů. Touto smlouvou manželů se rozsah společného jmění manželů omezuje. K věcem a závazkům, které byly ze zákonného rozsahu společného jmění manželů smlouvou vyřazeny, nastupuje obecný vlastnický či závazkový právní režim. V teorii i právní praxi se jednotně přijímá, že po zúžení rozsahu společného jmění manželů musí dojít k vypořádání té jeho části, která byla z jeho zákonem vymezeného rozsahu vyňata a nebyla vypořádána přímo ve smlouvě o zúžení. Vypořádání se provádí podle obecných ustanovení – viz ustanovení § 149 občanského zákoníku.

Zákon v roce 1991 maximální rozsah zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů nestanovil. Právní praxe odůvodněně zastávala názor, že dohodou manželů nemohlo být bezpodílové spoluvlastnictví manželů zcela vyloučeno (stanovení minimální hranice zachování bezpodílového spoluvlastnictví manželů teorie ani praxe za účinnosti předchozí právní úpravy jednoznačně nevyřešila). V některých případech docházelo jen k formálnímu zachování bezpodílového spoluvlastnictví, kdy manželé smlouvou zúžili jeho rozsah, např. jen na užitky ze společného majetku. Dikce zákona umožnila, aby v majetkovém společenství manželů byl umístěn jen zlomek společného majetku, zatímco veškerý zbývající majetek obou manželů stál vně bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Uvedený nedostatek zákonodárce přijetím novely v roce 1998 vyřešil, když jednoznačně připustil vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství s výjimkou věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Per analogiam (ustanovení § 853 občanského zákoníku) lze dovodit, že věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti nelze vyloučit ze společného

jmění nikdy, a proto v nich lze spatřovat onu minimální hranici, která zachovává institut společného jmění manželů.

K možnosti zúžit rozsah společného jmění manželů stejně jako k možnosti odložit jeho vznik až k zániku manželství je třeba přistupovat s vědomím, že smlouvami uzavřenými podle ustanovení § 143a občanského zákoníku se výrazně posiluje majetková samostatnost manželů. Je-li taková smlouva uzavřena, manželé nemají jiný společný majetek (s výjimkou předmětů tvořících obvyklé vybavení domácnosti). Nabývá-li některý z nich do vlastnictví, nabývá sám pro sebe, zcizuje-li, pak se k právnímu úkonu nevyžaduje souhlas druhého manžela. Nabývají-li manželé společně, nabývají již do podílového spoluvlastnictví. V důsledku uzavřených smluv, kterými se rozsah společného jmění zužuje, jakož i smluv, kterými se odkládá vznik společného jmění ke dni zániku manželství, se vytváří právní stav velmi blízký právnímu režimu oddělených majetků. V právní praxi se zákonem připuštěná možnost smluvních modifikací rozsahu majetkového společenství manželů rychle ujala (zvláště pokud se jednalo o možnost jeho zúžení). Zákon pro smlouvu manželů požaduje formu notářského zápisu.

Při úvaze o míře smluvní svobody manželů, kterou jim zákon v ustanovení § 143a občanského zákoníku přiznává, nelze vystačit jen s dikcí zákona, nýbrž je třeba zvláště respektovat i povahu a účel společného jmění manželů. Smlouvou nelze měnit podíl, v jakém manželé vlastnické právo nabývají (nelze proto připustit uzavření takové smlouvy, která by pro manžela zakotvovala např. nabývání nerovných podílů, kupř. manžel 3/4, manželka 1/4). Taková smlouva by byla v rozporu s povahou společného jmění, jež vychází z důsledné rovnosti mezi manžely. Praktickou otázkou je, zda smlouvou podle ustanovení § 143a občanského zákoníku lze již dojednat i úpravu vzájemného majetkového vypořádání pro případ zániku společného jmění. Konkrétně jde o to, zda v této smlouvě může být již sjednáno, kterému manželovi jaký majetek připadne a v jakých vzájemných poměrech. Výklad, který by takový závěr připouštěl, by zřejmě zacházel již nad rámec současné zákonné úpravy. Nelze ztrácet ze zřetele, že zákonodárce upravil v ustanovení § 143a občanského zákoníku možnost modifikovat zákonný rozsah společného jmění, nikoli však i anticipovanou možnost jeho smluvního

vypořádání. Současně však připuštěním možnosti smluvně modifikovat zákonný rozsah společného jmění je určena i jeho masa, která se vypořádává při zániku.⁴²

Druhou alternativou pro změnu v rozsahu společného jmění manželů je jeho rozšíření. Rozšířením zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů se rozumí, že jeho součástí se stane majetek a závazky, které jsou z něj podle ustanovení § 143 odst. 1 občanského zákoníku nebo svou povahou vyloučeny. Proto již od roku 1992 mohly tvořit předmět bezpodílového spoluvlastnictví manželů i věci, které byly nabyty za trvání manželství dědictvím, darem, dále pak věci, které sloužily podle své povahy osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů (tato kategorie věcí jen do 31.7.1998), nebo i věci nabyté na základě restitučních zákonů. Při popisu tohoto druhu kontraktu je nutno poznamenat, že jeho uzavírání není příliš časté. Je možné citovat případ, kdy nejmenovaná notářská kancelář, na žádost o provedení notářského zápisu smlouvy o rozšíření společného jmění manželů nejprve reagovala odmítavě, a teprve poté, kdy se právní zástupce žadatele vážně a určitě dovolával formou citace z příslušného ustanovení občanského zákoníku, bylo žadateli po déle trvající výměně názorů, oznámeno, že takováto služba notářem učinit lze. Na základě platné právní úpravy mohou rozšířit snoubenci i manželé své budoucí, či již existující společné jmění manželů o vše, co jinak náleželo, náleží nebo by mělo v budoucnu náležet do výlučného jmění každého z manželů. Rozšíření společného jmění mezi manžely bude praktické zejména v těch případech, kdy manželé vlastní nebo mají získat nemovitost, která je ve špatném stavebním stavu, nemovitost chtějí nákladně rekonstruovat prostředky ze společného jmění, a přitom nezrekonstruovaná nemovitost by patřila v případě, že by manželé své společné jmění nerozšířili, pouze jednomu z obou manželů. Pokud by manželé své spoluvlastnictví o zvelebovanou nemovitost nerozšířili, podíleli by se společnými silami a prostředky na zhodnocování nemovitosti, která patří pouze jednomu z nich (viz např. Rc 44/93, týkající se vlastnictví společně dokončené stavby rozestavěné jedním z manželů před uzavřením manželství). K rozšíření

⁴² Dvořák, J. Majetkové společenství manželů, Praha: ASPI Publishing, 2004.

společného jmění manželů o zvelebovanou nemovitost je třeba uzavřít mezi manžely smlouvu o rozšíření stanoveného rozsahu společného jmění manželů sepsanou ve formě notářského zápisu. Společné jmění manželů je o určitou nemovitost rozšířeno teprve tehdy, kdy je vlastnické právo ke konkrétní nemovitosti ve společném jmění manželů vloženo do katastru nemovitostí, a to s účinky ke dni podání návrhu na vklad tohoto práva katastrálnímu úřadu.⁴³

Při pohledu na institut společného jmění manželů nelze neustále uvažovat o tom, že snoubenci, či manželé jakoukoliv dispozici se společným jměním manželů činí proto, aby poškodili třetí osoby. Vždyť společné jmění manželů jako takové představuje jediné bezpodílové společenství ze zákona vzniklé. Manželé majetku ve společném jmění manželů využívají zpravidla k uspokojování potřeb rodiny, a proto by především rozšiřování společného jmění manželů mělo mít zelenou. Zpravidla také nelze předpokládat takovou míru zájmů třetích osob, které by mohly být samotným projevem manželů rozšířit společné jmění dotčeny. Nelze je však vyloučit. Lze samozřejmě uzavírat smlouvy, kterými je společné jmění manželů rozšiřováno a zužováno zároveň. Modelově by v úvahu připadaly například směny jednotlivých majetkových hodnot ze společného jmění manželů do jejich jednotlivého odděleného jmění, popř. převod hodnot či závazků, které není nutno, aby společné jmění manželů tvořilo a zároveň těch, u nichž lze předpokládat, že ve společném jmění manželů budou využity lépe.

V souvislosti s výše popsány smlouvami, jejichž předmětem je zužování nebo rozšiřování rozsahu společného jmění, není možné ignorovat ustanovení § 143a odst. 4 občanského zákoníku. Toto ustanovení stanoví, že manželé se mohou vůči jiné osobě na smlouvu, kterou je měněn rozsah společného jmění manželů, dovolávat jen tehdy, jestliže je jí obsah této smlouvy znám. V žádném případě nelze předpokládat, že třetí osoby budou seznámeny s dispozicemi manželů se společným jměním manželů. Takovéto smlouvy nepodléhají zveřejňování. Důvodem je skutečnost, že třetí osoby nemohou zjistit existenci takové smlouvy, s výjimkou těch smluv, kterými je

⁴³ Baudyš, P. Vypořádání nemovitostí vyloučených ze společného jmění jeho zúžením, Bulletin Advokacie, 1999, č. 8.

disponováno s nemovitostmi. Za diskutabilní by bylo možné označit způsob a čas, kdy třetí osoby musí být s předmětnou smlouvou seznámeny, aby tato byla vůči třetí osobě účinná. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník k uvedeným momentům mlčí, lze považovat jakoukoliv příležitost či jakýkoliv čas za přijatelný. Stav je prostší v případě, kdy se jedná o vztah třetí osoby k nemovitosti. Vzhledem k existenci veřejného seznamu, za nějž lze katastr nemovitostí nepochybně považovat, je nasnadě se domnívat, že v případě, že osoba, pokud obdržela výpis z příslušného listu vlastnictví, kde jsou v oddílu D uvedeny nabývací tituly vlastnictví, je seznámena se skutečností, že byla uzavřena dohoda o rozšíření či zúžení stanoveného rozsahu společného jmění manželů. Občanský zákoník nestanoví, že se smlouvou musí jinou osobu seznámit některý z manželů. Nesporné však je, že vždy záleží na situaci a případu, k němuž se seznamování s obsahem dohody vztahuje. Není však objektivní pouze vždy poskytovat ochranu třetím osobám. Třetí osoba je také povinna zabezpečovat sama sobě určitý stupeň ochrany. V případě, že např. při prodeji či jiné dispozici s nemovitostí nevyžaduje třetí osoba prohlášení vlastníka o jejím vlastnictví či předložení aktuálního výpisu z katastru nemovitostí, není adekvátní vyžadovat takovouto ochranu vždy formou zákonné záruky za ni. Závěrem je nutno konstatovat, že posuzování způsobu seznamování jiné osoby a vyvracování domněnky dle ustanovení § 144 občanského zákoníku závisí vždy na okolnostech, které zákon nikdy nemůže v plném rozsahu předvídat. Stejně tak rozhodování v řízeních o odporovatelnosti právních úkonů spočívajících v neúčinnosti uzavření smlouvy o rozšíření, či zúžení zákonem stanovaného rozsahu společného jmění manželů vůči třetí osobě se nutně musí lišit případ od případu a okolnost od okolnosti.

IV.2.2.Režim vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství

Zvláštností občanského zákoníku je existence tzv. koakvizice. Koakvizice byla institutem slovenského majetkového práva manželů, kterým se tyto vztahy řídily až do 1.1.1950. Institut koakvizice spočíval na principu odděleného majetku manželů. Koakvizičním majetkem byl jen majetek nabytý manžely za trvání manželství, vyjma majetku nabytého dědictvím

nebo darem. Po dobu trvání manželství neměli manželé právo na rozdělení nabytého majetku. K jeho rozdělení rovným dílem docházelo teprve při zániku manželství. Institut koakvizice se až do 9.5.1948 nevztahoval na majetek šlechticů a tzv. honorace (osob žijících z duševní práce založené na odborné kvalifikaci).⁴⁴

Občanský zákoník umožňuje snoubencům či manželům zvolit si režim vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství, a to na základě smlouvy. Snoubenci či manželé si mohou dohodnout ve smyslu ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku smluvně ve formě notářského zápisu vyhrazení zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů až ke dni zániku manželství. Toto ujednání však nelze vztáhnout na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Při aplikaci této smlouvy není důležité, jakým způsobem manželství zanikne. Vznik společného jmění manželů je vyhrazen vždy ke dni zániku manželství. Podstatou právního institutu koakvizice je tedy ujednání, že veškerý majetek nebo majetek ve smlouvě určený, který manželé nabyli za trvání manželství do společného jmění manželů, nespadá. Až ke dni zániku manželství nastávají právní účinky smlouvy a veškerý majetek a závazky k danému dni tvoří komplex společného majetku, který se bude vypořádávat. Co do formy je nutný notářský zápis.

IV.2.3. Režim změny zákonné úpravy správy společného majetku manželů

IV.2.3.A. Správa vykonávaná jedním manželem

Spravování majetku jen jedním manželem vycházelo z historicky podmíněné právní nerovnosti muže a ženy, a proto jej lze nalézt ve velkých občanskoprávních kodifikacích 19. století. Obecný zákoník občanský svěřoval správu manželčina jmění manželovi, pokud tomu manželka neodporovala a pokud svatebními smlouvami nebylo ustanoveno něco jiného. Opačná možnost, tj. svěřit svatební smlouvou správu manželova

⁴⁴ Madar, Z. a kolektiv autorů. Slovník Českého práva. Linde Praha a.s. 1995.

jmění manželce, kterou podle ustanovení § 1240 obecný zákoník občanský připouštěl, byla v literatuře vysvětlována snahou o oboustrannou rovnoprávnost manželů.⁴⁵ Obecný zákoník občanský umožňoval, aby v určitých případech byla správa jmění manželovi odňata. Jako příklad špatného výkonu správy manželem uváděl komentářový výklad alkoholismus či nemoc manžela. Jestliže se manžel stal nepřičetný, správa jeho majetku zanikla sama o sobě, správu majetku pak vykonával opatrovník. Pokud manželka spravovala svůj majetek sama, mohl manžel, který vykonával nad jejím hospodařením dozor, požadovat, aby byla zbavena svéprávnosti pro marnotratnictví - ustanovení § 1241 obecného zákoníku občanského.

Platná právní úprava připouští tuto formu správy pro společný majetek, který manžel používá k podnikání se souhlasem druhého manžela. Je-li souhlas ve smyslu ustanovení § 146 občanského zákoníku udělen, k dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním se již další souhlas nevyžaduje.

IV.2.3.B. Správa vykonávaná oběma manžely

Podstatou této formy správy je, že manželé vykonávají správu společného majetku společně. Oprávnění i povinnosti manželů ke společnému majetku jsou rovná a navzájem se doplňují. Oba manželé musí společně činit všechny úkony, tj. musí jednat ve vzájemné shodě. Rozsah výkonu společné správy manželů může být určen velmi široce (např. se může vztahovat na všechny právní úkony ohledně společného majetku). V jiných případech může být výkon společné správy omezen jen na určitý druh právních úkonů (např. na dispoziční úkony k nemovitostem).

Při hodnocení tohoto typu výkonu správy společného majetku vystupuje do popředí jeho určitý nedostatek, kterým je nutnost manželů jednat vždy společně. Nestačí, aby právní úkon učinil jeden manžel, byť se souhlasem druhého manžela. Oba manželé musí být např. účastníky smlouvy a oba ji musí podepsat. Protože se ke každému úkonu vyžaduje

⁴⁵ Rouček, F. – Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl V. Praha, 1937

společné jednání manželů, stává se tato forma správy společného majetku i možným zdrojem neshod mezi nimi. Právní úprava, jež tento model správy společného majetku připouští, musí proto obsahovat pravidla pro řešení případů, kdy manžel odmítá jednat společně s druhým manželem. Právní úprava musí zejména stanovit kritéria, podle nichž bude soud v případě neshod mezi manžely rozhodovat. Na druhé straně společná správa majetku oběma manžely nemá jen nedostatky. Výhodné je, že oba manželé vědí o všech jednáních, které se jejich společného majetku týkají. Nemůže se tudíž stát, aby jeden z manželů uzavřel platně právní úkon, o kterém by druhý manžel nevěděl.

- Oddělená správa

V systému oddělené správy každý manžel spravuje svůj majetek, který má již ve svém výlučném vlastnictví, jakož i ten majetek, který sám v průběhu manželství nabude.

- Správa vykonávaná každým manželem samostatně

V tomto modelu správy má každý manžel samostatnou správu ke společnému majetku, a to bez souhlasu druhého manžela. Manžel je povinen úkony správy společného majetku učiněné druhým manželem respektovat. U této formy se předpokládá vzájemná důvěra mezi manžely, protože každý z nich by mohl svým jednáním rozsah společného majetku výrazně negativně ovlivnit.

IV.3. Modifikace rozsahu společného jmění manželů rozhodnutím soudu. Obnova společného jmění manželů.

Společné jmění manželů nelze zrušit ani na základě rozhodnutí soudu, ani na základě smlouvy uzavřené mezi oběma manžely. Manželé, zpravidla jeden z nich, se však mohou obrátit na místně a věcně příslušný soud, tj. na okresní soud, s návrhem na zahájení řízení, na základě něhož soud může rozhodnout o zúžení společného jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Nikdy však soud nemůže rozhodnout o jeho

rozšíření nad rámec zákonem vymezeného rozsahu společného jmění manželů.

Ustanovení § 148 občanského zákoníku kvalifikuje dva druhy důvodů, na základě jejichž prokázání se lze zúžení společného jmění manželů domoci. Prvním z nich je důvod uvedený v ustanovení § 148 odst. 1 občanského zákoníku, kterým jsou tzv. závažné důvody. Pod tímto slovním spojením lze nalézt řadu důvodů, jež připadají v úvahu. Může se jednat o důvody spočívající např. v opilství, marnotratnosti, hráčské vášni druhého manžela apod. Ohrožení majetkového společenství musí být však patrné v příčinné souvislosti s uváděným vážným důvodem. Na rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění manželů z vážných důvodů však není právní nárok a rozhodnutí soudu závisí na kvalifikovaném zjištění důvodů, jež navrhovatele k podání návrhu vedly. Základním kritériem pro rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění manželů bude posouzení konkrétních okolností případu, zejména k přihlídnutím k majetkovým poměrům manželů ve vztahu k tomu, jakou funkci mají jednotlivé věci, tvořící soubor majetku společného jmění manželů. To může být různé vzhledem ke konkrétnímu postavení manželů, jejich profesnímu zaměření, pracovním nebo podnikatelským aktivitám, váze, jakou oba manželé kladou na využití určitého předmětu z majetkového souboru, který tvoří společné jmění manželů, apod. Závažné důvody, kterými zákon podmiňuje zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu, budou tedy vždy záležet na posouzení konkrétního případu.⁴⁶ Druhým důvodem je pak ten, jenž je uveden v ustanovení § 148 odst. 2 občanského zákoníku a který vyplývá ze skutečnosti, že se jeden z manželů stal podnikatelem nebo neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti.⁴⁷ Na rozdíl od prvního případu je však na vydání rozhodnutí o zúžení společného jmění manželů z tohoto důvodu právní nárok, pokud důkazy navrhovatelem předložené osvědčují důvody, jež zákon stanoví.

⁴⁶ Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.BECK, 2004.

⁴⁷ Jedná se buď o společníky veřejné obchodní společnosti, jejíž právní úprava je obsažena v ustanovení § 76 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník v platném znění nebo o komplementáře komanditní společnosti, jejíž právní úprava je obsažena v ustanovení § 93 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník v platném znění.

Obnovu společného jmění manželů umožňuje ustanovení § 151 občanského zákoníku. Společné jmění manželů zaniklé za trvání manželství lze obnovit pouze na základě rozhodnutí soudu, které je vydáno na návrh jednoho z manželů. Podmínkou vyhovění návrhu je zjištění skutkového stavu, tedy především toho, zda-li odpadly důvody, pro něž bylo společné jmění manželů za trvání manželství zrušeno. Toto ustanovení řeší případy, kdy především došlo k zániku společného jmění manželů na základě rozhodnutí soudu o propadnutí majetku nebo usnesení soudu, kterým dochází k prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů. Pokud se jedná o účinky obnovy společného jmění manželů, nikdy nemůže jít o účinky ex tunc, poněvadž vždy obnovuje společné jmění manželů s účinky ex nunc. Jak je uvedeno v rozhodnutí R 42/72⁴⁸, předmětné rozhodnutí příslušného soudu působí vždy až ode dne právní moci tohoto rozhodnutí. Toto stanovisko, ač vydané v roce 1972, je přiměřeně použitelné i za účinnosti nového právního stavu.

Nikdy nelze zaměnit obnovu zaniklého společného jmění manželů dle ustanovení § 151 občanského zákoníku s rozšířením společného jmění manželů dle ustanovení § 148 odst. 4 občanského zákoníku. V tomto případě totiž nedochází k obnovení zrušeného společného jmění manželů, ale k rozšíření zúženého společného jmění manželů na základě rozhodnutí soudu dle ustanovení § 148 odst. 1 nebo 2 občanského zákoníku. Na rozšíření společného jmění manželů není právní nárok. Pouze na příslušném soudu v rámci občansko-právního řízení závisí, zda-li po přezkoumání okolností rozhodne o rozšíření společného jmění manželů, či nikoliv. Při rozhodování soudu je vždy podstatné přihlídnout k důvodům, pro něž bylo soudem o zúžení společného jmění manželů rozhodnuto.

⁴⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR, Rc 42/72, Cpj 86/71, uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí 1972.

V. ZÁNİK SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ

Zvláštní právní úprava majetkového společenství manželů se zásadně váže na trvání manželství. Se zánikem manželství odpadá důvod pro zvláštní úpravu společných manželských majetkových vztahů. Společné jmění manželů jako jedna z forem manželského majetkového společenství představuje jen dočasné uspořádání právních vztahů ke společnému majetku manželů, protože již předem je zřejmé, že majetkové společenství manželů zanikne nejpozději smrtí jednoho z nich.

Zákon připouští, aby k zániku společného jmění manželů došlo již za trvání manželství. Tento zánik se však váže na existenci stanovených skutečností. Zánik společného jmění manželů na základě smlouvy manželů zákon neumožňuje. Ze zákona společné jmění manželů zaniká ve dvou případech:

a) Prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů – zákonný důvod zániku společného jmění manželů za trvání manželství představuje prohlášení konkurzu na majetek jednoho manžela ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů. K zániku společného jmění manželů dochází okamžikem, kdy usnesení o prohlášení konkurzu bylo vyvěšeno na úřední desce soudu.

b) Soudním výrokem o propadnutí majetku některého z manželů ve smyslu ustanovení § 52 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. K zániku společného jmění dochází dnem, kdy rozsudek o propadnutí majetku manžela nabude právní moci. Společné jmění manželů zaniká i v případě, kdy soud vysloví trest částečného propadnutí majetku. Rozhodnutí o propadnutí majetku může soud učinit vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a poměrům pachatele, odsuzuje-li pachatele k výjimečnému trestu anebo odsuzuje-li jej k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za závažný úmyslný trestný čin, jímž pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Kromě toho může soud uložit trest propadnutí majetku také v případě, že trestní zákon ve zvláštní části uložení tohoto

trestu dovoluje. Z propadnutí majetku jsou však i při uložení tohoto trestu vyloučeny ty prostředky nebo věci, jichž je nezbytné třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného, nebo osob, o jejichž výchovu nebo výživu je odsouzený povinen podle zákona pečovat (tj. zejména oděv, potraviny, obvyklé domácí zařízení atd.). Výrok o propadnutí majetku se vztahuje pouze na majetek, který je ve vlastnictví odsouzeného ke dni, kdy rozsudek nabyl právní moci.

Vypořádání se v tomto případě provádí mezi účastníky, jimiž je na jedné straně manžel pachatele a na druhé straně věcně příslušný Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, což vyplývá z ustanovení § 11 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů. Úřad vykonává svoji činnost prostřednictvím svých územních pracovišť, která působí v sídlech krajských soudů a v hlavním městě Praze pro územní obvody krajských soudů a pro území hlavního města Prahy (ustanovení § 14 zákona č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových). V případě majetku, s nímž je Úřad příslušný hospodařit podle ustanovení § 11 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, plní úkoly územní pracoviště podle obvodu

- a) kde se majetek nachází
- b) kde měl předchozí majitel poslední trvalý pobyt, nelze-li určit územní pracoviště podle písmene a) anebo nachází-li se majetek v cizině (ustanovení § 19 odst. 2 zákona č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových).⁴⁹

Zánik společného jmění manželů v tomto případě chrání druhého manžela, protože trestem propadnutí majetku není postižen veškerý společný majetek manželů, nýbrž jen ta jeho část, která po vypořádání připadne odsouzenému manželovi. Po zániku společného jmění nabývají manželé majetek již do svého výlučného vlastnictví, ledaže by nabývali společně. V případě společného nabytí se stávají podle ustanovení § 137 občanského zákoníku podílovými spoluvlastníky.

⁴⁹ Plíva, S. Hospodaření s majetkem státu. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2004.

VI. VYPOŘÁDÁNÍ SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ

Vypořádání společného jmění manželů se provede nejenom tehdy, když společné jmění manželů zanikne, ale také tehdy, pokud společné jmění manželů bylo smlouvou či rozhodnutím soudu zúženo. V posledních případech je nutno uvést do právního stavu ten majetek, o němž je společné jmění manželů zužováno. V případě, kdy dochází ke zužování společného jmění manželů na základě smlouvy, zpravidla je již vypořádání zahrnuto do obsahu takovéto smlouvy.

Pro vypořádání společného jmění manželů platí pravidla stanovená v ustanovení § 149 odst. 2 a 3 občanského zákoníku. Nejčastější právní skutečnost, na základě níž dochází k vypořádání společného jmění manželů, je zánik manželství.

Při vypořádání společného jmění manželů, jež musí zahrnovat veškerý majetek, který ke dni zániku společného jmění manželů existoval a náležel do něj, nelze ponechat stranou ani pohledávky a závazky, které vznikly za trvání společného jmění manželů. Při vypořádání se vychází ze základní právní domněnky, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. To platí jak o podílech na aktivech, tak i na pasivech, tedy na závazcích. Předmětná zákonná domněnka však není nevyvratitelná. V možnostech kteréhokoliv z manželů je prokázat, že podíly manželů stejné nejsou, a to v závislosti na různých okolnostech. Je však nutné, aby manžel domáhající se zvýšení svého vypořádacího podílu prokázal skutečnost osvědčující oprávněnost jeho nároku. Výsledkem je provedení skutečného vypořádání dle jednotlivých položek. Další skutečností, ke které se při vypořádání přihlédne, je také to, jak se každý z manželů staral o rodinu, a také k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít také zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti. Je zbytečné analyzovat aplikaci výše uvedeného ustanovení do situací, kdy manželé vypořádají své společné jmění manželů na základě dohody.

Problém nastane až tehdy, pokud na základě návrhu některého z manželů je zahájeno řízení o vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu a oba bývalí manželé se dostanou do sporu. Soudům pak oprávněně činí potíže, jak mají postupovat při vypořádání společného jmění manželů právě v těchto případech. Dochází zde především k přezkoumávání důkazů předložených tím manželem, který nárokuje větší podíl ze společného jmění manželů, popřípadě tím manželem, který předmětný nárok odmítá. Problémem při rozhodování soudu je hledisko toho, jak se který z manželů zasloužil o nabytí a zachování majetku získaného za trvání manželství. Zpravidla jsou tyto nároky v rámci řízení o vypořádání společného jmění manželů uplatňovány pouze výjimečně, a to většinou tehdy, když jeden z manželů nepracoval či se výslovně práci vyhýbal a žil na úkor druhého z manželů, počínal si neodpovědně k rodině, způsobil škodu, která za něj musela být během trvání společného jmění manželů hrazena a druhý manžel na jejím vzniku nenesl žádnou vinu nebo se dotčený manžel o nabytí společné věci vůbec nezasloužil, popřípadě jeho zásluha byla nesrovnatelně nižší. Důkazní břemeno spočívá na tom manželovi, který nárokuje zvýšený podíl ze společného jmění manželů. Další potíž, která se při vedeném soudním řízení může objevit, spočívá v aplikaci hlediska, kdy se při vypořádání společného jmění manželů přihlédne k potřebám nezletilých dětí. Potřeby nezletilých dětí jsou totiž skutečností, k níž je soud vždy povinen přihlížet. Při zvažování tohoto hlediska je nutno také přihlédnout k povaze a určení upotřebitelnosti těch věcí, které k potřebě dětí mají sloužit. Ne na všechny věci lze však hledět stejně. Například dětská postýlka, kočárek či autosedačka zpravidla nemohou být manželem, v jehož péči děti zůstanou, používány pro jeho vlastní potřeby. Není to tak už ale například u zařízení dětského pokoje, hudebních nástrojů či sportovního zařízení, poněvadž tyto lze užívat i poté, co dítě odroste a předmětné věci již nebude potřebovat. Je nutno si uvědomit, že výjimečné přiznání většího podílu při vypořádání společného jmění manželů nelze docílit tehdy, když nárokový manžel jako důkaz použije tvrzení doložené řadou skutečností svědčící v to, že měl k vytvoření majetku tvořícího společné jmění manželů větší zásluhy, a to s přihlédnutím k jeho vzdělání, schopnostem, profesi, zdraví apod.

Závěrem tohoto zamyšlení nad nelehkým úkolem soudů při přezkoumávání skutečného nároku manžela na zvýšení jeho vypořádacího podílu je nutno konstatovat jediné. V případě, kdy se manželé mimosoudně nedohodnou na vypořádání svého společného jmění manželů, je povinností soudu působit na bývalé manžele tak, aby jejich spor vzniklý z vypořádání společného jmění manželů skončil buď zpětvzetím návrhu a poté uzavřením mimosoudní dohody nebo smírem, schváleným soudem. Úsilí vynaložené při této smířčí činnosti soudů se soudcům zajisté vyplatí. Bývalí manželé by vždy měli být srozuměni s tím, že jejich představy o tom, co chtějí ze společného jmění manželů vyzískat, se v souladu s příslušnou právní úpravou a schopností předložit důkazy nemusí rovnat tomu, co jim na závěr bude tzv. přisouzeno.

Forma, na základě níž má být společné jmění manželů vypořádáno, je smlouva o vypořádání společného jmění manželů. Záměrně je nutno použít slov „má být vypořádáno“, poněvadž zákon předpokládá možnost, kdy se manželé po zániku společného jmění manželů smluvně nedohodnou na vypořádání společného jmění. V tomto případě zákon přiznává kterémukoliv z manželů právo obrátit se na soud s návrhem na zahájení řízení ve věci vypořádání společného jmění manželů. V případě, že bývalí manželé neučiní ani jeden z výše popsaných kroků směřujících k vypořádání společného jmění manželů a nastane stav, kdy do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání nedojde nebo v této době nebyl podán návrh na jeho vypořádání u příslušného soudu, je nutno použít zákonnou právní domněnku kvalifikovanou v ustanovení § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Podle této zákonné domněnky platí v případě movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů výlučně užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. Totéž přiměřeně platí o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích bývalým manželům společných.

Bývalým manželům lze nepochybně doporučit první ze způsobů vypořádání společného jmění manželů, kterým je uzavření dohody. Tento způsob, na rozdíl od případného soudního sporu, má řadu nesrovnatelných

pozitiv. Úspora času a finančních prostředků jsou pravděpodobně těmi nejvýznamnějšími. Co do formy způsobu vypořádání společného jmění manželů na základě dohody teď již bývalých manželů, je zásadní požadavek písemnosti, přičemž její nedodržení má za následek neplatnost uzavřené dohody dle ustanovení § 40 odst. 1 občanského zákoníku. Je nutno zdůraznit, že se tu jedná o absolutní neplatnost. Co se týká obsahu dohody, zákon pouze stanoví, aby touto dohodou manželů nebyla dotčena práva věřitelů. Zákonodárci k dobru je nutno přičíst fakt, že nepožaduje uzavření takovéto dohody formou notářského zápisu, jako například u změn rozsahu společného jmění manželů. Je zřejmé, že v tomto případě je preferován žádoucí stav, kterým je uzavření dohody mimosoudně a ze svobodné a vážné vůle obou smluvních stran. V kontextu s požadavkem formy u tzv. manželských a předmanželských smluv je velmi pozoruhodné, že právě pro vypořádání společného jmění manželů není předepisována forma notářského zápisu. Nelze se domnívat, že by taková forma byla pro uzavírání dohod a vypořádání společného jmění manželů de lege feranda potřebná, přesto je však zamyšlení hodné, proč právě tato jediná ze smluv, jež jsou sjednávány mezi manžely, ač již bývalými, je uzavírána bez formy notářského zápisu. Důvodem je pravděpodobně fakt, že tzv. manželské a předmanželské smlouvy jsou volnou záležitostí. Tedy takováto smlouva uzavřena být může, ale také nikoliv. Záleží zde pouze na vůli snoubenců či manželů. Dosažení stavu, jehož cíl je ve změně zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů či v jiných skutečnostech, se nelze domáhat soudním rozhodnutím. Pochopitelně i z tohoto pravidla existuje výjimka, ale nejprve musí nastat zákonem stanovené důvody pro možnost uplatnit takovéto právo u občanského soudu. Vypořádání společného jmění manželů by rozhodně proběhnout mělo. Pokud pomineme zákonnou domněnku, která nastupuje po třech letech nevypořádání společného jmění manželů, či nepodání návrhu na zahájení řízení v téže věci, přesouvá se řada velmi vážných rozhodnutí na soudce, který rozhoduje místo manželů. Navíc mnoho vydaných rozhodnutí je napadeno řádným opravným prostředkem a řízení u soudu tak nadále pokračuje. Dosažení pravomocného rozhodnutí je pro soudce nejenom velmi pracnou záležitostí, ale výsledný efekt je v souvislosti s vynaloženými finančními prostředky a v souvislosti s předpokládaným cílem řízení neadekvátní vynaložené námaze. Není přehnané tvrdit, že občané mají jistý,

ostentativní odpor před projevem vůle formou notářského zápisu. Tento pocit možná pramení ze samotné úřední formy, z času, který musí být vynaložen, ale především z důvodů finančního, poněvadž služby notářů jsou pro většinu občanů nižších, ale i středních vrstev vysoké. V případě vypořádání společného jmění manželů je sledován stav mimosoudní dohody. I z tohoto důvodu zákon nepožaduje přítomnost jakéhokoliv úředníka za nutnou. Pokud totiž nebude takováto dohoda uzavřena, lze předpokládat podání návrhu na vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu. Toto ovšem, jak již bylo výše odůvodněno, žádoucí není. Je nutno uvést, že pouze v případě, že se předmětem vypořádání společného jmění manželů stane nemovitost, podléhající zápisu do katastru nemovitostí, je nutnou součástí dohody úředně ověřený podpis účastníků.

Je vhodné se ještě pozastavit nad otázkou, zda-li jsou přípustné dohody o částečném vypořádání mezi manžely. Ve stanovisku Nejvyššího soudu Rc 70/65⁵⁰ je o této problematice blíže pojednáno. Ač se jedná o judikaturu několik desítek let starou, lze se domnívat, že náhled na věc nebyl v současné době změněn. Problematika částečných dohod o vypořádání společného jmění manželů vyvstává až v momentu, kdy bývalí manželé podají návrh na vypořádání společného jmění manželů k příslušnému soudu. Předmětem takového návrhu však není vypořádání celého společného jmění manželů, ale pouze té části, která se bývalým manželům nepodařila smírně rozdělit. Ve zmiňovaném stanovisku Nejvyššího soudu je uvedeno, že není přípustné podat návrh na vypořádání jen ohledně části bezpodílového spoluvlastnictví s tím, že ohledně zbylé části se účastníci dohodli, případně dohodnout mimosoudně. Totožný pohled lze najít i ve stanovisku publikovaném pod R 42/72⁵¹. Stanovisko bylo odůvodněno tak, že je nutné nepřipustnost vyvodit z ustanovení § 149 odst. 1, 2 a 3 občanského zákoníku. Vzhledem k tomu, že se občanský zákoník nezmiňuje o skutečnosti, zda-li písemná dohoda o vypořádání společného jmění manželů musí vyřešit komplexně celé společné jmění manželů nebo zda-li toto lze učinit po částech, je nutno se domnívat, že tento právní předpis tuto možnost nezakazuje. Nelze pominout zajímavý názor

⁵⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR, Rc 70/65, Prz 51/65, Uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí 1965.

⁵¹ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR, Rc 42/72, Cpj 86/71, Uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí 1972.

J. Borovského v článku Některé poznámky k institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů⁵², který se kloní k výkladu, že vypořádání není nutně jen vypořádáním všeho najednou, ale že lze uzavírat dohody po částech, takže úsudku soudu, popřípadě vypořádání ze zákona by se přenechal jen nevypořádaný zbytek bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes společného jmění manželů). Nepopíratelně by bylo možno konstatovat řadu faktů pro i proti. Pro umožnění existence dílčích dohod o vypořádání společného jmění manželů svědčí skutečnost, kdy občanský zákoník preferuje mimosoudní vypořádání společného jmění manželů. To, že jsou bývalí manželé schopni se shodně dohodnout na vypořádání, byť i jen části z jejich bývalého společného jmění svědčí o skutečnosti, že jejich vztahy nebudou pouze vztahy negativními. Dále je také možné, že v rámci soudního vypořádání zbylého majetku za vhodného působení a účasti soudce lze dosáhnout spíše soudem schváleného smíru, než při řízení, kdy musí být pojednáváno i o majetku, který by si bývalí manželé rozdělili smírně. Vždyť je zcela možné, že někdy necitlivým působením soudu dojde k rozhodnutí o majetku, který by mohl být smírně rozdělen naprosto odlišně. V neposlední řadě je nutno zvýraznit i zjednodušení samotného řízení, kdy není rozhodováno o celém majetku tvořícím společné jmění manželů, ale pouze o jeho určité části a řízení je tedy podstatně jednodušší. Proti umožnění existence dílčích dohod o vypořádání společného jmění manželů svědčí například fakt, kdy soudce může daleko objektivněji zhodnotit a rozhodnout, co ze společného majetku, dle důkazů a při posouzení veškerých hledisek v občanském zákoníku uvedených, jednotlivým manželům v rámci vypořádání společného jmění manželů přířkne a především lze také lépe např. zohlednit potřebu společných dětí. Přesto lze však podpořit domněnku, že umožnění dílčích dohod poskytuje bývalým manželům větší svobodu a neomezenost ve svém jednání s cílem se lépe dohodnout na vypořádání společného jmění manželů. Není pak ani vyloučena skutečnost, že se manželé závěrem po uzavření několika dohod domluví i o zbytku, který by možná při nutnosti komplexního vypořádání veškerého společného jmění manželů zůstal předmětem vzájemného sporu.

⁵² Právní praxe, ročník 1993, číslo 4, strana 225.

VI.1. Zamyšlení nad ustanovením § 24a odst. 1 zákona č. 234/1992 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v souvislosti s vypořádáním společného jmění manželů

V ustanovení § 24a zákona č. 234/1992 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, je stanovena určitá modifikace obecného způsobu úpravy rozvodů, jenž je vymezen v ustanovení § 24 zákona o rodině. Podle ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině soud nezjišťuje příčiny manželského rozvratu tehdy, jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se připojí druhý manžel. V případě, že manželé soudu krom výše uvedeného doloží ještě některé doklady, specifikované níže, soud manželství bez dalšího rozvede. Těmito doklady jsou:

- písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost,
- pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Nepominutelnou souvislost s ustanoveními §§ 149 a 150 občanského zákoníku má smlouva, kterou se po rozvodu vypořádávají vzájemné majetkové vztahy. Při aplikaci tohoto ustanovení v praxi se bohužel právníci a především soudci dostávají do určitých interpretačních potíží. Kritice je nutno podrobit zejména pojem „vzájemné majetkové vztahy“. Při obecné komunikaci a dorozumívání není problém pochopit, co tento pojem obnáší. Jedná se o souhrn veškerých právních vztahů mezi manžely týkajících se majetku, a to jak společného, tak i odděleného. Nepochybně měl zákonodárce při tvorbě tohoto požadavku vedoucího k tzv. zjednodušenému – nespornému rozvodu na mysli úpravu nejenom vypořádání společného jmění manželů, ale i úpravu např. podílového spoluvlastnictví. Výše uvedenou kvalifikaci či vlastním provedeným výkladem právníků a soudců však nelze účinně vyložit úmysl zákonodárce, který právní praxi citelně postrádá. Pokud právník tvoří jakýkoliv dokument, je povinen přezkoumávat jeho soulad a platnost se zákonem. Tento druh smlouvy o úpravě

vzájemných majetkových po rozvodu však bude představovat velmi tvrdý oříšek. Pokud dojdeme k závěru, že do obsahu vzájemných majetkových vztahů manželů náleží i společné jmění manželů, nevyhne se použití ustanovení §§ 149 a 150 občanského zákoníku. Ve prospěch tvrzení, že vypořádání společného jmění manželů je zahrnuto do vzájemných majetkových vztahů podle ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině nasvědčuje skutečnost, kdy právě úpravu tzv. zjednodušeného rozvodu provází úmysl, aby se manželé dohodli krom rozvodu samotného na všech dalších možných problematických ujednání. Kromě úpravy výchovy nezletilých dětí a bydlení bývá nejspornější záležitostí vypořádání společného jmění manželů. Toto potvrdí každý soudce, který soudí rozvody manželství a věci s ním přímo či nepřímo související. Legislativce hodlal využít dobrou vůli panující mezi oběma rozvádějícími se manžely, popřípadě jejich snahu se bez komplikací rozejít a uložil jim vyřešení veškerých vzájemných vztahů. Bohužel způsob, jak tomu učinil, nelze považovat za stoprocentně úspěšný. Pokud pomíneme skutečnost, kdy nám pojem vzájemné majetkové vztahy činí jisté výkladové potíže, tak při tvorbě předmětné dohody nastanou potíže výrazně citelnější. Jak stanoví ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině kromě jiného, písemná smlouva s úředně ověřenými podpisy upravuje vzájemné majetkové vztahy na dobu po rozvodu. Jestliže při výkladu dojdeme k závěru, že vzájemné majetkové vztahy zahrnují i společné jmění manželů, nepochybně jsme při tvorbě předmětné smlouvy povinni postupovat podle ustanovení § 149 občanského zákoníku. Společné jmění manželů zaniká zánikem manželství. Ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku stanoví, že zanikne-li společné jmění manželů, provede se jeho vypořádání. Zmíněné ustanovení nepovoluje odchylku takovým směrem, aby bylo možno uzavřít platnou dohodu o vypořádání společného jmění manželů před zánikem manželství. Tato konstrukce, která předchází zániku společného jmění manželů, je z právního pohledu nepřijatelná. Je možné se také zamyslet nad tím, zda-li legislativce při tvorbě předmětného ustanovení zákona o rodině neměl v úmyslu použít odložené účinnosti vypořádání společného jmění manželů v rámci dohody o úpravě vzájemných majetkových vztahů. Předmětná smlouva by tedy nabyla účinnosti až po nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Při použití tohoto výkladu však zákonitě dojdeme k jiné komplikaci. Jak bude vypořádáno

jmění spadající do společného jmění manželů a nabyté v období ode dne podpisu předmětné smlouvy do dne zániku manželství? Snad by bylo možné do samotné smlouvy začlenit několik obecných pravidel pro vypořádání majetku nabytého v tomto mezidobí. Stejným problémem může být i vznik závazků či úbytek majetku. Právní ošetření vypořádání společného jmění manželů během uvedeného mezidobí je velice komplikované, neřku-li nemožné. Stejnému problému, kterým je myšleno vypořádání závazků vzniklých či ubylých v mezidobí od podpisu takovéto smlouvy do zániku manželství, je nutno čelit i v případě, kdy účinnost smlouvy je vázána na splnění odkládací podmínky ve smyslu ustanovení § 36 občanského zákoníku. Podmínkou, na jejímž splnění závisí, zda právní následky vypořádání společného jmění manželů nastanou, je zánik manželství. Zásadně nelze souhlasit s náhradou smlouvy o úpravě vzájemných majetkových vztahů včetně vypořádání společného jmění manželů za smlouvu o budoucí smlouvě o vypořádání společného jmění manželů. Tento postup je v rozporu jak s ustanovením § 24a odst. 1 zákona o rodině, tak i s ustanoveními §§ 149 a 150 občanského zákoníku. Kromě toho ani tato snaha o ošetření vypořádání společného jmění manželů provedeného před zánikem manželství by nevyřešila stále se opakující problém majetku a závazků vzniklých v mezidobí od podpisu smlouvy do zániku manželství. Posuzováním výše popsané právní úpravy v občanském zákoníku a požadavku ustanovení § 24a odst. 1 zákona o rodině je možné dojít k jedinému logickému závěru, a to, že v případě, kdy je součástí smlouvy upravující vzájemné majetkové vztahy rozvádějících se manželů i vypořádání společného jmění manželů, musí být taková smlouva v rozporu se zákonem, což přináší její neplatnost z důvodu, že se vypořádává společné jmění manželů, které však stále existuje.

VII. VÝVOJ MAJETKOVÝCH VZTAHŮ MEZI MANŽELY PO DOBU ÚČINNOSTI OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Pouze v poznámce je vhodné se zmínit o právních předpisech, jež po vzniku Československa předcházely občanskému zákoníku. Obecný zákoník občanský obsahoval zákonnou úpravu režimu odděleného jmění manželů s možností upravit vzájemné majetkové vztahy smlouvou.⁵³ Zpravidla platila zásada, že v případě, kdy manželka neprojevila nesouhlas, svěřovala své parafernální jmění manželovi ke správě. Manžel byl povinen se slušně o manželku postarat, a to tak, jak odpovídalo manželovu majetkovému postavení či jeho společenské úrovni. Právní úprava dle obecného zákoníku občanského byla takřka totožná s právní úpravou majetkového manželského práva dle římského práva. Obecný zákoník občanský byl ve své době velmi kvalitní právní normou, před níž se lze s úctou sklonit. Přesto však obsahuje velmi podstatný rys, s nímž nelze souhlasit a který byl kritizován již v období prvorepublikového práva. Jedná se o princip nerovného postavení muže a ženy v rámci manželství. Odstranění tohoto rysu však přinesl až zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který nabyl účinnosti 1.1.1950 a který obsahoval právní úpravu zákonného majetkového společenství. Předmětem tohoto zákonného majetkového společenství byl majetek získaný za trvání manželství s výjimkou věcí jednomu z manželů darovaných, zděděných či sloužící k jeho osobní potřebě nebo výkonu povolání.

Dramatická změna nastala, když dne 1.4.1964 nabyl účinnosti zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Tento právní předpis ve svých ustanoveních §§ 143-151 obsahoval existenci institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů, který upravoval majetkové vztahy mezi manžely za trvání manželství. Zákonné majetkové společenství dle zákona o právu rodinném bylo nahrazeno bezpodílovým spoluvlastnictvím manželů a právní úprava majetkového manželského práva již nebyla nadále obsažena v rodinném zákonu, nýbrž pouze v občanském zákoníku.

⁵³ Ustanovení § 1217 a násl. Císařského patentu č. 946/1811 ř.z., obecný zákoník občanský, ve znění platných novel.

Do bezpodílového spoluvlastnictví náleželo vše, co mohlo být předmětem osobního vlastnictví a co bylo nabyto za trvání manželství některým z manželů kromě věci získaných dědictvím, darem nebo těch věcí, které dle své povahy sloužily osobní potřebě nebo výkonu povolání pouze jednoho z manželů. Věci náležející do bezpodílového spoluvlastnictví manželů užívali oba manželé společně a stejně tak byli povinni hradit náklady na věci vynaložené. Běžné záležitosti týkající se společných věcí mohl vyřizovat každý z manželů. Jinak bylo třeba souhlasu obou manželů. Z právních úkonů týkajících se společných věcí byli oba manželé zavázáni společně a nerozdílně. Pohledávka věřitele jen za jedním z manželů, která vznikla za trvání manželství, mohla být při výkonu rozhodnutí uspokojena i z majetku náležejícího do bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů zaniklo zánikem manželství. Ze závažných důvodů, zpravidla tehdy, jestliže by jeho další trvání odporovalo pravidlům socialistického soužití, mohlo být soudem na návrh některého z manželů bezpodílové spoluvlastnictví zrušeno. Obnoveno mohlo být vždy pouze na základě rozhodnutí soudu vydaného na návrh jednoho z manželů. Po zániku bezpodílového spoluvlastnictví mělo být provedeno vypořádání dle zásad, že podíly obou manželů jsou stejné. Každý z manželů byl oprávněn požadovat úhradu toho, co ze společného bylo vynaloženo na jeho majetek. Při vypořádání se přihlíželo především k potřebám nezletilých dětí a k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a jak se zasloužil o nabytí a udržení společných věcí. Při určení míry bylo vždy zapotřebí vzít na zřetel péči o děti a obstarávání společné domácnosti. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů se přitom vypořádávalo buď dohodou, přičemž manželé byli povinni vzájemně vydat sobě potvrzení o tom, jak se vypořádali nebo na základě návrhu, a to soudním rozhodnutím. Tato popsaná právní úprava platila beze změn až do 31.3.1983.

Dne 1.4.1983 nabyl účinnosti zákon č. 131/1982 Sb.⁵⁴, kterým došlo ke změně v právní úpravě bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Jednalo se o začlenění odstavce čtvrtého do ustanovení § 149 občanského zákoníku. Možnost vypořádat bezpodílové spoluvlastnictví manželů byla omezena na

⁵⁴ Zákon č. 131/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy.

dobu tří let od jeho zániku. V této době manželé buď vypořádali bezpodílové spoluvlastnictví manželů na základě dohody, či o něm bylo rozhodnuto soudem nebo alespoň musel být podán návrh na zahájení takového řízení. Pokud se tak nestalo, platilo vždy ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali dle stavu, v jakém jsou movité věci používány každým z manželů pro potřebu jeho či jeho rodiny a domácnosti. Ostatní movité věci, stejně tak jako věci nemovité a ostatní majetková práva náleží do podílového spoluvlastnictví, přičemž podíly obou manželů jsou stejné.

Dne 1.1.1992 nabyl účinnosti zákon č. 509/1991 Sb.⁵⁵, kterým došlo k podstatným změnám v oblasti právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely. Tato novelizace přímo souvisela s celospolečenskými změnami, které Československo v předmětné době postihly. Do rozsahu bezpodílové společnosti manželů již nadále nenáležely věci, které byly nabyty na základě restitučního nároku⁵⁶, a to ať přímého, či z titulu právního nástupnictví. Radikální změnu představovalo začlenění ustanovení § 143a, kterým bylo možné na základě svobodné dispozice manželů upravit rozsah bezpodílového spoluvlastnictví manželů, a to buď v podobě zúžení nebo rozšíření. Takovéto dohody však mohly postihnout pouze majetek získaný v budoucnu. Také se manželé mohli dohodnout o odlišné správě společného majetku. Manželé též mohli vyhradit vznik bezpodílového spoluvlastnictví manželů až ke dni zániku manželství. Dohoda musela mít vždy formu notářského zápisu a bylo se jí možné dovolat vůči třetím osobám pouze tehdy, byla-li jim známa. Do budoucna již nebylo možno při výkonu rozhodnutí pro nesplněnou pohledávku jednoho z manželů provádět výkon rozhodnutí z bezpodílového spoluvlastnictví manželů tehdy, pokud se tato pohledávka týkala majetku náležejícího do bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Součástí změny bylo také zakotvení povinnosti podnikajícího manžela mít souhlas druhého manžela k použití majetku náležejícího do bezpodílového spoluvlastnictví manželů k jeho podnikání. Skutečně novinkou, a to velmi hojně používanou, se stalo ustanovení ohledně zakotvení právního nároku na zrušení bezpodílového spoluvlastnictví manželů na základě soudního rozhodnutí

⁵⁵ Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

⁵⁶ Zákon č. 403/1990 Sb., o změnách následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.

tehdy, pokud manžel získal oprávnění k podnikatelské činnosti. Dále právní předpis upravuje i vypořádání mezi manžely v případě, kdy dochází ke zrušení bezpodílového spoluvlastnictví manželů a manželé spolu při podnikání spolupracují. Změnu výše popsanou lze vskutku považovat oproti předchozí právní úpravě za převratnou.

Dne 1.1.1993 nabyl účinnosti zákon č. 264/1992 Sb.⁵⁷ Změna provedená v oblasti právní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů přímo souvisela se zavedením změny způsobu nabývání vlastnictví k nemovitostem. Nové ustanovení § 149a občanského zákoníku kodifikuje moment nabytí účinnosti dohody o změně rozsahu a o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, pokud jejich předmětem jsou nemovitosti. Stává se tak až vkladem do katastru nemovitostí.

Dne 1.8.1998 nabyl účinnosti zákon č. 91/1998 Sb.⁵⁸ Tzv. velká novela již do právního řádu začlenila změny, které v souvislosti se zachovaným původním zněním vytvořily text de lege lata.

⁵⁷ Zákon č. 264/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník, zrušuje zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím a mění a doplňují některé další zákony.

⁵⁸ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění některých dalších zákonů.

VIII. MAJETKOVÉ VZTAHY MEZI MANŽELY V SOUVISLOSTI S PODNIKATELSKOU ČINNOSTÍ

VIII.1. K podnikání a jeho vztahu ke společnému jmění manželů

Podnikáním se rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.⁵⁹

Současná doba se vyznačuje velkou mírou existencí podnikatelských subjektů. Snad v každé rodině se najde osoba, jež vlastní živnostenské nebo jiné oprávnění, které této osobě umožňuje realizovat samostatnou výdělečnou činnost. Manžel jako podnikatel může být buď osobou samostatně výdělečně činnou či osobou, která vlastní podíl na společnosti či členský podíl v družstvu a v nich je zároveň ustanoven statutárním orgánem. Společností je myšlena obchodní společnost dle Části druhé obchodního zákoníku. Nad oběma druhy „podnikatelství“ v souvislosti s existencí zákonného a smluvního majetkového režimu manželů je vhodné se zamyslet.

Jestliže tedy jeden nebo oba manželé začínají podnikat, mají na výběr: buď ponechají nedotčen jejich dosavadní majetkový režim nebo rozsah společného jmění manželů změní, či ovlivní vznik společného jmění. Vyloučit existenci společného jmění manželů však není možno ani v případě, kdy jeden nebo oba manželé jsou podnikateli. Namísto zákonného majetkového režimu mohou manželé zvolit v rámci smluvního majetkového režimu manželů buď režim rozšířeného společného jmění manželů či zúženého společného jmění manželů, nebo režim vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství. Občanský zákoník tyto dispozice v rámci smluvní autonomie umožňuje.

Podnikání jako činnost s sebou samozřejmě přináší i rizika. Tato skutečnost je zajisté podnikatelům známa a i obecně závazné právní předpisy v jednotlivých ustanoveních na různá rizika upozorňují. Bohužel si

⁵⁹ Ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

málokdo z manželů při zahájení podnikatelské činnosti uvědomí možná rizika, komplikace a problémy. Samozřejmě, nepopíratelně, podnikatelská činnost, pokud je realizována bezproblémově, přináší i výrazné výhody, které nebývají zdůrazňovány tak často. To, že existují, však lze u většiny úspěšných podnikatelů vyzorovat. Při analyzování vlivu podnikatelské činnosti na společné jmění manželů však lze pouze těžko zachovávat názorovou neutralitu.

V prvním případě straníme manželovi, který nepodniká, přičemž nepreferujeme to, že i on do určité míry požívá výnosů a výhod, které s sebou podnikatelská činnost druhého manžela přináší. Je však nutno si uvědomit především rizika související s podnikáním. Rizika, která mohou dopadnout bohužel nejenom na manžela-nepodnikatele, ale také na děti v manželství žijící. Stát má povinnost rodinu do určité míry chránit nejenom proti třetím osobám, ale i proti těm členům rodiny, kteří ji mohou, a to i finančně a ekonomicky ohrozit. Podnikatelovy neúspěchy mohou postihnout, jak již bylo uvedeno, nejenom samotného manžela či manželku, ale i v manželství, či mimo něj zrozené děti.

V druhém případě však straníme spíše třetím osobám, na něž může mít podnikání jednoho či obou manželů negativní dopad. Vždyť se i nyní laické veřejnosti vyloudí na tváři úsměv, když většina manželství podnikatelů má výrazně zúženo společné jmění manželů, a to tak, aby druhý manžel-nepodnikatel a rodina byli od negativních důsledků nepodařené podnikatelské činnosti manžela-podnikatele co nejúspěšněji ochráněni, byť na úkor třetích osob, kterými jsou zpravidla věřitelé. Poškozený věřitel se k existenci ochrany manžela-nepodnikatele a rodiny podnikatele vyjadřuje nepřiznivě, a to především proto, že výsledkem jakékoliv dispozice se společným jměním manželů je především snaha, aby aktiva ve společném jmění manželů náležela do odděleného majetku toho z manželů, který podnikatelem buď není, nebo jeho podnikatelská činnost není tak riskantní jako podnikatelská činnost druhého z manželů.

Zákonem č. 91/1998 Sb. došlo v určité míře při změně institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů na společné jmění manželů nepřímo

i na provedení změny vlivu účinků podnikatelské činnosti na společné jmění manželů. Na rozdíl od právní úpravy do 31.7.1998, byl nově určen rozsah společného jmění manželů, což se projevilo na jistém zásahu do sféry podnikání manžela-podnikatele. Věci, které před účinností citované novely náležely do odděleného vlastnictví manželů, poněvadž sloužily k výkonu povolání jednoho z manželů, nyní náležejí do společného jmění manželů. Do společného jmění manželů náležejí i závazky, které manželi-podnikateli vznikly za trvání manželství. Výjimkou je však stav, kdy takovéto závazky týkající se společného majetku a tedy i majetku sloužícího k podnikatelské činnosti přesahují rozsahem míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Již v době platnosti právní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů vznikly pochybnosti, zda obchodní podíl do tohoto společenství patří. Podle koncepce bezpodílového spoluvlastnictví manželů nešlo obchodní podíl považovat za věc, která jediná mohla být předmětem této formy spoluvlastnictví. Aby tyto nejasnosti byly odstraněny, bylo v souvislosti se vznikem společného jmění manželů zařazeno do občanského zákoníku ustanovení § 143 odst. 2, ve kterém je uvedeno: „*stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev*“. Vzhledem k širší koncepci společného jmění manželů lze obchodní podíl považovat za jinou majetkovou hodnotu ve smyslu ustanovení § 118 občanského zákoníku, která může být předmětem právních vztahů.⁶⁰ Tento závěr je podpořen i rozsudkem Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20.7.2004 sp.zn. 22 Cdo 700/2004, ve kterém je uvedeno, že nabude-li jeden z manželů za trvání manželství z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí společného jmění manželů, neboť to přímo vyplývá z kogentního ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku. Gramatický ani logický výklad navazujícího ustanovení § 143 odst.

⁶⁰ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů, Praha: ASPI Publishing, 2004.

2 občanského zákoníku takový závěr nevylučuje. Nestanoví-li eventuelní dohoda manželů o zúžení jejich společného jmění, uzavřená v souladu s ustanovením § 143a občanského zákoníku, něco jiného, nelze poslechnout citované ustanovení zákona vykládat jinak, než že jím není dotčena skutečnost, že následkem vynaložení prostředků patřících do společného jmění, aniž by se současně stali „kolektivními“ společníky ve společnosti s ručením omezeným, se obchodní podíl nabytý jedním z manželů stává součástí společného jmění obou manželů. Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 občanského zákoníku je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka – manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel – společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná. Proto je také omezen v nakládání s obchodním podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 2 občanského zákoníku, neboť stejnou měrou jako náleží jemu, náleží i druhému manželovi.⁶¹ J. Dědič konstatuje: „ Obchodní podíl nabytý i jen jedním z manželů za trvání manželství je součástí společného jmění manželů a pak podle ustanovení § 1 odst. 2 obchodního zákoníku bude mít přednost úprava obsažená v ustanovení § 114 odst. 3 obchodního zákoníku před ustanovením občanského zákoníku a oba manželé budou mít postavení jednoho společníka dané jedním obchodním podílem, který bude jejich společným majetkem. Pak by patřil do společného jmění manželů obchodní podíl, který nabyl jeden z manželů nebo oba manželé společně za trvání manželství s výjimkou nabytí darem, děděním, nebo za majetek, který patří do výlučného vlastnictví tohoto manžela.“⁶²

Dle ustanovení § 146 občanského zákoníku může jeden z manželů použít majetku ve společném jmění manželů nebo jeho část pouze se souhlasem druhého z manželů. Souhlas je však třeba udělit pouze při

⁶¹ Podrobněji viz odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu České republiky v Brně ze dne 20.7.2004 sp.zn. 22 Cdo 700/2004

⁶² Dědič, J.: Komentář k obchodnímu zákoníku. Polygon, Praha 2002, díl II.

prvním požití majetku ve společném jmění manželů. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlasu druhého manžela není třeba. Ustanovení § 148 občanského zákoníku pak dále upravuje právo manžela-nepodnikatele k podání návrhu soudu, aby zúžil společné jmění manželů, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Toto ustanovení lze úspěšně aplikovat i na případy, kdy se manžel stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti.⁶³ V případě, že je podnikatelská činnost vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který podnikatelem není, stanoví odstavec 3 citovaného usnesení občanského zákoníku, že příjmy z podnikání se rozdělí mezi ně v poměru stanoveném písemnou smlouvou; nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se rovným dílem. Tedy, dojde-li na základě rozhodnutí soudu ke zúžení rozsahu společného jmění manželů z důvodu získání oprávnění k podnikatelské činnosti jednoho z manželů či proto, že se tento manžel stal neomezeně ručícím společníkem v obchodní společnosti, lze na základě odstavce 3 citovaného ustanovení právního předpisu rozšířit rozsah společného jmění manželů do předchozího stavu pouze na základě rozhodnutí soudu, které může být vydáno na základě návrhu jednoho z manželů. Na rozšíření společného jmění manželů do původní podoby však není zákonem zabezpečený právní nárok.

VIII.2. Začátek podnikání za trvání společného jmění manželů

Otázku, jak řešit majetkové vztahy mezi manžely v souvislosti s podnikatelskou činností některého z manželů si pokládají buď snoubenci před uzavřením manželství nebo manželé, kteří již manželství uzavřeli. V obou těchto životních etapách lze vyřešit majetkové vztahy buď pro již existující stav, kdy jeden z manželů, popřípadě budoucí manžel podniká, nebo pro budoucí stav, kdyby některý z nich mohl zahájit podnikatelskou činnost. Obdobné řešení pochopitelně připadá v úvahu i tehdy, chtějí-li snoubenci či manželé právně ošetřit majetkové vztahy v souvislosti s již

⁶³ Jedná se buď o společníky veřejné obchodní společnosti, jejíž právní úprava je obsažena v ustanoveních §§ 76 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník v platném znění nebo o komplementáře komanditní společnosti, jejíž právní úprava je obsažena v ustanoveních §§ 93 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník v platném znění.

existujícím nebo v budoucnu možným podílnictvím ve společnosti, kde se manžel stane neomezeně ručícím společníkem.

Vzhledem k tomu, že soukromé podnikání se dotýká každého z nás, žádná osoba by předem neměla vyloučit možnost toho, že druhý manžel podnikatelskou činnost zahájí. Stav právního vědomí je již u dosti snoubenců na takové výši, že myšlenkám na uzavření tzv. předmanželské smlouvy dávají volný průběh. Dále jim také nepřipadá na závalu vyřešit si své majetkové záležitosti ještě před svatbou. Bohužel se toto týká spíše osob, které mají s řízením svých finančních záležitostí již nějaké zkušenosti, popřípadě jsou s určitými budoucími možnými riziky či nevýhodami obeznámeni. Nelze jinak než doporučit každému partnerskému páru, který vážně uvažuje o uzavření manželství, aby si své majetkové poměry závčas smluvně upravil. Pokud snoubenci nehodlají k tomuto právnímu úkonu přistoupit v souvislosti se svým veškerým majetkem, což lze pochopit, je vhodné si na jejich místě uvědomit, že podnikání či neomezené ručení jednoho z manželů budoucí rodinu může nejenom zvýhodnit, ale také znevýhodnit.

Pokud se tedy snoubenci nedohodnou na uzavření jakéhokoliv druhu předmanželských smluv právě v souvislosti s případnou ochranou sebe či svého budoucího manžela před vlivy podnikatelské činnosti, je ideální využít ustanovení občanského zákoníku, které umožňuje upravit pouze část společného jmění manželů, jež právě může být jmění přímo související s podnikatelskou činností či neomezeným ručením. Nelze se však domnívat, že předmětem jakékoliv předmanželské smlouvy se stane pouze ochrana manžela před negativními důsledky podnikatelské činnosti manžela druhého. Naopak. Lze konstatovat, že v dosti případech bude docházet i k ochraně právě toho z manželů, který již podniká nebo o zahájení podnikatelské činnosti uvažuje, či je již neomezeně ručícím společníkem, popřípadě stejně tak o tom, že se takovým společníkem stane, uvažuje. Vždyť takovýto manžel se stejným způsobem může ochránit vůči budoucímu znemožnění jeho podnikatelské činnosti v důsledku zániku společného jmění manželů. Takže osoby, které spolu chtějí uzavřít manželství, mohou na základě ustanovení § 143a odst. 3 občanského zákoníku smlouvou

uzavřenou formou notářského zápisu upravit své budoucí majetkové vztahy v manželství v souvislosti s jejich podnikatelskou činností. A to buď tak, že uzavřou smlouvu o zúžení či rozšíření společného jmění manželů, popřípadě kombinaci obou druhů těchto smluv. Dále se také partnerům nabízí možnost uzavřít ve formě notářského zápisu smlouvu, na základě níž vyhradí zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů až ke dni zániku manželství, s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti a své majetkové společenství tak podřídí režimu koakvizice. Osoby, které již manželství uzavřely, mohou během manželství uzavřít stejné druhy smluv o změně rozsahu společného jmění manželů jako snoubenci, až na to, že na rozdíl od snoubenců lze v rámci takovýchto smluv změnit rozsah jmění, které již společné jmění manželů tvoří. Nejenom tedy toho, které v budoucnu společné jmění manželů bude, či nebude tvořit.

Nicméně manželé mohou vyvíjet podnikatelskou aktivitu i za existence zákonného majetkového režimu manželů. Občanský zákoník přesto i v takovémto případě umožňuje jistou odchylnou úpravu nad rámec zákona. Nikoliv již v souvislosti se změnou režimu majetkového společenství manželů, ale v souvislosti s odchylnou úpravou správy společného jmění manželů. Manželé, ale i muž i žena, kteří spolu hodlají uzavřít manželství, mohou ve smyslu ustanovení § 147 občanského zákoníku opět na základě smlouvy uzavřené formou notářského zápisu upravit správu společného jmění odchylně. Předmětem takovéto smlouvy může být upravena také odchylná úprava správy společného jmění manželů pouze co do jeho části. Pro manžela, který podniká, lze předpokládat, že mu takováto smlouva umožní s některými částmi společného jmění manželů nakládat odlišně od zákonné úpravy právě v souvislosti s tím, že na rozdíl od druhého z manželů takovouto část společného jmění manželů k podnikání určitým způsobem potřebuje. Toto je však pouze jedna z možných variant důvodů, které manžele k takovému kroku mohou vést.

VIII.3. Souhlas jednoho z manželů k používání majetku náležejícího do společného jmění manželů k podnikání

I tehdy, když zákonný rozsah společného jmění manželů zůstává nedotčen smluvními projevy manželů, popř. rozhodnutím soudu, je manžel toho manžela, jenž hodlá použít jmění tvořící zákonný rozsah společného jmění manželů, do určité míry zákonem chráněn. Ustanovení § 146 občanského zákoníku nepodnikajícímu manželovi určitou míru ochrany poskytuje. Pro způsob zákonem zakotvený se však hodí označení „jednou a více již nikdy“. Ustanovení § 146 občanského zákoníku stanoví, že majetek ve společném jmění manželů, nebo jeho část, může jeden z manželů použít k podnikání se souhlasem druhého manžela. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas druhého manžela není třeba.

Zpravidla manžel vždy začíná podnikat, pochopitelně výjimky potvrzují pravidlo, za aktivní a účelné pomoci druhého manžela. Není tím myšlena pouze pomoc v rámci samotného podnikání, např. vyřizování písemností, zabezpečení fungování účetnictví, manipulace s materiálem, vyřizování styku s orgány státní správy apod. Jedná se zejména o pomoc materiální a jinou formu osobní pomoci, za kterou lze považovat např. přijetí veškerých povinností obstarávat domácnost, které dříve vykonávali společně oba manželé do určitého času. Než podnikající manžel počne dosahovat výdělků, je možné, že domácí rozpočet rodiny poklesne pod její běžnou úroveň. Podnikající manžel většinou také postrádá čas na druhého manžela, ale i na výchovu dětí, a tak veškeré břímě zůstává na nepodnikajícím manželovi.

Toto malé odbočení od výše stanoveného tématu mi umožní se opět navrátit k dohodám o rozšíření či zúžení společného jmění manželů. V takovéto dohodě je žádoucí zabezpečit zájmy manžela-nepodnikatele. Zpravidla se tak nekoná, neboť manželé se znají a nepředpokládají, že by mohlo ze strany partnera dojít k nějakému finančnímu poškození. Případy z praxe poukazují na starou známou pravdu, že vyskytnou-li se i ve skvěle fungujícím biologickém systému peníze či majetek dříve neexistující, mohou

se začít bortit i vynikající vztahy a děje se cosi, co narušuje soulad, který mezi rodinou i manžely doposud vládl. Není přece výjimkou, kdy se manželé po určitém čase po zahájení podnikatelské činnosti jednoho z nich rozvádí. Hořká připomínka je ta, že získání výživného z minimální mzdy manžela-podnikatele je velmi těžké. Nepodnikající manžel by měl vždy sebe a své děti zabezpečit nejenom před riziky podnikatelské činnosti druhého z manželů, ale i před negativním a ohrožujícím chováním jeho samotného. Vhodným momentem, kdy tuto skutečnost vyřešit, je okamžik, kdy manžel, hodlající použít ke své podnikatelské činnosti majetek náležející do společného jmění manželů, ze zákona potřebuje k takovému kroku souhlas druhého manžela. Ideálním stavem by však byla skutečnost, kdyby v ustanovení § 146 občanského zákoníku před slovem souhlas, bylo napsáno „písemný souhlas“. Možnost vybrat si, jakou formu tento souhlas bude mít, přičemž nepochybně postačí i konkludentní vyjádření dotčeného manžela, neslouží k dostatečné ochraně tohoto manžela, který majetek náležející do společného jmění manželů v podnikání nepoužívá. Jakýkoliv tzv. nepísemný projev vůle lze považovat za dvousečný. A to jak pro manžele-podnikatele, tak i pro manžela-nepodnikatele. Na jedné straně může manžel-podnikatel tvrdit, že souhlas obdržel a naopak na straně druhé může manžel-nepodnikatel tvrdit, že souhlas nikdy nedal. Obě tvrzení lze samozřejmě uplatnit pouze za určitých okolností a ne vždy. Zarážející je stav, kdy při manipulaci s rozsahem společného jmění manželů a se správou společného jmění manželů je kladen nemístně požadavek formy notářského zápisu pro příslušný právní úkon. Pro formu souhlasu s použitím, možná i celého majetku k podnikatelské činnosti není zákonem předepsaná forma žádná. Tento nedostatek je nanejvýš vhodný de lege ferenda napravit a písemnost a určitost právního úkonu uzákonit jako nezbytnou součást ustanovení § 146 občanského zákoníku. Výsledkem takového určitého písemného právního úkonu by byl naprosto jednoznačný souhlasný projev manžela-nepodnikatele.

Zřetelnou výhodou je též možnost existence jednotlivých dílčích souhlasů k částem majetku používaných k podnikání jednoho z manželů. Učinění projevu vůle manžela-nepodnikatele ve prospěch manžela-podnikatele z titulu souhlasu s použitím celého nebo jakéhokoliv majetku,

který tvoří součást společného jmění manželů, je naprosto neprozřetelným právním úkonem takového manžela. Jak již bylo výše několikrát poznamenáno, podnikání s sebou přináší nejenom řadu nesporných výhod, ale také řadu rizik. Manžel-nepodnikatel tak může umožnit manželipodnikateli, aby např. k potřebám podnikání použil finančních rezerv rodiny, popřípadě osobní automobil, který druhému manželovi jako jediný dopravní prostředek slouží k přepravě nemocného dítěte apod. Občanským zákoníkem není udělování jednotlivých dílčích souhlasů s použitím majetku tvořícího společné jmění manželů vyloučeno. Občanský zákoník pojem první použití majetku totiž blíže neupřesňuje. Při logickém výkladu použitého pojmu lze akceptovat názor, že jde o použití společného majetku, které ve svých důsledcích vede (§ 2 obchodního zákoníku) k soustavné činnosti prováděné samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.⁶⁴ Souhlas jednoho z manželů s použitím majetku ve společném jmění k podnikání druhého manžela neopravňuje podnikajícího manžela k tomu, aby nadále tento majetek užíval výlučně nebo k tomu, aby nadále tento majetek užíval výlučně nebo aby výlučně rozhodoval o způsobu jeho užívání.⁶⁵

Odepírá-li manžel-nepodnikatel bez vážných důvodů souhlas s použitím společného jmění k podnikání udělit, lze vzhledem k nedostatku výslovné úpravy doporučit, aby manžel podal návrh k soudu na zúžení rozsahu společného jmění podle ustanovení § 148 odst. 1 občanského zákoníku. Po vypořádání té části společného jmění, která byla z jeho celkového rozsahu vyňata, může již každý manžel podnikat s majetkem, který mu v rámci vypořádání připadl. Je otázkou, zda jinou možností je podání návrhu k soudu, kterým se podnikající manžel bude domáhat, aby soud nahradil chybějící souhlas druhého manžela podle ustanovení § 161 odst. 3 občanského soudního řádu. Odpověď je spíše záporná. Na rozdíl od řešení jiných neshod při správě společného majetku, které soud může řešit, tu jde o nahrazení projevu vůle (právního úkonu), jehož realizaci zákon neváže na žádné podmínky. jinak řečeno, zákon nechává jen na úvaze nepodnikajícího manžela, zda souhlas dá či nikoliv, a nelze dovést, že by tu

⁶⁴ Pelikánová, I., a kol.: Obchodní právo. 1.díl. 2. přepracované vydání. Codex Bohemia, Praha 1998.

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky v Brně ze dne 16.3.2004 sp. zn. 22 Cdo 1731/2003.

byla situace, ve které by byl povinen souhlas dát. To ostatně vyplývá i z toho, že nepodnikající manžel po udělení souhlasu nese majetková rizika vyplývající z podnikání druhého manžela. Soud by tak nemohl rozhodnutí o nahrazení projevu vůle opřít o ustanovení hmotného práva a navíc by svým rozhodnutím nepřípustně vytvářel majetkové riziko, za které by sám nenesl odpovědnost.⁶⁶

Na věc je také nutné pohlédnout i z jiného úhlu. Problematiku správy společného jmění manželů včetně jeho užívání upravuje ustanovení § 146 občanského zákoníku. Manželé majetek náležející do společného jmění manželů užívají a udržují společně. Obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat kterýkoliv z manželů. V ostatních záležitostech je nutno souhlasu každého z nich. Zde je nutno podotknout, že ne v každém manželství je rozsah právních úkonů tvořících obvyklou správu majetku totožný. Stejně tak, jako rozsah obsahu ostatních záležitostí. V souvislosti s vytvořením různých společenských a majetkových vrstev založených především na základě objemu majetku jejich jednotlivých příslušníků se nutně liší skutečnost, co je považováno za obvyklou a co za ostatní záležitost v souvislosti se správou a užíváním majetku náležícího do společného jmění manželů. V manželství, kde rozsah společného jmění manželů ve finančním vyjádření se čítá na miliony korun, není problém, aby jeden z manželů např. zakoupil osobní vůz za 500.000,-- Kč a tento úkon lze považovat za úkon související s obvyklou správou majetku. Naopak u manželů žijících z podpory v nezaměstnanosti a zároveň, kdy jejich úspory vykazují např. 10.000,-- Kč, nelze za případ obvyklé správy majetku považovat ani nákup televizoru v hodnotě 10.000,-- Kč. V tomto směru vždy záleží na velmi citlivém pohledu posuzujícího k tomu, aby bylo skutečně určeno, který případ spadá do obvyklé správy majetku a který už nikoliv. Ustanovení § 145 občanského zákoníku a citace některých možných případů nebyly použity náhodně. Položme si otázku a příklad zároveň. Manžel-nepodnikatel souhlasí s použitím rodinného domu náležejícího do společného jmění manželů k podnikání druhého manžela-podnikatele. Otázka zní: „nemovitá věc náleží stále do společného jmění manželů. Kdo

⁶⁶ Dvořák, J., Spáčil, J. Právní fórum, ročník 2006, číslo 9.

z manželů je příslušný k obvyklé správě majetku a jak je to s ostatními záležitostmi, ke kterým je podle ustanovení § 145 občanského zákoníku třeba souhlasu obou manželů?“ Odpověď však není jednoznačná. Ze zákona, konkrétně dle jasně formulovaného ustanovení § 145 občanského zákoníku vyplývá skutečnost, že obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů, jinak je právní úkon neplatný. Dle ustanovení § 146 občanského zákoníku je souhlas, který manžel-nepodnikatel dá manžel-podnikateli k tomu, aby takovýto majetek manžel-podnikatel v souvislosti s jeho podnikatelskou činností svobodně a neomezeně využíval. Nepochybně je manžel-podnikatel oprávněn v příkladem uvedeném rodinném domě vykonávat podnikatelskou činnost, je oprávněn ho pronajímat, rekonstruovat, apod. Je však oprávněn ho také darovat, zatěžovat právy třetích osob či zcizovat? V každém případě je nutno nejprve si uvědomit, že ustanovení § 147 občanského je jediné ustanovení citovaného právního předpisu, které dovoluje manželům smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu odlišně upravit správu společného jmění manželů. Za odchylnou úpravu lze např. umožnit jednomu z manželů, aby učinil úkony darování či jiného zcizování majetku nemalé hodnoty. Viditelně se jedná o právní úkony netvořící obvyklou správu společného jmění manželů. Zcela jistě se nelze domnívat, že zákonodárce měl při tvorbě ustanovení §§ 146 a 147 občanského zákoníku na mysli stav, kdy odlišnou správu společného majetku vynucuje dohodnout manželům formou natolik závažného projevu vůle jako je notářský zápis a naopak v případě, kdy majetek by bylo možno použít k podnikatelskému účelu jednoho z manželů by postačoval pouze konkludentní projev vůle druhého z manželů, i když by se prakticky jednalo o umožnění úkonů se stejnými následky. Nelze se tedy domnívat, že by souhlas k podnikání daný manželem-nepodnikatelem umožnil manžel-podnikateli odchylnou úpravu nad rámec ustanovení § 146 občanského zákoníku bez formy, kterou občanský zákoník předepisuje. Obecně lze věc posoudit takto. Pokud je manželem-podnikatelem používán majetek náležející do společného jmění manželů se souhlasem druhého manžela a nebyla mezi manžely uzavřena smlouva formou notářského zápisu o odchylné úpravě správy společného jmění manželů, lze z platné právní úpravy dovodit, že manžel-podnikatel nemá v žádném případě právo majetek

spravovat nad rámec obvyklé správy dle zákonné právní úpravy. Je však pravdou, že obvyklá správa majetku náležejícího do společného jmění manželů v žádném případě není používání věci pro podnikatelský účel jednoho z manželů. Tedy se lze domnívat, že učinění právního úkonu, v němž spočívá souhlas manžela s použitím věci ze společného jmění manželů pro podnikání druhého manžela, lze vykládat pouze jako souhlas s použitím majetku. Tj. manžel-podnikatel je oprávněn majetek užívat, ale úkony nad rámec obvyklé správy majetku je nutno provádět pouze se souhlasem druhého manžela, a to i za předpokladu, že tento vyjádřil souhlas s použitím majetku ze společného jmění manželů k podnikání manžela druhého. Jako konkrétní případ lze např. uvést skutečnost, kdy např. Česká spořitelna, a.s. při rozhodování o udělování podnikatelského úvěru vyžaduje zajištění, a to zpravidla zástavou nemovitosti. Pokud manžel-podnikatel nabídne jako zástavu společný rodinný dům, tomuto bankovnímu ústavu nikdy nepostačí pouhý písemný souhlas druhého manžela s tím, že tato nemovitost smí být manželem-podnikatelem použita pro podnikatelskou činnost. Naopak na zástavní smlouvě vyžaduje nepodmíněně projev vůle ve formě ověřeného podpisu druhého z manželů. Na tomto prostém příkladu je vidět podpora výše uvedeného názoru na správu majetku náležejícího do společného jmění manželů, když ohledně tohoto majetku dal jeden z manželů souhlas manželi druhému pro jeho použití k jeho podnikání.

VIII.4. Právní a majetkové vztahy manželů jako zaměstnance a zaměstnavatele

Zákoník práce⁶⁷, jakožto základní norma upravující pracovněprávní vztahy, v ustanovení § 318 výslovně zakazuje, aby manžel přijal do pracovního poměru svého manžela. Toto ustanovení však v žádném případě neplatí pro stav, kdy manžel je statutárním orgánem obchodní společnosti či družstva a jako takový je oprávněn přijmout do pracovního poměru svého manžela. Manžel tak není přijímán do pracovního poměru vlastním manželem, ale obchodní společností či družstvem. Tento postup žádný právní předpis nezakazuje.

⁶⁷ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

Manžel-nepodnikatel však může s manželem-podnikatelem působit jako tzv. osoba spolupracující. Jeho nároky jsou adekvátně upraveny v předpisech o sociálním a nemocenském zabezpečení. Manžel-podnikatel je povinen za takového spolupracujícího manžela odvádět zákonem stanovené pojistné. Spolupracujícímu manželovi však v žádném případě nevznikají žádné pracovněprávní nároky jako zaměstnanci. Z tohoto titulu mu také nevzniká právo na mzdu či jiný příjem. Tím však není v žádném případě řečeno, že spolupracující manžel je povinen pomáhat zadarmo. Z obecné dikce ustanovení § 143 občanského zákoníku vyplývá, že příjmy z podnikatelské činnosti jsou předmětem společného jmění manželů. Příjem jak manžela-podnikatele, tak i manžela-nepodnikatele je tedy majetkem tvořícím rozsah společného jmění manželů. Tak stanoví zákonná úprava. Pokud dojde k uzavření některé ze smluv o změně rozsahu společného jmění manželů, je pouze na manželích samotných, jak v takovýchto smlouvách vhodně zabezpečí rozdělení příjmů z podnikatelské činnosti manžela-podnikatele mezi něj a spolupracujícího manžela. V případě, že dojde na základě rozhodnutí soudu učiněného ve smyslu ustanovení § 148 odst. 2 občanského zákoníku a soud zúží společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti z důvodu, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, postup manželů se řídí ustanovením § 148 odst. 3 občanského zákoníku, který manželům ukládá následující: pokud je podnikatelská činnost vykonávána společně nebo za pomoci manžela-nepodnikatele, rozdělí se mezi manžely příjmy z podnikání v poměru stanoveném písemnou smlouvou, nebo nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem.

VIII.5. Konkurs na majetek podnikatele včetně jeho vlivu na majetkové vztahy mezi manžely

V současné době již není výjimkou, že se podnikatel dostává do finančních potíží. Platební neschopnost ve větší či menší míře je stav, se kterým se setkáváme dennodenně na každém kroku. Podnikatel může svou nepříznivou finanční situaci vyřešit několika způsoby. Jedním z nich je skončení podnikatelské činnosti a zaplacení veškerých závazků. Vážnějším způsobem je stav, kdy se podnikatel dostane do úpadku. V tomto případě by

mělo dojít buď k podání návrhu na prohlášení konkursu nebo k podání návrhu na vyrovnání. Uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku, je účelem zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění platných novel. Prohlášení konkursu či potvrzení vyrovnání má také vliv na společné jmění manželů, a to přímo ze zákona.

V ustanovení § 1 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání je uvedeno, že dlužník je v úpadku, jestliže má více věřitelů a není schopen po delší dobu plnit své splatné závazky. Jestliže dlužník zastavil platby, má se za to, že není schopen po delší dobu plnit své splatné závazky. Odstavec 3 citovaného ustanovení pak dále uvádí, že fyzická osoba, je-li podnikatelem, a právnická osoba je v úpadku i tehdy, jestliže je předlužena. O předlužení jde tehdy, jestliže tato osoba má více věřitelů a jestliže její splatné závazky jsou vyšší než její majetek; do ocenění dlužníkovy majetku se zahrne i očekávaný výnos z pokračující podnikatelské činnosti, lze-li příjem převyšující náklady při pokračování podnikatelské činnosti důvodně předpokládat. Dle ustanovení § 2 zákona o konkursu a vyrovnání lze v případě, kdy se dlužník ocitl v úpadku, zahájit u konkursního soudu za podmínek stanovených v zákoně konkursní nebo vyrovnací řízení. Cílem konkursu i vyrovnání je dosáhnout poměrného uspokojení z dlužníkovy majetku. Návrh na prohlášení konkursu je oprávněn podat dlužník nebo kterýkoliv z jeho věřitelů. Dlužníkovi dokonce vzniká podle ustanovení § 3 odst. 1 zákona o konkursu a vyrovnání povinnost, pokud je v úpadku, podat bez zbytečného odkladu návrh na prohlášení konkursu.

V případě, kdy je osvědčeno, že dlužník je v úpadku a jsou-li splněny ostatní zákonem stanovené podmínky, soud na základě návrhu zahájí řízení a bez zbytečného odkladu usnesením prohlásí konkurs. Návrh na prohlášení konkursu však soud vždy zamítne, je-li zřejmé, že majetek dlužníka nepostačuje k úhradě nákladů konkursu.

Nejpodstatnější účinek prohlášení konkursu ve vztahu k majetkovým vztahům manželů je ten, jenž je uveden v ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) zákona o konkursu a vyrovnání. Na základě pravomocného usnesení, kterým se prohlašuje konkurs na majetek dlužníka, dochází i k zániku úpadcova

společného jmění manželů a do konkurzní podstaty spadá ta jeho část, s níž úpadce podnikal. Byl-li vznik společného jmění úpadce a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Tím, že dochází k zániku společného jmění manželů, musí dojít k jeho vypořádání. Samozřejmě pouze tehdy, pokud již nezaniklo dříve a nebylo-li dříve také vypořádáno. Vypořádání je vedeno dle pravidel zakotvených v ustanovení § 149 občanského zákoníku. Den prohlášení konkursu je dnem, k němuž zaniká společné jmění manželů ex lege a k němu je třeba provést vypořádání společného jmění manželů. Dikce ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) zákona o konkursu a vyrovnání není jedno z naprosto jasných ustanovení. Dle tohoto ustanovení do podstaty spadá ta jeho část, s níž úpadce podnikal. Znamená to tedy, že úpadce obdrží při vypořádání pouze tu část, se kterou podnikal? Takto nelze vypořádání v žádném případě posoudit. Ustanovení § 149 občanského zákoníku, který je pro provedení vypořádání zaniklého společného jmění manželů obecnou právní úpravou, stanoví, že se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Jiný zákon, tedy zákon o konkursu a vyrovnání, však trvá na tom, aby ta část majetku, s níž úpadce podnikal, spadala vždy do konkurzní podstaty. Ustanovení konkursního zákona lze považovat za jakýsi závazný pokyn, jehož se musí jak správce konkurzní podstaty, tak i soud, pokud vypořádání společného jmění manželů provádí, držet. Prvním krokem při vypořádání společného jmění manželů je tedy především zjištění, se kterým majetkem, náležejícím do společného jmění manželů úpadce podnikal. Zjištění lze provést dle informací úpadce, úpadcovy manželky či jiných osob, popřípadě dle manželských smluv, jež manželé platně uzavřeli nebo dle vydaných rozhodnutí soudu. Jako základní podklad bude pravděpodobně použito účetnictví úpadce, kdy z nákladů vynaložených na určité věci lze dovést, že tyto byly podnikatelem při podnikání používány. Při vypořádání společného jmění manželů bude do vlastnictví úpadce náležet minimálně vždy to, co spadá do konkurzní podstaty, čímž bude naplněn zákonný požadavek uvedený v ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) zákona o konkursu a vyrovnání. Jedná se o část společného jmění manželů, s níž úpadce podnikal, přičemž mohou nastat dva stavy.

První je ten, kdy manžel-úpadce na majetku, který používal pro podnikání, získá více, než by jinak činil jeho podíl při vypořádání společného jmění manželů bez přihlídnutí k ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) zákona o konkursu a vyrovnání. Druhý je pak ten, že získá naopak méně. Tento případ by však neměl nastat, neboť správce konkurzní podstaty je povinen se při vypořádání řídit ustanovením § 149 občanského zákoníku, stejně tak jako soud, jestliže ve věci rozhoduje. Existence prvního stavu je tedy pravděpodobnější.

V rámci ochrany úpadcova manžela, či přesněji z důvodu zákonné ochrany jeho vlastnictví, na nějž má zákonem zaručený nárok, je nutno zahrnout veškeré výklady směřující k tomu, že manžel úpadce získá vždy vše, co sloužilo jeho podnikatelské činnosti i na úkor jeho manžela. Práva úpadcova manžela musí být ochráněna, a proto je namístě provést finanční dorovnání, a to až do výše jeho podílu. Takovéto dorovnání je pak považováno za nárok za podstatou, který vznikl na základě vypořádání společného jmění manželů a tedy až poté, co nastaly účinky prohlášení konkursu, a je uspokojován dle ustanovení § 31 odst. 1 zákona o konkursu a vyrovnání kdykoliv v průběhu konkursního řízení. Tato skutečnost znamená, že úpadcův manžel je oprávněn obdržet finanční dorovnání bez vyčkávání na rozvrhové usnesení jako ostatní věřitelé, jejichž pohledávky vznikly před prohlášením konkursu. Pokud vznikne manželé úpadce z vypořádání společného jmění pohledávka, není třeba ji přihlašovat do konkursu, což vyplývá z ustanovení § 26a odst. 3 zákona o konkursu a vyrovnání.

Jak je vypořádání společného jmění manželů prováděno? Vždy bez účasti úpadce, neboť oprávnění nakládat s majetkem náležejícím do konkurzní podstaty přechází okamžikem prohlášení konkursu na správce konkurzní podstaty. Správce je tedy oprávněn uzavřít s úpadcovým manželem, či bývalým manželem, dohodu o vypořádání společného jmění manželů. Tato dohoda však nemůže být uzavřena bez účasti konkursního soudu. K účinnosti dohody o vypořádání společného jmění manželů je třeba schválení konkursním soudem, přičemž nutným předpokladem schválení je splnění podmínky souhlasu věřitelského výboru nebo zástupce věřitelů

s touto dohodou. Pokud není možné uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů, je oprávněn správce konkursní podstaty podat návrh na soudní vypořádání. Vypořádání společného jmění manželů je však prováděno i tehdy, pokud došlo k prohlášení neplatnosti již uzavřené dohody, a to opět *ex lege*.

Dle ustanovení § 26 zákona o konkursu a vyrovnání, který se zabývá společným jměním manželů, konkrétně dle odst. 3 tohoto ustanovení, prohlášením konkursu nastávají ještě další účinky než pouze zrušení společného jmění manželů a vznik povinnosti provést jeho vypořádání. Smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění úpadce a jeho manžela, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění úpadce a jeho manžela, jestliže se na jejich základě stal součástí společného jmění majetek do té doby patřící jen úpadci, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění úpadce a jeho manžela, jestliže se na jejich základě staly součástí společného jmění závazky patřící do té doby jen manželu úpadce, a dohody o vypořádání společného jmění jsou neplatné, jestliže byly uzavřeny v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu nebo po podání tohoto návrhu. Bylo-li již zahájeno řízení o vypořádání společného jmění manželů, které nebylo dosud pravomocně skončené, vstupuje správce do řízení namísto úpadce dnem prohlášení konkursu. Nebylo-li ještě zahájeno řízení o vypořádání společného jmění manželů, je správce povinen neprodleně vyvinout úsilí směřující k uzavření dohody o vypořádání společného jmění manželů nebo podat návrh na toto vypořádání namísto úpadce.

Ustanovení § 26b odst. 1 zákona o konkursu a vyrovnání zavedlo do právní úpravy majetkových režimů manželů zvláštní způsob tzv. zákonného odkladu vzniku společného jmění manželů. Tento nastane tehdy, pokud úpadce uzavřel po dobu trvání účinků prohlášení konkursu nové manželství. *Ex lege* dochází k odkladu vzniku společného jmění manželů u tohoto nového manželství až ke dni zániku účinků prohlášení konkursu. Tento zákonný režim však může nastat pouze v případě, kdy snoubenci před uzavřením manželství neuzavřeli tzv. předmanželskou smlouvu dle ustanovení § 143a odst. 2 a 3 občanského zákoníku, na základě níž dochází

ke vzniku smluvního majetkového režimu manželů, a to režimu vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství.

VIII.6. Vyrovnání a jeho vliv na majetkové vztahy mezi manžely

Dlužník, u něhož jsou dány podmínky prohlášení konkursu, může podle ustanovení § 46 zákona o konkursu a vyrovnání podat u soudu příslušného k projednání konkursu návrh na vyrovnání. Soud ovšem návrh projedná pouze tehdy, není-li již prohlášen konkurs.

Rozdíl ve vztahu k majetkovým vztahům manželů je mezi konkursním a vyrovnávacím řízením markantní. Při povolení vyrovnání nedochází totiž k zániku společného jmění manželů *ex lege*. V případě, kdy za trvání společného jmění manželů podává druhý manžel návrh na vyrovnání, je povinen ho úpadcův manžel podepsat. Tímto svým podpisem přejímá dle ustanovení § 55 odst. 1 zákona o konkursu a vyrovnání závazek strpět, aby pro účely vyrovnání bylo použito veškerého majetku ve společném jmění manželů. Tento závazek trvá, i když po podání návrhu na vyrovnání došlo k zániku nebo zrušení společného jmění manželů. Smrtí podepsaného manžela dlužníka tento závazek zaniká. Manžel dlužníka nemusí ovšem spolupodepisovat návrh na vyrovnání v těch případech, kdy společné jmění manželů neexistuje. Prakticky půjde především o případy, kdy vznik společného jmění je jejich kvalifikovanou dohodou vyhrazen až k zániku manželství.⁶⁸

Zákon považuje závazek podepsaného manžela-dlužníka za závazek osobní, když výslovně stanoví, že tento závazek smrtí manžela zaniká. Bez tohoto výslovného ustanovení by platil obecný právní režim zániku závazku v důsledku smrti osoby dlužníka (viz ustanovení § 585 občanského zákoníku) a jako takový by závazek přešel na dědice podepsaného manžela.⁶⁹

Ze zákona se za nevypořádané považuje i to společné jmění manželů, které bylo vypořádáno dohodou mezi oběma manžely v posledních šesti

⁶⁸ Stavínohová, J. – Hlavsa, P. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: MU, 2003.

⁶⁹ Dvořák, J. *Majetkové společenství manželů*, Praha: ASPI Publishing, 2004.

měsících před podáním návrhu. Jak vyplývá ze zákona, nevypořádanost se nevztahuje na případy, kdy ve věci rozhodl soud, a to i byť ve formě soudního smíru. Od podání návrhu na vyrovnání může být společné jmění manželů vypořádáno pouze rozsudkem soudu, pokud se k němu má při vypořádání přihlížet jako k vypořádanému společnému jmění manželů. V běhu tříleté lhůty podle ustanovení § 150 odst. 4 občanského zákoníku dochází k jejímu stavení, a to od podání návrhu na vyrovnání až do zastavení nebo skončení vyrovnání.

Bankrot manžela podnikatele má vždy vliv na úpadcovu rodinu, především i na společné jmění manželů. Jak při konkursu, tak při vyrovnání manželé přicházejí o značnou část majetkových hodnot, které za trvání manželství nabyli, jsou zvyklí používat, popř. k nim mají určitý vztah nebo se bez nich velmi těžko obejdou. Toto riziko, které může potkat každého podnikatele, je nutno mít vždy na zřeteli již při započetí podnikatelské činnosti a důkladně se proti němu zavčas ochránit.

VIII.7. Exekuční postih pohledávek tvořících společné jmění manželů a nabytých manželem povinného

VIII.7.1. Pohledávky nabyté jedním z manželů a tvořící společné jmění manželů jako předpoklad vyplývající z hmotněprávní úpravy pro jejich exekuční postih

Úvodem je nutné poukázat na skutečnost, že ustanovení § 144 občanského zákoníku od 1.8.1998 zavedlo vyvratitelnou právní domněnku, že majetek (zahrnující i pohledávky) nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů, pokud není prokázán opak. Institut společného jmění manželů na rozdíl od předchozí právní úpravy zahrnuje totiž od 1.8.1998, tedy od nabytí účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., nejen závazky v tímto zákonem vymezeném rozsahu (tedy mimo jiné i závazky vzniklé za trvání manželství i jen jednomu z manželů s výjimkami stanovenými v ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) citovaného zákona). Podle tohoto ustanovení společné jmění manželů totiž tvoří majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství,

s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do jeho výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.

VIII.7.2. Exekuční postih pohledávek, tvořících společné jmění manželů a nabytých manželem povinného, podle procesněprávní úpravy od 1.1.2001

Uvedenou novelou občanského zákoníku č. 91/1998 Sb. tak byly vytvořeny ve hmotném právu předpoklady pro exekuční postih pohledávek manžela povinného v případech, kdy věřitel získal exekuční titul vydaný v nalézacím řízení proti povinnému (pokud by získal exekuční titul i proti jeho manželovi, pak je věřitel oprávněn podat návrh na soudní výkon rozhodnutí nejen na majetek tvořící společné jmění manželů, ale i na majetek patřící do výlučného vlastnictví tohoto manžela, protože tento manžel bude též povinným podle občanského soudního řádu), chyběla však odpovídající procesněprávní úprava, tedy v občanském soudním řádu.

Do nabytí účinnosti novely občanského soudního řádu, tedy zákona č. 30/2000 Sb., mohl věřitel, jenž získal exekuční titul pouze vůči jednomu z manželů v nalézacím řízení, postihnout exekučně jen věci patřící do jeho výlučného vlastnictví, neboť podle ustanovení § 255 odst. 2 občanského soudního řádu ve znění platném do nabytí uvedené novely občanského soudního řádu byl účastníkem exekučního řízení manžel povinného jen v případě, že výkonem rozhodnutí byly postíženy věci ve společném jmění manželů. Protože pohledávka není věcí, nebylo do nabytí uvedené novely občanského soudního řádu možné ani po vytvoření výše uvedených předpokladů ve hmotném právu po 1.8.1998 takový exekuční postih pohledávek s úspěchem realizovat.

Podkladem pro takový výklad byla soudní judikatura, podle níž pro peněžitou pohledávku vůči povinnému nebylo možno nařídít výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy jeho manželky, protože právo na vyplacení mzdy není věcí a nemůže tvořit část společného jmění manželů.⁷⁰ Obdobný závěr vyvozovala soudní praxe i v případě výkonu rozhodnutí přikázáním pohledávky z účtu manžela povinného.⁷¹

Význam změn v právní úpravě v části týkající se vzájemných vztahů manželů a třetích osob provedené zákonem č. 91/1998 Sb. nabývá dne 1.1.2001 na intenzitě v souvislosti s novou právní úpravou účasti manžela povinného jako účastníka exekučního řízení podle ustanovení § 255 odst. 2 zákona č. 30/2000 Sb., kterým je novelizován občanský soudní řád, a to zejména na základě nového vymezení uvedeného majetkového společenství manželů, obsaženého v citované novele občanského zákoníku.

Podle novelizovaného ustanovení § 255 odst. 2 občanského soudního řádu s účinností od 1.1.2001 jsou-li nařízeným výkonem rozhodnutí postíženy věci nebo práva patřící do společného jmění manželů, je účastníkem řízení, pokud jde o tyto majetkové hodnoty, i manžel povinného. Velmi důležité je proto z hlediska možnosti exekučního postihu daného novelou občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. vymezení práv manžela povinného, která patří do společného jmění manželů a jež bude možné exekučně postihnout bez existence exekučního titulu proti manželovi povinného, a to jen na základě exekučního titulu vůči povinnému.

Při vymezení těchto práv bude nutné vycházet z občanským soudním řádem vymezeným výčtem způsobů výkonů rozhodnutí, jimiž je možné exekučně postihnout práva. Zcela nepochybně takovým právem bude pohledávka manžela povinného ze smlouvy o vedení běžného účtu (zejména účtu sporožirového) za předpokladu, že tato pohledávka patří do společného jmění manželů a bude ji tedy možné postihnout přikázáním z účtu u peněžního ústavu podle ustanovení § 303 a násl. občanského soudního

⁷⁰ Např. stanovisko Nejvyššího soudu ČSR, Rc 42/72, uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek 1972 a stanovisko Nejvyššího soudu ČR, R 8/96, uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí 1996.

⁷¹ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 7.9.2000, č.j. 10 Co 608/2000.

řádu. V případě, že pohledávka do společného jmění manželů nepatří, by měl příslušný soud na základě excindační žaloby podané manželem povinného podle ustanovení § 267 odst. 1 občanského soudního řádu rozhodnout o vyloučení této pohledávky z exekuce a rozhodnout o zastavení exekuce. Takováto excindační žaloba nemusí být podána jen proto, že tato pohledávka nepatří do společného jmění manželů z důvodů uvedených v ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku (tj. např. pohledávka nabytá dědictvím), ale i proto, že soud podle ustanovení § 148 občanského zákoníku zúžil společné jmění až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Pokud by byla tato žaloba podána proto, že uvedená pohledávka nepatří do společného jmění manželů na základě smlouvy, kterou byl zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů nebo na základě smlouvy, jež byl vyhrazen vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, uzavřených podle ustanovení § 143a občanského zákoníku, pak by taková žaloba nebyla úspěšná, protože pro účely výkonu rozhodnutí se podle ustanovení § 262a odst. 1 a 2 občanského soudního řádu k těmto smlouvám nepřihlíží.

Další možností pro vyloučení tohoto práva z výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky u peněžního ústavu excindační žalobou upravuje ustanovení § 267 odst. 2 občanského soudního řádu, podle kterého lze tuto žalobu podat v případě, že nařízeným výkonem rozhodnutí (ve výše uvedeném případě příkázáním pohledávky u peněžního ústavu) byl postižen majetek (v uvedeném případě pohledávka manžela povinného z titulu smlouvy o vedení účtu), patřící do společného jmění manželů (tedy pohledávka nabytá manželem za trvání manželství s výjimkami uvedenými v ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku ve znění účinném po 1.8.1998) nebo který se považuje za součást společného jmění manželů podle ustanovení § 262a odst. 1 občanského soudního řádu (tedy i v případě, že pohledávka nepatří do společného jmění manželů na základě dohody o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů, protože pro účely výkonu rozhodnutí se podle ustanovení § 262a odst. 1 a 2 občanského soudního řádu nepřihlíží ke smlouvám uzavřeným mezi manžely podle ustanovení § 143a občanského zákoníku), avšak vymáhaný

závazek vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů při používání majetku, který

- a) podle smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů nebo podle smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění ke dni zániku manželství nepatřil do společného jmění manželů, a oprávněnému byl v době vzniku vymáhané pohledávky znám obsah smlouvy
- b) náležel výhradně povinnému proto, že jej nabyt před manželstvím, dědictvím, darem, za majetek náležející do jeho výlučného nebo podle předpisů o restituci majetku, který měl ve vlastnictví před uzavřením manželství nebo který mu byl vydán jako právnímu nástupci původního vlastníka, anebo že slouží podle své povahy jen jeho osobní potřebě.

V uvedeném případě příkazání pohledávky z účtu manžela povinného bych rád uvedl konkrétní příklad, kdy by excindační žaloba mohla být podle citovaných ustanovení občanského soudního řádu úspěšná. Jeden z manželů jako objednatel uzavře se zhotovitelem smlouvu o dílo na opravu nemovitosti, která nepatří do společného jmění manželů na základě některé z dohod uvedených v ustanovení § 143a občanského zákoníku anebo nepatří do společného jmění manželů proto, že tento manžel nabyt tuto nemovitost do svého výlučného vlastnictví některým ze způsobů uvedených v ustanovení § 267 odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu a druhý z manželů (tedy manžel objednatele) má pohledávku za bankou z titulu smlouvy o vedení běžného účtu, která (pohledávka) patří do společného jmění manželů.

Zhotoviteli vznikne vůči objednateli, tj. vůči tomuto manželovi vlastnickému uvedenou nemovitost, z uvedené smlouvy o dílo, pohledávka, např. z nezaplacené ceny za dílo a zhotovitel z tohoto důvodu získá exekuční titul v nalézacím řízení vůči tomuto objednateli. Aby v daném případě, kdy zhotovitel jako věřitel a současně jako oprávněný podal vůči objednateli jako dlužníkovi a současně jako povinnému návrh na výkon rozhodnutí příkazáním pohledávky z účtu jeho manžela na základě zhotoviteli vzniklé a v nalézacím řízení přisouzené pohledávky z uvedené smlouvy o dílo, byla

excindační žaloba úspěšná, musí být v řízení týkajícím se této žaloby podle ustanovení § 267 odst. 2 písm. a) občanského soudního řádu prokázáno, že zhotoviteli jakožto oprávněnému v době vzniku jeho vymáhané pohledávky byl znám obsah smlouvy uzavřené mezi manžely podle ustanovení § 143a občanského zákoníku, na jejímž základě tato nemovitost do společného jmění manželů nepatří, anebo musí být v řízení týkající se této žaloby prokázáno, že uvedená nemovitost náleží jen povinnému na základě některé skutečnosti uvedené v ustanovení § 267 odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu.

Spornou může být otázka aktivní legitimace pro podání této žaloby (dosud takovou žalobu nebyl oprávněn podat povinný a v daném případě manžel povinného nemusí mít vždy zájem na podání takové žaloby). Obdobným příkladem možnosti vyloučení pohledávky z běžného účtu z exekuce může být případ vymáhání nezaplacené daně z nemovitosti, která nepatří do společného jmění manželů. V souvislosti s institutem přikázání pohledávky z účtu, jenž se týká pohledávky manžela povinného, je nutné poukázat na další skutečnost. Takovou exekuci totiž bude postižena pohledávka na účtu patřící do společného jmění manželů, pokud nebyla vyloučena jedním ze shora uvedených zákonných důvodů, a to bez rozlišení zdrojů této pohledávky. Nebude proto možné vyloučit z této exekuce např. mzdu poukázanou plátcem mzdy na účet náležejícím některému z manželů, ale nebude možné vyloučit i platby poukázané na tento účet, vzniklé z pohledávek netvořících společné jmění manželů (např. získané jedním z manželů darem), protože takto vzniklé pohledávky jednomu z manželů byly výplatou na tento běžný účet transformovány v pohledávku vkladovou (pokud by tomu tak nebylo, tato pohledávka jednoho z manželů by připsáním peněžní částky na uvedený účet nezanikla a bylo by možné tuto pohledávku, např. právo na mzdu, postihnout nařízením výkonu srážkami ze mzdy, které by musela provádět banka, jež vede účet, a to z části vkladu, zahrnujícím tuto vyplacenou mzdu, což nemá oporu v zákoně) a rovněž proto, že u peněz na účtu nelze již určit právní důvod jejich nabytí, protože pohledávka z běžného účtu zahrnuje všechny platby, jež jsou na účet v průběhu vedení tohoto účtu připsovány.

K uvedené skutečnosti však bude možné přihlédnout při vypořádání společného jmění manželů podle ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku. Pokud bude exekucí příkázáním pohledávky postižen účet manžela povinného u peněžního ústavu, je podle mého názoru nutno respektovat tyto skutečnosti:

- a) z usnesení o nařízení této exekuce musí jednoznačně vyplývat, že příkázáním pohledávky z konkrétně označeného účtu (a to označením peněžního ústavu a číslem účtu, na základě ustanovení § 261 odst. 1 občanského soudního řádu) je postižena pohledávka manžela povinného, která patří podle ustanovení § 255 odst. 2 občanského soudního řádu do jejich společného jmění manželů, protože bez uvedení této skutečnosti nebude možné exekuci provést (účastníkem smlouvy o vedení tohoto účtu je jiná osoba než povinný)
- b) peněžní ústav, který vede uvedený účet, nemá právo a ani povinnost zkoumat, zda pohledávka z titulu smlouvy o vedení běžného účtu patří do společného jmění manželů, protože k tomuto účelu slouží institut excindační žaloby uvedený v ustanovení § 267 občanského soudního řádu.

IX. MAJETKOVÉ REŽIMY MANŽELŮ DE LEGE FERENDA

Dne 1.1.1992 nabyl účinnosti první ze zákonů, jenž svým obsahem ovlivnil právní úpravu majetkových vztahů mezi manžely po roce 1989⁷². Od závěru tohoto roku probíhá v České republice (dříve v Československu) nová etapa vývoje společenských a především majetkových vztahů. Vlastnictví se stává, až na malé výjimky, nedotknutelným a rozsáhlou právní úpravou došlo k zabezpečení autonomie v oblasti závazkového práva. Tyto změny se nemohly vyhnout právní úpravě majetkových režimů manželů. Pravdou však zůstává, že dosažení komplexní a vyhovující právní úpravy majetkových režimů manželů rozhodně zákonodárci nestavěli do popředí zájmů legislativy. O tom svědčí i fakt, že po několika částečných, možno říci i provizorních změnách v právní úpravě majetkového manželského práva v občanském zákoníku, dochází až zákonem č. 91/1998 Sb. s účinností od 1.8.1998 k velmi závažné a rozsáhlé novele právní úpravy manželského majetkového práva. Lze konstatovat, že právní úprava majetkových režimů manželů je již komplexní a odpovídající celospolečenské situaci a vztahům v České republice. Právní úprava de lege lata však v žádném případě není zcela dokonalá a domnívám se, že je zde možné popsat nejenom možný způsob odstranění nejasností či rozporů v současné právní úpravě, ale nastínit možnost, jak by se právní úprava majetkového manželského práva mohla v budoucnu rozvíjet.

Jaké možnosti vývoje má právní úprava majetkových vztahů mezi manžely? Lze odpovědně prohlásit, že značné. Rozhodně nelze tvrdit, že právní úprava de lege lata dosáhla svého vrcholu. Toto nelze přiznat u žádného právního odvětví a tedy ani u právní úpravy občanského práva, konkrétně manželského majetkového práva. Právní úprava musí odpovídat nejenom vývoji společnosti, ale především je žádoucí, aby došlo k již řečenému odstranění vad současné právní úpravy.

Za velkou nadějí pro možnou změnu právní úpravy majetkových režimů manželů lze považovat připravovanou rekodifikaci občanského práva.

⁷² Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

Občanský zákoník by se měl stát vrcholným kodexem soukromého práva jako celku, přičemž zákoník samotný by měl být poměrně podrobný a zároveň vyvážený. Tudíž by dále nedocházelo k roztržtosti právní úpravy soukromého práva do řady norem. Soustředění právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely do jednoho kodexu je nanejvýš potřebné. V současnosti zaznamenaný nesoulad mezi hmotněprávní a procesněprávní úpravou a mezi jednotlivými právními normami soukromého práva je žádoucí odstranit. Dovolím si je níže nastínit.

1. Existence tzv. manželských a předmanželských smluv a jejich účinky ve vztahu ke třetím osobám. Předpokládané změny by se mohly dotknout především ustanovení § 143a občanského zákoníku, jež obsahuje právní úpravu smluvního majetkového režimu manželů. Myslím si, že podstatným způsobem bude nutno upravit především vztah třetích osob ke smlouvám, na základě nichž je smluvní majetkový režim manželů založen. Zde je nutno podotknout, že jak z pohledu občanského zákoníku, tak i občanského soudního řádu by tento pohled měl být jednotný. V samotné právní úpravě smluvního majetkového režimu manželů by mělo dojít k preferování tzv. předmanželských smluv. Tyto smlouvy by měly nabývat prvořadého významu právě s ohledem na manželství nově uzavíraná. Tzv. předmanželská smlouva by měla být, až na výjimky, nezpochybnitelným právním dokumentem. Skutečnost, že není uzavírána ohledně jmění budoucího, by měla pro toto tvrzení svědčit. Podmínka znalosti smlouvy třetími osobami by již neměla zůstat zachována. Třetím osobám však vždy musí zůstat přiznáno jejich právo na dobrou víru v konání manželů, z nichž by mělo být patrné, zda-li předmanželská smlouva uzavřena byla či nikoliv. Namísto je však posílení právního vědomí budoucích manželů, a to tak, aby jejich právní úkony jakožto manželů, naprosto odpovídaly jejich předmanželským dohodám, neboť o tyto úkony se opírá dobrá víra třetích osob a odvíjejí se od nich i možné, pro manžele vzniklé nepříznivé následky. Pokud se však jedná o nutnou znalost třetích osob pro případ manželských smluv, a to tak, jak ukládá ustanovení § 143a odst. 4 občanského zákoníku, měla by zůstat ve své podobě zachována. Výjimka se však nabízí v souvislosti s veřejnými seznamy, jakými jsou například katastr nemovitostí či obchodní rejstřík. V těchto případech by měla zůstat zachována dobrá víra v tyto veřejné

seznamy. Je však dále nutné, aby popisovaná ustanovení odpovídala měnící se právní úpravě v ostatních právních odvětvích.

2. Forma manželských a předmanželských smluv. Z důvodu usnadnění dispozic s majetkem, jenž je nebo má být součástí společného jmění manželů či odděleného vlastnictví některého z manželů, je vhodné snížit přísnost formy, jež občanský zákoník ukládá pro smlouvy, které zakládají smluvní majetkový režim manželů. Lze doporučit odstranění nutnosti formy notářského zápisu a uložení podmínky písemnosti takovéto smlouvy a úředním ověřením podpisu.

3. Forma souhlasu manžela s použitím majetku náležejícího do společného jmění manželů pro podnikání druhého manžela. Pro odstranění pochybností, především co do obsahu souhlasu manžela s použitím majetku náležejícího do společného jmění manželů pro účely podnikání manžela druhého je nanejvýš potřebné uzákonit povinnou formu takovéhoto právního úkonu. Písemná forma je pro dosažení účelu nejvhodnější.

4. Vznik a zánik společného jmění manželů. Společné jmění manželů vzniká dle příslušných ustanovení občanského zákoníku pouze mezi manžely. Lze tedy dovodit, že vzniká uzavřením manželství, a to v rámci zákonného majetkového režimu manželů. Pouze v rámci smluvního majetkového režimu manželů je manželům povoleno, aby se na základě smlouvy dohodli na koakvizici. Občanský zákoník nestanoví jiné možnosti vzniku společného jmění manželů, popřípadě možnosti odložení jeho vzniku de jure, a to ani odkazem na lex specialis. Náš právní řád v zákoně o konkursu a vyrovnání však obsahuje výjimku. V ustanovení § 26b odst. 1 zákona o konkursu a vyrovnání je uvedeno, že u nově uzavřeného manželství úpadce za trvání účinků prohlášení konkursu vzniká společné jmění manželů až tehdy, když účinky konkursu pominou. Toto ustanovení sice není přímo v rozporu s občanským zákoníkem, ale zakotvuje určitou odlišnost od zákonné právní úpravy, jež by komplexně měla být obsažena v občanském zákoníku. Je namístě tedy buď do občanského zákoníku začlenit odkaz na odlišný způsob vzniku společného jmění manželů než v souvislosti se vznikem manželství nebo do občanského zákoníku začlenit možnost odkladu vzniku společného

jmění manželů v návaznosti na právní úpravu obsaženou ve zvláštním zákoně. Dle ustanovení § 149 občanského zákoníku zaniká společné jmění manželů zánikem manželství. Náš právní řád však obsahuje i jiné způsoby zániku společného jmění manželů, a to na základě zvláštních zákonů, např. citovaného zákona o konkursu a vyrovnání. Tato skutečnost je akceptována. Domnívám se však, že formulace ustanovení § 149 odst. 1 občanského zákoníku není zcela jednoznačná. Ustanovení § 149 občanského zákoníku výslovně neumožňuje jiný způsob zániku společného jmění manželů, než zánik manželství. Kdyby příslušný odstavec např. obsahoval slovo navíc, text by byl podstatně jednoznačnější. Tedy: „ Společné jmění manželů zaniká především zánikem manželství“. Z textu je na první pohled patrné, že společné jmění manželů zaniká i jinak než zánikem manželství. Zde se však jedná pouze o zpřesnění textu a o odstranění možného výkladového problému. Otázkou složitější je však řešení problému, jak je tomu s majetkovým režimem po zániku společného jmění manželství na základě zvláštního zákona (např. zákona o konkursu a vyrovnání) v případě, že nedojde k zániku manželství. Pod jaký majetkový režim jsou majetkové vztahy do budoucna mezi manžely podřízeny? Vznikne opět základní jmění manželů, přičemž datum vzniku je den, kdy to zvláštní právní předpis umožňuje? Je pravdou, že občanský zákoník upravuje obnovení společného jmění manželů v ustanovení § 151. K této obnově společného jmění manželů, jež zaniklo za trvání manželství, však může dojít pouze rozhodnutím soudu vydaného v řízení zahájeném na základě návrhu jednoho nebo obou manželů. Ustanovení § 151 občanského zákoníku ani jiné ustanovení občanského zákoníku neobsahuje obnovu společného jmění manželů ex officio. Pokud tedy jeden nebo oba manželé nenavrhnou obnovení společného jmění manželů nebo pokud soud jejich návrhu nevyhoví, pod jaký režim lze začlenit jejich manželské majetkové vztahy? Dle občanského zákoníku lze dovodit, že mezi manžely nemůže být obnoveno společné jmění manželů bez rozhodnutí soudu a tedy majetek, který manželé nabývají je součástí jejich odděleného vlastnictví. Režim právní úpravy odděleného jmění manželů však náš právní řád neupravuje. Vzniká zde tak nutně značná mezera v legislativě. Občanský zákoník by měl obsahovat nezpochybnitelnou a výkladově jasnou právní úpravu jak vzniku, tak i zániku společného jmění manželů. Pokud připouští existenci odchylky, je vhodné a žádoucí ji buď

kodifikovat v rámci občanského zákoníku nebo na ni občanský zákoník má obsahovat odkaz.

V souvislosti se vznikem nepříznivých majetkových poměrů vzniklých na základě právního úkonu jednoho z manželů je možné se zamyslet nad začleněním způsobu zániku společného jmění manželů i z dalšího, než je buď na základě zániku manželství nebo dle zvláštního právního předpisu. Cílem takovéto úvahy by bylo odstranění tvrdosti, již může konání jednoho manžela způsobit manželé druhému. Pro názornost může posloužit tento příklad. První manžel je statutárním orgánem obchodní společnosti. Zanedbá svou povinnost podle ustanovení § 3 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání a nepodá návrh na prohlášení konkursu na společnost, již je statutárním orgánem. Věřitelé po něm proto nárokují ex lege vzniklou škodu z titulu porušení citovaného právního předpisu. Škoda bude uhrazena s největší pravděpodobností ze společného jmění manželů. Škoda však může být velmi vysoká. Připomínám, že na takovémto protiprávním chování či zanedbání jednoho manžela nenese druhý manžel žádné viny. Přesto však tvrdost následků na majetkové poměry i nevinného manžela je nebyvalá. Stojíme před rozhodnutím, zda-li ochránit druhého manžela nebo věřitele. Ideálním řešením se jeví tento návrh. Soud na základě návrhu manžela, jež prokáže možnou tvrdost následků, rozhodne o zániku společného jmění manželů a o jeho vypořádání. Z podílu každého z manželů jsou hrazeny závazky dle vypořádání. Tyto závazky se také nemohou stát v budoucnu předmětem společného jmění manželů ve smyslu ustanovení § 143 občanského zákoníku, s výjimkou, že by staly předmětem smluvního majetkového režimu manželů. Zákonodárce musí mít na zřeteli nejenom právní ochranu třetích osob, ale i manžela před následky tvrdosti konání jeho partnera.

Věřím, že by se daly najít další možnosti, jak současnou právní úpravu de lege lata změnit tak, aby byla o něco více vyhovující. Je nasnadě, že takovéto změny, pokud ano, budou provedeny v blízké budoucnosti.

SEZNAM LITERATURY:

- Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H.BECK 1999.
- Holub, M. – Nová, H. Zákon o rodině a předpisy související. 5. vydání, Praha: Linde Praha, a.s. 2002
- Knappová, M. – Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, Sv. I. Praha: ASPI Publishing, 2005.
- Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář Sv. I. 2. vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 2003.
- Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář 9. vydání, Praha: C.H.BECK, 2004.
- Petr, B. Vydržení v českém právu. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2002.
- Baudyš, P. Katastr nemovitostí, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003.
- Eliáš, K. – Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde Praha, a.s. 2001.
- Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů. 1. vydání. Linde, Praha, 2000.
- Dvořák, J. Majetkové společenství manželů, Praha: ASPI Publishing, 2004.
- Doc. JUDr. Zdeněk Madar a kolektiv autorů. Slovník Českého práva. Linde Praha a.s. 1995.
- Rouček, F. – Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl V. Praha, 1937
- Plíva, S. Hospodaření s majetkem státu. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004.
- Stavínohová, J. – Hlavsa, P. Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: MU, 2003.
- Štenglová, I. – Plíva, S. – Tomsa, M. a kol., Obchodní zákoník – komentář. 10. vydání, Praha: C.H.BECK, 2005.
- Dědič, J.: Komentář k obchodnímu zákoníku. Polygon, Praha 2002, díl II.
- Pelikánová, I., a kol.: Obchodní právo. 1.díl. 2. přepracované vydání. Codex Bohemia, Praha 1998.
- Ježek, J. Patentový zákon. Zákon o užitných vzorech. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.BECK, 1998.

- Bulletin Advokacie, 1999, číslo 8
- Právní praxe, ročník 1993, číslo 4
- Právní fórum, ročník 2006, číslo 9
- Právní fórum, ročník 2006, číslo 12